

Een inburgeringsproject voor jongvolwassen nieuwkomers

Masir Avenir: de weg naar de toekomst

INBURGERING
Brussel

bon
inburgering Brussel
s'informer pour mieux participer

UNIVERSITEIT
GENT

Inhoud

- 4 bon
- 5 Jongerenproject
- 8 Onderzoeksvragen en methodologie
- 29 Emotionele problemen, coping, agency en welbevinden
- 27 Competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven
- 37 Verwachtingen voor en evaluatie van het project
- 45 Conclusies en aanbevelingen
- 49 Samenvatting
- 50 Résumé
- 51 Bijlagen

Voorwoord

bon vzw richtte in de zomer van 2010 voor de eerste maal een jongerenproject in. De onthaalbureaus Inburgering, waarvan bon vzw het Brusselse luik opvolgt, richten inburgeringstrajecten in voor volwassenen. Minderjarigen worden in hoofdzaak georiënteerd naar voor hen relevante partners, waarbij onderwijs natuurlijk de hoofdbrok uitmaakt.

Toch stelden we vast dat vooral niet begeleide minderjarigen ook belang en interesse hebben bij een inburgeringstraject, zeker in de leeftijdscategorie 16+. Deze vraag werd vaak expliciet door hen zelf of hun begeleiders gesteld. Tijdens de zomer zijn er weinig activiteiten voor deze specifieke doelgroep georganiseerd en aldus nam bon vzw het voortouw om deze periode zinvol voor hen in te vullen door het creëren van een inburgeringstraject op maat van deze jongeren.

Zulk een project kan je alleen maar goed uitwerken met de steun van verschillende partners. Bij deze wens ik de partners allen te bedanken voor de rol die ze gespeeld hebben bij de uitwerking van het project gedurende de verschillende jaren : EVE, Fedasil, JES, Onthaalbureau Limburg, de OKAN-klassen in Funck en St Guido en hun gelijken in het Franstalig Onderwijs te Brussel.

In de editie van 2012 hebben we UGent erbij betrokken, die een impact-analyse uitgevoerd hebben bij de begeleide jongeren. De resultaten van dit onderzoek vindt u in deze bundel en zijn onderwerp van de studiedag georganiseerd op 13/12/2012. Tot slot wil ik vooral ook de medewerkers van bon vzw bedanken die door de jaren heen hun schouders onder dit project hebben gezet en de jongeren die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend.

Op naar editie 2013!

Eric De Jonge

Colofon

AUTEURS

Floor Verhaeghe, Sofie De Dobbeleer, Dylan Peere, Ilse Derluyn

PROJECTMEDEWERKERS BON 2010 – 2012

Tsevi Adomayakpor, Alex Callebaut, Els Candaele, Ingrid Declunder, Sofie De Dobbeleer, Jasmien De Smedt, Awet Desta Aregawi, Fatoumata Diallo, Siska Hoebeeck, Mohamed Jalloh, Hafizullah Nangmal, Klaartje Ory, Asadullah Paimaan, Dylan Peere, Hans Roels, Samia Saihi, Maha Salah, Lore Van Dyck, Marie Van Wayenbergh, Chris Vermeir

ONDERZOEKSMEDEWERKERS UGENT

Floor Verhaeghe, Natacha Vandenheede, Jeffrey Verhoeven, Sarah Verniers, Ilse Derluyn

VRIJWILLIGERS

Alex, Rudi, Jaak, Bram, Rania, Marianne, Hamid, Klaartje, Bruno, Ines, Lies, Bart

PARTNERS

JES Stadslabo, UGent - Vakgroep Orthopedagogiek & Vakgroep Sociale Agogiek

LAY OUT

Lieven Jacobs

FOTOGRAFIE

Hans Roels (p. 6,47)

MET BIJZONDERE DANK AAN

Ingrid Declunder

Dit rapport kwam tot stand dank zij de medefinanciering van het Europees Vluchtelingenfonds.

bon

bon is het Brussels Onthaalbureau voor Inburgering. bon is een pluralistische, interculturele, Brusselse organisatie die ernaar streeft van diversiteit een realiteit te maken in een stad met één miljoen inwoners en één miljoen culturen. bon biedt mensen van andere origine een duidelijk inzicht in België en Brussel, een basiscursus Nederlands, begeleidt hen persoonlijk naar opleiding en werk en laat hen kennismaken met het Brusselse maatschappelijke en culturele leven.

bon werd opgericht bij de inwerkingtreding van het inburgeringsdecreet van de Vlaamse Gemeenschap op 1 april 2004 als bon vzw (Brussels Onthaalbureau Nieuwkomers). Het was een fusie van de drie Brusselse onthaalbureaus tracé, Compas en Oniko.

Tot eind 2006 richtte bon zich op nieuwkomers: mensen die niet de Belgische nationaliteit hebben en minder dan één jaar ingeschreven zijn in een Brusselse gemeente. Sinds 1 januari 2007 is de doelgroep van dit inburgeringsbeleid uitgebreid: vanaf nu hebben alle legaal in België verblijvende vreemdelingen (behalve zij die hier met een tijdelijk doel verblijven) recht op het volgen van het inburgeringsprogramma. Ook mensen die reeds langere tijd in Brussel verblijven en zelfs mensen met de Belgische nationaliteit kunnen bij bon terecht, indien zijzelf en één van hun ouders in het buitenland geboren zijn.

Ook minderjarigen zijn welkom bij bon. bon zorgt voor de actieve doorverwijzing van minderjarige nieuwkomers naar het

onthaalonderwijs. Daarnaast wordt samengewerkt met een waaier aan partners om anderstalige minderjarigen actieve socio-culturele activiteiten voor te stellen of toe te leiden naar gezondheids- en welzijnsinstellingen.

Een inburgeringsprogramma voor minderjarigen maakt tot vandaag geen deel uit van de officiële werking binnen bon en binnen inburgering. Echter, in de jaren die vooraf gaan aan het project krijgt bon steeds meer de vraag van zestien- en zeventienjarige nieuwkomers om in te stappen in een cursus maatschappelijke oriëntatie tijdens de zomervakantie. Zo ontstaat het idee om ook voor hen een aanbod te voorzien. In 2009 wordt voor de eerste keer een projectvoorstel ingediend bij het Europees Vluchtelingenfonds én vervolgens goedgekeurd. In de zomer van 2010 schrijven dertig jongeren zich in voor een traject op maat: Masir Avenir gaat van start.

Masir Avenir

Masir Avenir betekent: “De weg naar de toekomst”, vertaald vanuit het Dari en het Frans. Masir Avenir is de naam van het zomerproject “Inburgering voor jongvolwassenen”, georganiseerd door bon en medegefinancierd door het Europees Vluchtelingenfonds.

1. Een beetje geschiedenis

Het project werd drie jaar na elkaar uitgevoerd met de steun van het Europees Vluchtelingenfonds. De grote pijlers: maatschappelijke oriëntatie, taalondersteuning, trajectbegeleiding, het competentietraject en de activiteiten bleven overeind. Wel gebeurden er in 2011 en 2012 een aantal aanpassingen om het programma nog meer op maat van de jongeren af te stemmen.

Het project ziet het levenslicht in 2010. Dertig jongeren nemen deel en worden onderverdeeld in een Afghaanse klas en een Franstalige klas. Het programma is goed gevuld: vijf dagen voltijs les met tussendoor twee kampen. Een traject bij JES dat bestaat uit multimedia én koken. Een taaltraject waarin Frans én Nederlands aan bod komen. De jongeren geven het project de naam “Masir Avenir”.

In 2011 stapt het onthaalbureau van Limburg mee in het project. In totaal volgen zestig jongeren het inburgeringsprogramma: dertig in Brussel, dertig in Limburg. Opnieuw een Franstalige en Afghaanse klas, maar dit jaar staat er geen Franse les meer op het programma. Beide groepen ontmoeten elkaar aan het einde van de zomer op een groot eindfeest in de Bronks.

Het programma wordt in 2012 luchtiger gemaakt. Er wordt enkel nog in de namiddag les gegeven en er is geen les meer op vrijdag. Het aanbod en de capaciteit in Brussel worden uitgebreid van dertig naar zestig plaatsen, die ook dit jaar weer vliegensvlug vol zitten. Vier klassen deze zomer: Dari, Poular, Pashtu en Frans. In het kader van hun competentietraject maken de jongeren dit jaar een keuze tussen een multimedia- of een kooktraject bij JES stadslabo, dat ook dit jaar weer partner is. Een nieuwe partner is de UGent die een onderzoek uitvoert naar het welbevinden bij de jongeren die instappen in het project en bij een vergelijkbare controlegroep die niet deelneemt.

2. Wat

Masir Avenir is een inburgeringsprogramma georganiseerd tijdens de zomervakantie op maat van zestien- en zeventienjarige jongeren en nieuwkomers. Het pakket bestaat uit vijf grote pijlers.

Een eerste belangrijk luik zijn de lessen maatschappelijke oriëntatie. De lessen worden gedoceerd in een contacttaal van de jongere. Zo neemt leerkracht Asad, die zich vorig jaar nog voor de (Afghaanse) leeuwen laat werpen, een tweede keer Pashtu en Dari op zich. Fatou waagt een sprong in het diepe en schakelt vlotjes om van lessen aan volwassenen naar lessen aan

pubers in het Frans en Poular. Zij spreken met de jongeren de thema's af die behandeld zullen worden en dompelen hen onder in de Belgische en Brusselse samenleving. In het parlement wordt die les politiek net dat ietsje duidelijker. Ook het sorteren van afval is voor velen niet evident. Gelukkig kan er bij bon geoefend worden. De verklarende posters boven de vuilbakken worden dan ook goed bestudeerd alvorens iets weg te gooien. En wat nu volgend schooljaar: werken misschien of studeren, maar hoe de juiste keuze maken en wie kan helpen als er problemen zijn? Met deze en andere vragen kunnen de docenten en jongeren rekenen op de deskundige uitleg van het CLB, Siep, Actiris, Brucovo, Syntra en andere professionals die hen de mogelijkheden graag van naaldje tot draadje komen uitleggen.

“Goedemorgen mevrouw, alles goed?”, “Ik ben Oumar, wie ben jij?” De Nederlandse lessen zijn begonnen en de jongeren oefenen er aardig op los. Onder elkaar, maar ook aan de balie, met

hun leerkrachten en trajectbegeleiders. Zowel diegenen die reeds Nederlands leerden in de onthaalklas en nu een opfrissing krijgen, als de Franstaligen. Het valt op dat ook deze laatste groep zeer gemotiveerd is om een basiscursus Nederlands te volgen: “dat is toch België, nietwaar mevrouw?” – “Oui, oui, ... euh, ja natuurlijk!” Toch een hele uitdaging om les te geven aan zo'n gemengde groep. De leerkrachten Nederlands weten hier wonderwel heel goed mee om te gaan. Theorielessen worden afgewisseld met projectwerk en de vier weken vliegen voorbij: “Spijtig, mevrouw”.

Op deze manier en nog vele andere proberen de trajectbegeleiders "hun jongeren" zo goed als het kan doorheen hun traject te loodsen en zo haalt een meerderheid in augustus de eindstreep.

Vervolgens is er aandacht voor het competentietraject dat vorm krijgt aan de hand van lessen, workshops en activiteiten die de jongere bewust maken van zijn competenties. Een ervaren team van JES biedt hier de nodige ondersteuning. Waar het eerste jaar iedereen nog wat onwennig was over het omgaan met competenties raken beide partijen hier meer en meer vertrouwd mee. Zo krijgen de jongeren dit jaar aan het einde een competentiefiche mee: het resultaat van hoe ze zichzelf inschatten, maar ook hoe de begeleider bij JES en hun trajectbegeleider hen ziet en heeft zien evolueren doorheen de voorbije maanden.

Een derde onderdeel van het programma is trajectbegeleiding. Vier trajectbegeleiders voor zestig jongeren. Aangezien de jongeren vaak afwisselend les hebben bij bon en JES wordt er afgesproken om dit jaar in deelteams te werken. Marie en Jalloh nemen Poular en Dari voor hun rekening, Jasmien en Maha Frans en Pashtu. Het is organiseren geblazen met zo'n bende.

De trajectbegeleider neemt niet enkel de individuele begeleiding op zich, maar is ook aanwezig bij de les, een bezoek of een workshop. Het is ook de trajectbegeleider die de jongere opbelt als deze niet opdaagt. Geen excuses meer zoals de voorbije jaren: een goede planning is noodzakelijk, meisjes en jongens! In de voormiddag is er tijd om naar de sociaal assistent, de dokter of de gemeente te gaan, om 13u is het tijd voor bon.

De jongeren van Ukkel zijn meer dan een uur onderweg. Als ze willen eten in het centrum zijn ze vaak te laat. De trajectbegeleider kijkt wat mogelijk is met de centra als er zich een probleem als dit voordoet en samen wordt er naar een oplossing gezocht.

Hoe druk het ook is, een voetbalmatch kan er ook nog wel bij. Jalloh slaagt erin een toernooi te organiseren en de meisjes die niet graag voetballen worden niet vergeten: zij treden op als coach of scheidsrechter en dit doen ze fantastisch.

Maar er zijn ook de moeilijke momenten: een jongere krijgt een negatieve beslissing op zijn asielaanvraag, een andere wordt overgeplaatst van Brussel naar Charleroi,... ook dan is de trajectbegeleider daar met een luisterend oor, goed advies en soms ook wel een oplossing. Voor de jongeren is vooral het eerste van belang: hun verhaal kunnen doen.

Het laatste luik bestaat uit activiteiten van allerlei aard waaronder teambuildingactiviteiten, een kamp, sportieve en ontspannende activiteiten met als topper toch wel het kennismakingsweekend aan zee. In een periode waar wind en regen de week voordien nog heer en meester waren, zijn de weergoden ons beter gezind. De zon zit mee, de jongeren zitten mee en een enthousiaste kookploeg van vrijwilligers zijn ook mee! Hoe afgeladen vol de "bonotto" vrijdagmiddag toekomt met voornamelijk toch wel proviand, des te leger keert hij zondagavond weer naar Brussel. De jongeren laten het zich welgevallen en de kookploeg heeft de handen meer dan vol! Tussen al dat smikkelen door leren begeleiders en jongeren elkaar wat beter kennen: "pang pang Lucky Luck", kennismakingsspelletjes van allerlei aard. Een aantal onder ons kunnen hun reeds verworven "jeugdbewegingcompetenties" naar hartenlust demonstreren. Doe daar nog een rafting en een initiatie vliegeren bij en het weekend kan niet meer stuk! En, wat ook heel tof is, op maandag volle klassen met jonge mensen met "honger naar meer".

Vijf pijlers, maar dit jaar misschien toch ook wel een zesde, gezien de alomtegenwoordige aanwezigheid van Floor en haar onderzoeksteam. Zowel tijdens het weekend, de lessen, de uitstappen, de workshops bij JES: altijd is er wel iemand van de unief bij. De jongeren raken op deze manier snel vertrouwd met deze vreemde eend in de bijt en verlenen ten volle hun medewerking aan het onderzoek. Leerkrachten, trajectbegeleiders en assistenten doen ook meer dan hun duit in het zakje

door onder andere zelf ook vragenlijsten in te vullen en de nodige tijd en ruimte te voorzien tijdens de les en in de centra. Een fijne samenwerking en alle neuzen in eenzelfde richting.

Doorheen de bomen zou men het bos vergeten. Het bos, dat zijn al deze mensen samen. Elke week wordt er met alle projectmedewerkers samengezeten. Het programma wordt (her) bekeken, de praktische afspraken worden gemaakt, de jongeren en klassen worden onder de loep genomen, ervaringen worden uitgewisseld,... Dit maakt dat iedereen het geheel blijft zien en samen gaat voor een gevarieerd programma dat zoveel mogelijk op maat van de jongeren wordt afgestemd. Voeg dit alles samen en je hebt het recept van "Masir Avenir" in handen.

3. Waarom

Jongeren die zestien of zeventien jaar zijn wanneer ze in België aankomen, hebben nog bijzonder weinig tijd over om een schoolloopbaan uit te bouwen en deze met succes af te ronden. Bij aankomst worden ze ingeschreven in onthaalklassen waar de nadruk ligt op taalverwerving. Er rest nog maar weinig tijd om inhoudelijke lessen te krijgen over de Belgische samenleving. Zolang zij minderjarig zijn komen zij, tot heden, niet in aanmerking om lessen maatschappelijke oriëntatie te volgen in het onthaalbureau. Jongeren worden tevens verondersteld na het onthaalonderwijs door te stromen naar een voor hen geschikte richting. Velen haken echter onderweg af: de verkeerde keuze gemaakt, nog weinig motivatie, het ontbreken van leeftijdsgenoten, taalachterstand enzovoort.

Daarnaast kreeg bon vanuit het onthaalonderwijs het signaal dat jongeren veel van hun verworven taalkennis verliezen tijdens de zomervakantie en dat een opfrissing zeker welkom is. Jongeren die in het Franstalig onderwijs lessen volgen, krijgen

door het programma eveneens de mogelijkheid om tijdens hun traject kennis te maken met de Nederlandse taal.

Twee maanden engagement tijdens de vakantie is niet niks. Er kunnen tal van vragen en moeilijkheden opduiken. De trajectbegeleider speelt daarom een centrale rol in het traject van de jongere. Hij of zij tracht de jongere steeds te motiveren en te ondersteunen waar het kan en nodig is. De trajectbegeleider volgt de jongere van nabij op en functioneert tevens als contactpersoon naar andere diensten toe. In individuele gesprekken wordt er verder gewerkt aan het bewustwordingsproces van de competenties van de jongere.

Jongeren zijn vaak niet vertrouwd met het werken rond competenties en kunnen van zichzelf moeilijk inschatten waar ze goed of minder goed in zijn. Aan de hand van lessen, workshops en gesprekken kunnen jongeren hun competenties ontdekken en hier weerbaarder van worden, wat de toekomst ook voor hen in petto heeft. Empowerment is hier het sleutelwoord.

Onder het motto "een gezonde geest in een gezond lichaam" staan er ook ontspannende en sportieve activiteiten op het programma. Deze activiteiten laten toe elkaar beter te leren kennen en te werken aan de groepsdynamiek. Daarnaast vormen ze ook een gelegenheid om de verschillende competenties van de jongeren te observeren.

4. Wie

Aangezien het project medegefinancierd werd door het Europees Vluchtelingenfonds werden er bepaalde voorwaarden opgelegd aan de doelgroep. Deze kan als volgt gedefinieerd worden: minderjarigen (zestien en zeventienjarigen), begeleid en niet-begeleid, die in een opvangstructuur verblijven en beschikken over een verblijfstitel (erkende vluchtelingen, begunstigen van subsidiaire bescherming en personen toegelaten tot verblijf op basis van de wet van 15 december 1980).

5. Meten is weten

In de jaren 2010 en 2011 krijgt bon van de betrokken asielcentra, scholen, ... het signaal dat het programma een positieve invloed heeft op de deelnemers. Hoe positief en op welke manier dit zich dan uit is moeilijk na te gaan.

Voorafgaande contacten met professor Ilse Derluyn van de UGent monden in 2012 uit in een partnerschap. Gezien de jarenlange expertise van professor Derluyn met (niet-) begeleide minderjarige asielzoekers en vluchtelingen is dit een evident gevolg. Floor Verhaeghe wordt als onderzoekster aangesteld en gaat op zoek naar de betekenis van het project voor de jongeren.

Bijlagen: Programma MO en Programma NT2

Onderzoeksvragen en methodologie

In dit hoofdstuk worden eerst de onderzoeksvragen geschetst waarop dit onderzoek een antwoord pogt te geven. Verder wordt toegelicht op welke manier op zoek gegaan is naar antwoorden op die vragen, met andere woorden bij wie en op welke manier de gegevens verzameld zijn en hoe ze geanalyseerd werden.

1. Probleemstelling, onderzoeksvragen en doelstellingen

Zoals hierboven al beschreven, willen we graag nagaan welke **betekenis** het project voor de jongeren heeft. De focus werd gericht op sociaal-emotioneel welzijn, competenties, visie op onderwijs, toekomstperspectieven en de verwachtingen van de jongeren over het project en hun evaluatie ervan nadien. Er werd gezocht naar een antwoord op volgende **vragen**:

- Vermindert het project de emotionele problemen van jongeren na het project?
- Gebruiken jongeren andere copingstrategieën na het project?
- Hebben de jongeren een groter gevoel van agency na het project?
- Hebben de jongeren een groter gevoel van welbevinden na het project?
- Verandert de kijk van de jongeren op hun competenties in de loop van het project?

- Verandert de kijk van de jongeren op onderwijs doorheen het project?
- Veranderen de toekomstperspectieven van de jongeren na het project?
- Welke verwachtingen hebben de jongeren ten aanzien van het project?
- Hoe evalueren de jongeren het project?
- Hoe beoordelen begeleiders in het project (trajectbegeleiders en docenten) en contextfiguren van de jongeren (sociaal werkers, leerkrachten) de impact van het project op de jongere (dagelijks functioneren, onderwijsattitudes, toekomstperspectieven,...)?

We willen op die manier achterhalen wat voor jongeren de troeven van dit project zijn en wat meer, anders of beter kan. Die informatie kan gebruikt worden bij het organiseren en verder ontwikkelen van gelijkaardige projecten voor jongvolwassen nieuwkomers.

2. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt het verloop van het onderzoek toegelicht. Na een schets van het algemene opzet van het onderzoek wordt een overzicht gegeven van de manier waarop gegevens bij de verschillende betrokken actoren (jongeren, leerkrachten, trajectbegeleiders, etc.) verzameld en geanalyseerd zijn.

2.1 Het onderzoek: algemeen

Om de betekenis van het project na te gaan, werd getracht vanuit verschillende perspectieven te kijken door het bevragen van diverse betrokken actoren:

- de jongeren zelf (zogenaamde ‘**experimentele groep**’)
- de trajectbegeleiders bij bon
- de docenten maatschappelijke oriëntatie (MO) bij bon
- de docenten Nederlands als tweede taal (NT2) bij bon
- de sociaal werkers uit de centra waar de jongeren verblijven
- de leerkrachten uit het reguliere onderwijs bij wie bepaalde jongeren uit het project les volgen

Bovendien werden er ook jongeren bevraagd die niet deelnamen aan het zomerproject, zij vormen de **controlegroep** (zie 2.2.).

Hieronder een schematische weergave van het verloop van het onderzoek:

2.2 Jongeren: deelnemers bon (experimentele groep) en controlegroep

Hieronder wordt een beschrijving gegeven van de manier waarop de **jongeren** die deelnamen aan het onderzoek gecontacteerd en ingelicht werden, wie effectief deelnam aan het onderzoek, welke vragenlijsten afgenomen werden, hoe de interviews en de participerende observatie verliepen en hoe alle gegevens verwerkt werden.

De jongeren die deelnamen aan het onderzoek zijn deelnemers aan het project, maar er werd ook een **controlegroep** samengesteld (die bestaat uit jongeren die niet deelnamen aan het project). Er werd zo’n controlegroep samengesteld om een vergelijking te kunnen maken tussen jongeren die wel deelnamen aan het project en jongeren die er niet aan deelnamen.

2.2.1 Contacteren en inlichten jongeren

A. Deelnemers bon

Aan alle jongeren die deelnamen aan het zomerproject in bon werd het onderzoek **toegelicht** en werd **gevraagd** of ze eraan wilden deelnemen. Dit gebeurde een eerste keer bij het kennismakingsgesprek dat trajectbegeleiders met de jongeren hadden voor de aanvang van het project en een tweede keer tijdens het eerste meetmoment (eerste week van het project).

	Begin/voor project Meetmoment 1	Eind juli – begin aug	Eind augustus Meetmoment 2	Oktober Meetmoment 3
Deelnemers bon	Vragenlijsten + Participerende observatie doorheen project	Interview	Vragenlijsten	Vragenlijsten + interview afhakers (sept)
Controlegroep	Vragenlijsten			Vragenlijsten
Trajectbegeleiders bon		Vragenlijst	Vragenlijst	
Docenten MO bon			Vragenlijst (augustus)	
Docenten NT2 bon			Vragenlijst (augustus)	
Sociaal werkers				Vragenlijst (september)
Leerkrachten				Vragenlijst (september)

B. Controlegroep

Er werd bij het samenstellen van de controlegroep zoveel mogelijk gepoogd om de jongeren te **matchen** met de deelnemers aan het zomerproject, naar geslacht, leeftijd, land van herkomst, taal en woonsituatie (opvangcentrum/hotel/begeleid zelfstandig wonen).

In eerste instantie werden de **Fedasil opvangcentra** in Sint-Truiden en Florennes gecontacteerd, alsook de **Rode Kruis centra** in Deinze en Banneux. Verder werden ook jongeren die op **hotel** verblijven en jongeren die **begeleid zelfstandig wonen** opgenomen in de controlegroep. Eén jongere was op bezoek in een opvangcentrum en deed daar mee aan de vragenlijst, maar verbleef in een **lokaal opvanginitiatief (LOI)**. Het bleek niet eenvoudig om voldoende meisjes te vinden, daarom werd het Fedasil opvangcentrum in Rixensart gecontacteerd. In dat centrum is er onder andere een hulpverleningsaanbod dat zich specifiek richt op niet-begeleide minderjarige moeders of zwangere meisjes. Alle **meisjes** in de controlegroep waren zwanger of hadden een kind. Hun specifieke situatie vermindert mogelijks de vergelijkbaarheid met de meisjes die deelnamen aan het zomerproject (geen enkel van deze meisjes was zwanger of had een kind) (Vervliet, 2009).

2.2.2 Aantal deelnemers

A. Deelnemers bon

In totaal namen 60 jongeren deel aan het zomerproject: 55 jongeren startten begin juli, nog eens 5 sloten eind juli aan. In de loop van het traject haakten 7 jongeren af: 3 omdat ze getransfereerd werden, 4 om andere redenen (3 daarvan werden geïnterviewd, zie verder). Dit betekent dat **53 jongeren** het traject tot op het einde doorliepen. **42 (79.25 %)** daarvan vulden alle vragenlijsten in én deden een interview, **46 jongeren (86.79 %)** vulden alle vragenlijsten in (en deden geen interview). Eén jongere wenste niet deelnemen aan het onderzoek, 1 tot 6 andere jongeren (verschillend per meetmoment) was/waren niet aanwezig op het moment dat de vragenlijst werd ingevuld en er kon ook later met deze jongere(n) geen afspraak meer gemaakt worden om de vragenlijst in te vullen.

Alle 46 interviews werden meegenomen in de analyses. Voor het deel over verwachtingen en evaluaties werden ook alle ingevulde vragenlijsten meegenomen in de analyses. In het deel 'emotionele problemen, coping, agency en welbevinden' werden enkel de vragenlijsten opgenomen van de **46 jongeren** die de vragenlijsten drie keer invulden. In het deel 'competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven' werden enkel die vragenlijsten opgenomen van de **38 jongeren** die dit deel drie keer invulden. De tien jongeren die de vragenlijst bij meetmoment 1 slechts deels invulden kwamen door tijdsgebrek meestal niet meer aan dit laatste stuk toe, vandaar het lagere aantal.

Tabel 1

	Deelnemers 'Masir Avenir'	Deelnemers onderzoek
Meetmoment 1 (vragenlijsten)	60 jongeren (55 op 1 juli 2012 + 5 nieuwe instromers op 23 juli 2012)	43 (71.67%) volledig ingevuld 10 (16.67%) deels ingevuld 7 (11.67%) niet ingevuld
Interview	54 jongeren (60-6 jongeren afgehaakt)	45 (83.33%) volledig 1 (1.85%) deels 5 (9.26%) niet, later ingestapt* 3 (5.56%) niet
Meetmoment 2 (vragenlijsten)	53 jongeren (60-7 jongeren afgehaakt)	51 (96.23%) volledig ingevuld** 2 (3.77%) niet ingevuld
Meetmoment 3 (vragenlijsten)	53 jongeren (60-7 jongeren afgehaakt)	49 (92.45%) volledig ingevuld*** 4 (7.55%) niet ingevuld

* opmerking: bij deze jongeren werd eind juli de vragenlijst eerste vragenlijst afgenomen, zij werden niet geïnterviewd

** opmerking: 3 van deze jongeren namen wel deel aan meetmoment 2, niet aan meetmoment 1

*** opmerking: 3 van deze jongeren namen wel deel aan meetmoment 3, maar niet aan meetmoment 1 en/of 2

B. Controlegroep

In onderstaande tabel het aantal deelnemers per setting en per meetmoment. In totaal namen **71 jongeren deel aan het eerste meetmoment, 61 daarvan namen ook deel aan het tweede meetmoment**. Van de tien jongeren die afhaakten waren er twee verdwenen (na een negatieve beslis-

sing in hun procedure), zes jongeren die verhuisden konden niet meer gecontacteerd worden en twee jongeren waren niet aanwezig bij de afname van de vragenlijsten in het centrum waar ze verbleven (en konden ook achteraf niet meer gecontacteerd worden).

Tabel 2

	Meetmoment 1 (vragenlijsten)	Meetmoment 3 (vragenlijsten)
Sint-Truiden	30	27*
Deinze	8	8
Florennes	5	4**
Banneux	10	8***
Rixensart	9	8****
Begeleid Zelfstandig Wonen	2	2
Hotels	6	3*****
LOI	1	1
Totaal	71	61

* Met drie jongeren die uit het centrum verhuisden kon geen contact meer opgenomen worden

** Een jongere die nog steeds in het centrum verbleef, was niet aanwezig bij de afname van de vragenlijsten

*** Een jongere was verdwenen, een jongere was niet aanwezig bij de afname van de vragenlijsten

**** Met een jongere die verhuisde uit het centrum kon geen contact meer opgenomen worden

***** Een jongere verdween, twee anderen waren getransfereerd naar andere centra en konden niet meer gecontacteerd worden

Enkel de vragenlijsten van de **61 jongeren** die de vragenlijsten twee keer invulden werden in de analyses meegenomen.

2.2.3 Demografische kenmerken

In tabel 3 (zie onder) wordt een overzicht gegeven van een aantal **demografische gegevens**: geslacht, leeftijd, land van herkomst, taal en woonsituatie. Enkel de gegevens van de jongeren die de vragenlijsten drie (deelnemers bon) of twee keer (controlegroep) invulden, werden opgenomen.

Zoals hierboven al werd uitgelegd (zie 2.2.1) werd bij het samenstellen van de controlegroep zoveel mogelijk gepoogd om de jongeren te **matchen** met de deelnemers aan het zomerproject voor wat betreft deze demografische gegevens. Er wordt daarom ook telkens een chi square test uitgevoerd, dat is een statistische test die nagaat of de verhoudingen in beide groepen vergelijkbaar zijn.

Tabel 3

		Deelnemers bon 46 (100.00%)	Controlegroep 61 (100.00%)	Chi square
Geslacht	Jongens	40 (87.00%)	54 (88.50%)	0.06
	Meisjes	6 (13.00%)	7 (11.50%)	
Leeftijd	Jonger dan 16	6 (13.30%)	12 (20.00%)	0.81
	Ouder dan 16	39 (86.70%)	48 (80.00%)	
Land van herkomst	Afghanistan	28 (60.90%)	42 (68.90%)	1.59
	Guinee	13 (28.30%)	11 (18.00%)	
	Andere landen	5 (10.80%)	8 (13.10%)	
Taal	Poular	8 (14.80%)	9 (17.80%)	1.59
	Frans	10 (16.40%)	10 (22.20%)	
	Pashto	14 (42.60%)	26 (31.10%)	
	Dari	13 (26.20%)	16 (28.90%)	
Woonsituatie	Opvangcentrum	33 (71.70%)	52 (89.70%)	5.52*
	Andere	13 (28.30%)	6 (10.30%)	

* $p < 0.05$

Er zijn **geen significante verschillen** tussen de groep bon-deelnemers en de controlegroep voor wat betreft geslacht, leeftijd, land van herkomst en taal. Voor wat betreft de woonsituatie is er wel een significant verschil. In de controlegroep wonen veel meer jongeren in een opvangcentrum. De woonsituatie van de 13 jongeren bij de bon-deelnemers die niet in een opvangcentrum wonen is als volgt: hotel (9 of 19.60%), huis/appartement (2 of 4.30%), lokaal opvanginitiatief (1 of 2.20%) en begeleid zelfstandig wonen (1 of 2.20%). Bij de controlegroep is dit als volgt: hotel (3 of 5.20%), begeleid zelfstandig wonen (2 of 3.40%) en lokaal opvanginitiatief (1 of 1.70%).

In de experimentele groep varieert de **leeftijd** tussen 15 en 17, de gemiddelde leeftijd is 16.24 (SD 0.74). In de controlegroep varieert de leeftijd tussen 14 en 26, de gemiddelde leeftijd is 16.22 (SD 1.55). Zowel bij de deelnemers van bon als in de controlegroep komt meer dan de helft van de jongeren uit **Afghanistan**, nog eens een grote groep komt uit Guinee. Bij de deelnemers van bon zijn er nog jongeren uit Congo (2 of 4.3%), Ivoorkust (2 of 4.3%) en Togo (1 of 2.2%). In de controlegroep zijn er nog jongeren uit Nigeria (2 of 3.30%), Congo (1 of 1.60%), Rwanda (1 of 1.60%), Eritrea (1 of 1.60%), Senegal (1 of 1.60%), Kameroen (1 of 1.60%) en Ghana (1 of 1.60%).

De jongeren in bon werden voor de lessen onderverdeeld in **4 taalgroepen**: Poular (taal uit Guinee), Frans, Pashto (Afghaanse taal) en Dari (Afghaanse taal). In de analyses werd daarom ook nagegaan of er een verschil was tussen de vier taalgroepen. In de controlegroep waren er twee Engelstalige Afrikaanse jongeren, zij werden in de analyses meegenomen in de groep Frans. Ze waren allebei Frans aan het leren en zouden, als ze aan het bon-project meededen, dan ook in de Franstalige groep terecht gekomen zijn.

2.2.4 Verloop van het onderzoek bij de jongeren

Aan de jongeren die wilden deelnemen aan het onderzoek, werden het opzet en de doelen ervan nogmaals uitvoeriger uitgelegd. Er werd uitgelegd dat het onderzoek **anoniem** is en dat de gegevens uit het onderzoek enkel bestemd zijn voor onderzoeksdoeleinden. Verder werd toegelicht dat jongeren terecht konden bij de onderzoeker met **vragen** voor het onderzoek of voor (vragen rond) **emotionele ondersteuning**. Waar nodig, konden jongeren **doorverwezen** worden naar psychologische hulpverlening. Daartoe werden ook de **contactgegevens** van de onderzoeker aan de jongeren gegeven. Verder werd uitgelegd dat de jongeren die aan het volledige onderzoek deelnamen op het einde als bedanking een **cadeaubon** voor MediaMarkt, ter waarde van tien euro, zouden ontvangen.

Al deze informatie werd ook opgenomen in de **'informed consent'**, die door de jongere en de onderzoeker getekend werden (zie bijlage 1). In de informed consent verklaarde de jongere

verder ook dat hij/zij¹ akkoord was om deel te nemen aan het onderzoek.

De **voogden** van de bon-deelnemers werden door bon op de hoogte gebracht van de deelname van de jongere aan het zomerproject en het daaraan verbonden onderzoek. De voogden van de jongeren in de controlegroep werden door de onderzoeker en/of door het opvangcentrum op de hoogte gebracht van de deelname van hun pupil aan het onderzoek via een informerende brief.

2.2.5 Vragenlijsten

Hieronder wordt uitgelegd hoe het afnemen van de vragenlijsten verliep, welke vragenlijsten afgenomen werden en hoe de resultaten geanalyseerd werden. Zie bijlage 2 voor een volledige versie van alle vragenlijsten.

A. ALGEMEEN

Bij de deelnemers van bon werden vragenlijsten afgenomen tijdens meetmoment één, twee en drie, bij de controlegroep tijdens meetmoment één en drie. Bij de controlegroep werd geopteerd om slechts twee keer een bevraging te doen, omdat het praktisch niet mogelijk was om dit op korte tijd drie keer te doen. De bevraging gebeurde meestal in groep, naargelang de taal die de jongeren spraken: Dari, Pashto, Poular en Frans. De vragenlijsten waren beschikbaar in **Dari, Pashto en Frans** (zie deel B), jongeren kregen zowel een Nederlandse versie als een versie in Dari, Pashto of Frans.

In de groepen Dari, Pashto en Poular waren telkens een of twee **tolken** aanwezig. Er werd zoveel mogelijk geopteerd voor tolken die al vertrouwd waren met de vragenlijsten en de vragenlijsten werden door de onderzoekster aan alle tolken toegelicht. Er werd bovendien zoveel mogelijk geopteerd voor tolken die doorheen het hele onderzoek beschikbaar waren, opdat de jongeren en de onderzoekers zoveel mogelijk met dezelfde persoon zouden kunnen werken.

Tijdens de afname van de vragenlijsten bleven ook telkens **een à twee onderzoekers** ter beschikking van de jongeren, om hen te ondersteunen bij het invullen van de vragenlijsten: meestal de onderzoekster zelf en een van de drie studenten uit de 2de master pedagogische wetenschappen (afstudeerrichting orthopedagogiek) die meewerkten aan dit onderzoek. Op die manier kon individuele ondersteuning geboden worden waar nodig.

1 In wat volgt wordt enkel 'hij' gebruikt, dit kan zowel verwijzen naar jongens als naar meisjes.

B. TOELICHTING VRAGENLIJSTEN

Demografische informatie

Demografische informatie (wat is je land van herkomst, waar verblijf je nu, ga je naar school,...) werd bevraagd aan de hand van een lijst gesloten vragen. In meetmoment 1 werd deze volledige lijst van vragen gesteld, in meetmoment 2 en 3 werd de lijst ingekort. Vragen die betrekking hadden op gegevens die niet veranderen (herkomstland, aantal jaren scholing in land van herkomst, enz.) werden niet meer opnieuw gesteld. De vragenlijsten werden naar Dari en Pashto vertaald door een Afghaanse vertaler/tolk en naar het Frans door de onderzoeker.

Hopkins Symptom Checklist – 37 for Adolescents (HSCL-37A) (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert & Spinhoven, 2007)

De HSCL-37A peilt naar symptomen van **angst** (10 items), **depressie** (15 items) en naar **externaliserend gedrag** (middelengebruik en agressie) (12 items) gedurende de laatste maand (Bean, Eurelings-Bontekoe, Derluyn & Spinhoven, 2004a). Voorbeelden van items zijn: zomaar bang worden (angst), snel huilen (depressie), sigaretten roken (externaliserend gedrag), beginnen van vechtpartijen (externaliserend gedrag) (ibid.). Aan de jongeren werd telkens gevraagd of dit zich de voorbije maand 'niet', 'soms', 'vaak' of 'bijna altijd' voordeed. Uit onderzoek blijkt dat dit een valide en betrouwbare vragenlijst is om te peilen naar deze symptomen bij jonge vluchtelingen (Bean et al., 2007). Voor dit onderzoek werden de Nederlandse, Franse en Dari versie van Stichting Centrum '45 gebruikt (Bean et al., 2004a) en de Pashto versie die al eerder gebruikt werd in onderzoek met niet-begeleide buitenlandse minderjarigen (Vervliet, Derluyn & Broekaert, 2012).

De vragenlijst gebruikt dus een vier-punts ratingschaal (niet = 1, soms = 2, vaak = 3, bijna altijd = 4) om aan te geven hoe vaak de jongere last heeft van een bepaalde klacht (Bean et al., 2004a). In de analyse van deze vragenlijst worden deze scores per cluster (**angst en depressie**) opgeteld (ibid.). De scores voor angst en depressie worden zowel afzonderlijk berekend als samengenomen in de cluster internaliserend gedrag. Verder werd nagegaan hoeveel jongeren een **ernstige tot zeer ernstige** score behalen voor deze symptomen op basis van vooraf vastgelegde cut-off scores (Derluyn, Mels, & Broekaert, 2009).

Stressful Life Events (SLE) (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert & Spinhoven, 2006)

De SLE peilt naar het **aantal en het type stresserende levensgebeurtenissen** die jongeren meemaakten, zoals bijvoorbeeld oorlog, natuurrampen of misbruik (Bean, Eurelings-Bontekoe, Derluyn & Spinhoven, 2004c). De lijst bestaat uit 12 gebeurtenissen, waarbij de jongeren kunnen aanduiden of ze die wel of niet meegemaakt hebben in hun leven. Verder is er een open vraag, waar jongeren eventueel een andere stresserende le-

vensgebeurtenis kunnen toevoegen. Tot slot is er ruimte voor verdere opmerkingen. Voor dit onderzoek werden de Nederlandse, Franse en Dari versie van Stichting Centrum '45 gebruikt (Bean et al., 2004c) en de Pashto versie die al eerder gebruikt werd in het onderzoek van Vervliet et al. (2012). De vragenlijst werd enkel bij meetmoment 1 afgenomen, dit omdat het vragen over het verleden betreft, waarop het antwoord in principe weinig verschillend zal zijn voor en na een zomerproject van twee maanden en omdat de vragenlijst op zich soms wel als emotioneel belastend kan ervaren worden door de jongeren.

Voor de analyse van deze vragenlijst werd aan alle 'ja' antwoorden score 1 gegeven, voor alle 'neen' antwoorden score 0 (Bean et al., 2004c). Alle 'ja'-antwoorden werden opgeteld om de **totale score** te berekenen (ibid.).

Reacties van Adolescenten op Traumatische Stress vragenlijst (RATS) (Bean et al., 2006)

De RATS meet de ernst van posttraumatische stressreacties gedurende de laatste maand (Bean, Eurelings-Bontekoe, Derluyn & Spinhoven, 2004b). De lijst bestaat uit 22 items die overeenkomen met de DSM-IV criteria voor een posttraumatische stressstoornis (PTSS). De items kunnen ingedeeld worden in drie verschillende clusters: **intrusie/herbeleving** (de traumatische gebeurtenis wordt voortdurend herbelevd op één of meerdere manieren), **afstomping/vermijding** (aanhoudend vermijden van prikkels die bij het trauma hoorden of afstomping van de algemene reactiviteit) en **hyperarousal** (aanhoudende symptomen van verhoogde prikkelbaarheid). Voorbeelden van items zijn: 'ik heb enge dromen of nachtmerries over de gebeurtenis(sen)' (intrusie), 'ik probeer weg te blijven van mensen of plaatsen die me doen denken aan de gebeurtenis(sen)' (afstomping/vermijding) en 'ik heb problemen om in slaap te vallen' (hyperarousal) (ibid.).

'De gebeurtenissen' verwijzen naar de stresserende levensgebeurtenissen opgelijst in de SLE. Daarom wordt de RATS samen met de SLE afgenomen en wordt deze verbinding ook aan de jongeren uitgelegd. Aan de jongeren wordt telkens gevraagd of dit zich de voorbije maand 'niet', 'soms', 'vaak' of 'bijna altijd' voordeed. Uit onderzoek blijkt dat dit een valide en betrouwbare vragenlijst is om te peilen naar deze symptomen bij jonge vluchtelingen (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert & Spinhoven, 2006). Voor dit onderzoek werden de Nederlandse, Franse en Dari versie van Stichting Centrum '45 gebruikt (Bean et al., 2004b) en de Pashto versie die al eerder gebruikt werd in het onderzoek van Vervliet et al. (2012).

De vragenlijst gebruikt dus een vier-punts ratingschaal (niet = 1, soms = 2, vaak = 3, bijna altijd = 4) om aan te geven hoe vaak de jongere last heeft van een bepaalde klacht (Bean et al., 2004b). In de analyse van deze vragenlijst worden deze scores per cluster (**intrusie, afstomping/vermijding en hyperarousal**) opgeteld. De scores op alle vragen samen worden ook opgeteld, dit vormt de totaalscore op deze vragenlijst.

Verder werd berekend hoeveel jongeren een **ernstige** tot **zeer ernstige** score behalen voor deze symptomen op basis van vooraf vastgelegde cut-off scores (Derluyn et al., 2009).

Agency vragenlijst (Vervliet, Broekaert, & Derluyn, 2010)

De agency vragenlijst is gebaseerd op de Family Crisis Oriented Personal Evaluation Scales (FCOPES) (McCubbin, Olson & Larsen, 1991), de Kidcope (Spirito, Stark & Williams, 1988) en op het concept agency zoals Kuczynski (2003, p. 9) dat omschrijft: *'considering individuals as actors, with the ability to make sense of the environment, initiate change, and make choices'*. In de vragenlijst wordt gevraagd aan de jongere in welke mate hij/ zij **zich goed voelt** op zeven domeinen (bijvoorbeeld vrienden, school, relatie met de voogd, enz.): 'niet goed', 'een beetje goed', 'goed' of 'heel goed'. Verder is er een open vraag waar de jongeren iets anders kunnen aanvullen dat hen een goed gevoel geeft. Daarnaast wordt ook gevraagd in welke mate de jongere vindt dat hij/zij de kracht heeft om problemen op te lossen, dingen kan veranderen in het leven, eigen keuzes kan maken en verwachtingen/dromen kan realiseren. De jongere kan hierop telkens antwoorden met 'niet', 'een beetje', 'veel' of 'heel veel'. Deze vragenlijst werd reeds gebruikt in het onderzoek van Vervliet et al. (2012) met niet-begeleide minderjarigen. De vragenlijst was vanuit dit onderzoek reeds beschikbaar in het Nederlands, Frans, Dari en Pashto.

De eerste 8 vragen werden **item per item** geanalyseerd, er werden dus geen somscores berekend. De scores op de vier vragen in het tweede deel van de vragenlijst werden samengeteld tot een score, een **maat voor agency**.

Kidcope (Spirito et al., 1988) en open vraag over coping

De Kidcope is een korte vragenlijst die peilt naar het gebruik van **cognitieve en gedragsmatige copingstrategieën** (Spirito et al., 1988). Copingstrategieën zijn manieren om met stressfactoren om te gaan, dus met moeilijkheden of problemen in je leven. De vragenlijst is bedoeld voor adolescenten vanaf 13 jaar. Ze bestaat uit 11 items, waarin 10 copingstrategieën vervat zitten: afleiding, sociale terugtrekking, cognitief herstructureren, zelfkritiek, anderen de schuld geven, probleemoplossing, emotieregulatie, 'wishful thinking', sociale steun en berusting. Emotieregulatie wordt gemeten door twee items: directe emotionele expressie (roepen, op dingen slaan, enz.) en zichzelf proberen kalmeren (Cheng & Chan, 2003). Per item wordt aan jongeren gevraagd of ze deze copingstrategie 'nooit', 'soms', 'vaak' of 'bijna altijd' gebruiken (Spirito et al., 1988). Voor dit onderzoek werd de Franstalige versie gebruikt die eerder al werd gebruikt in onderzoek met Congolese jongeren (Mels, 2010), de vertaling naar het Nederlands gebeurde door de onderzoeker, de vertaling naar Pashto en Dari door een Afghaanse tolk.

In dit onderzoek werden de copingstrategieën **item per item** geanalyseerd, de strategieën werden dus niet in clusters (bijvoorbeeld positief/negatief, aanpakken van het probleem/het probleem vermijden, etc.) gegroepeerd. Spirito (1996) raadt dit immers af: de functie van een copingstrategie varieert naargelang de situatie en is dus moeilijk te clusteren.

Verder werd er ook een **open vraag naar coping** gesteld, namelijk 'wat of wie hielp/helpt je om te gaan met de ingrijpende gebeurtenissen in je leven?'. Er werd een lijst gemaakt met alle antwoordmogelijkheden en het aantal keer dat het antwoord gegeven werd door de jongeren. Antwoorden die conceptueel identiek waren, werden samengevoegd, het aantal keer dat de antwoorden werden gegeven werden samengeteld (bijvoorbeeld 'mezelf kalmeren' en 'mezelf rustig maken').

Competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven

De vragenlijst 'competenties, visie op onderwijs, toekomstperspectieven' is een lijst van open vragen, die door de onderzoeker opgesteld werd. De open vragen zijn telkens **'free listing'-taken**: aan de deelnemers wordt gevraagd om verschillende antwoorden op de vraag op te lijsten (Weiss & Bolton, 2000). Vragen waren bijvoorbeeld: 'noem **dingen die je goed kan**', 'noem dingen waarin je beter wil worden', 'welke **plannen/dromen heb je voor de toekomst?**'. Er werd in deze studie niet voor gesloten vragen – waarbij jongeren bijvoorbeeld zouden kunnen aanvinken waarin ze goed zijn – maar wel voor deze open vragen geopteerd, met de bedoeling om vanuit een zeer brede benadering van competenties de ruimte te laten aan de jongeren om het begrip competenties in te vullen vanuit hun perspectief. In onderzoek bleek dat 'free listing tasks' een goede manier zijn om voor de onderzoeksgroep relevante antwoorden naar voor te krijgen (zie o.a. Betancourt, Spielman, Onyango & Bolton, 2009; Bolton & Tang, 2002; Miller, Fernando & Berger, 2009). De vragenlijst werd naar het Frans vertaald door de onderzoeker, naar Dari en Pashto door een Afghaanse tolk.

Per vraag werd een lijst opgesteld met **alle antwoordmogelijkheden** en het **aantal keer dat de antwoorden gegeven werden** door de jongeren (zie o.a. Betancourt et al., 2009). Antwoorden die conceptueel identiek waren, werden samengevoegd en het aantal keer dat de antwoorden werden gegeven werd samengeteld (bijvoorbeeld 'later wil ik een diploma behalen' en 'later wil ik de school tot het einde doorlopen').

Verwachtingen/evaluatie project 'Masir Avenir'

Dit deel van de vragenlijst werd enkel afgenomen bij de deelnemers van het bon-project en niet bij de controlegroep. Tijdens meetmoment 1 werd gepeild naar de **verwachtingen** die jongeren hadden in verband met het project (bijvoorbeeld 'wat wil je graag doen tijdens het project?', 'wat wil je liever niet doen tijdens het project?'). Tijdens meetmoment 2 en 3 werd

er gevraagd naar de **evaluatie** van het project door de jongeren (bijvoorbeeld 'noem dingen die je leuk/interessant vond tijdens Masir Avenir' (meetmoment 2) en 'welke dingen die je leerde/ervoer bij bon of JES heb je onthouden?' (meetmoment 4)). Ook hier zijn de vragen 'free listing'-taken (zie boven). De vragenlijsten werden door de onderzoeker naar het Frans vertaald, door een Afghaanse tolk naar Dari en Pashto.

De analyse van deze vragenlijsten gebeurde analoog aan de analyse van de vragenlijst rond competenties en toekomstperspectieven (zie boven).

C. ANALYSES

Voor de scores op de **HSCL, de RATS, de vragenlijst agency en de Kidcope** werd bij de deelnemers van bon nagegaan of er significante verschillen waren tussen de scores voor en na de interventie (meetmoment 1 en 2) én of deze verschillen blijven bestaan tot twee maanden na de interventie (meetmoment 3). Dit werd gedaan met een repeated measures analyse (Rosseel, 2010), waarbij de invloed van de factor 'tijd' op de scores werd nagegaan. De mogelijke associaties met leeftijd, het aantal traumatische ervaringen en de taalgroep (Pashto/Dari/Poular/Frans) werden daarbij ook telkens nagegaan. Het zou ook interessant kunnen zijn om de associaties met geslacht na te gaan, maar dat werd hier niet gedaan omwille van het kleine aantal meisjes dat deze vragenlijsten tijdens alle meetmomenten invulde (5).

Daarnaast werd er ook gekeken hoe deze scores bij de controlegroep evolueerden tussen meetmoment 1 en 3 en in welke mate dit verschilde van de evoluties bij de deelnemers van bon. Ook dit werd gedaan met een repeated measures analyse, waarbij de invloed van de factor 'tijd' op de score werd nagegaan én waarin werd gekeken of de invloed van deze factor 'tijd' verschillend was in beide groepen. Ook hier werden de mogelijke associaties met leeftijd, het aantal traumatische ervaringen en de taalgroep nagegaan. De associatie met geslacht werd ook hier niet bekeken omwille van het kleine aantal meisjes dat deze vragenlijsten invulde tijdens alle meetmomenten (7 in de controlegroep).

Bij de **open vraag over coping**, de vragenlijst **rond competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven** en de vragenlijst rond **verwachtingen en evaluatie van het project** werd gekeken naar antwoordmogelijkheden en naar het aantal keer dat deze antwoorden gegeven werden. Er werd nagegaan welke verschillen en gelijkenissen er waren tussen meetmoment 1 en 2 en of deze bestendig blijven twee maanden na afloop van de interventie (meetmoment 3). Verder werd ook nagegaan hoe dit bij de controlegroep evolueerde tussen meetmoment 1 en 3 en in welke mate dit verschilde van de evoluties bij de deelnemers van bon.

2.2.6 Interviews

De deelnemers aan het project werden begin augustus geïnterviewd. Daarnaast werd begin september ook een interview afgenomen van de jongeren die afhaakten in de loop van het project. Hieronder wordt uitgelegd hoe deze interviews uitgevoerd en geanalyseerd werden.

A. INTERVIEWS MET DE PARTICIPANTEN

Begin augustus werden de deelnemers aan het project geïnterviewd. Dit interview had betrekking op de **huidige leef-situatie** en eventuele veranderingen daarin sinds het begin van het project, de **evaluatie** van het project tot dan toe, de **verwachtingen** ten opzichte van de komende helft van het project, de manier waarop ze naar hun **competenties** kijken en hun **toekomstperspectieven** op vlak van onderwijs en beroep. Zie bijlage 3 voor het volledige interview. De interviews werden door de onderzoeker en twee studenten uit de 2de master pedagogische wetenschappen (afstudeerrichting orthopedagogiek) afgenomen in het Nederlands en Frans of met een tolk in Dari, Pashto, Poular en Sousou, naargelang de voorkeur van de jongere.

De bedoeling van de interviews was om eventuele veranderingen in de leefsituatie van de jongere na te gaan en hun mening over het project na te gaan. Er werd gekozen om interviews te doen, omdat het een onderzoeksmethode is die bijzonder geschikt is voor het bevragen van betekenisverlening, gevoelens en meningen (Baarda, De Goede, Teunissen, 2009; Kvale, 1996; Van Hove & Claes, 2011). De interviews waren **semi-structureerd**, wat in dit onderzoek betekende dat de onderwerpen en de hoofdvragen vastlagen (Boeije, 2009). Bijvragen, doorvragen (vragen ter verduidelijking van wat de jongeren vertellen) en antwoorden lagen niet vast. De vragen hoefden niet altijd op een vaste manier en in een vaste volgorde gesteld te worden.

De interviews werden opgenomen indien de jongere daar zijn/haar toestemming voor gaf. De interviews werden **woordelijk uitgetypt** aan de hand van de audio-opnames (Maso & Smaling, 1998). Wanneer de jongere niet wilde dat het gesprek werd opgenomen, tikte de interviewer het gesprek achteraf uit op basis van zijn/haar notities tijdens het gesprek. Deze gegevens werden geanalyseerd met behulp van het **computerprogramma** NVivo (Mortelmans, 2009). Dat is een programma dat helpt bij het verwerken van kwalitatief materiaal door het automatiseren van data-management en data-retrieval (Ghesquière & Staessens, 1999). De uitgetikte interviews werden in dit programma ingevoerd. Voorafgaand aan de analyse werd als eerste stap vanuit de besproken thema's een voorlopige versie van de boomstructuur opgesteld. In een tweede stap selecteerde de onderzoekster **relevante tekstfragmenten** uit de interviews (Baarda et al., 2009). Tekstfragmenten zijn relevant als ze bijdragen tot een antwoord op de onderzoeksvragen, met name wat is de evaluatie van de jongeren van het project tot nu toe, wat verwachten ze van het komende deel van het

project, hoe kijken ze naar hun competenties en wat zijn hun toekomstperspectieven (ibid.). Deze relevante tekstfragmenten werden **gelabeld** (ibid.). Dit label kon een code zijn uit de boomstructuur waarmee aangevangen werd, maar kon ook een nieuw label krijgen dat dan een nieuwe onderverdeling vormde in de boomstructuur. Op die manier werd de **boomstructuur verfijnd** en ontstond er een meer gedetailleerd overzicht van de antwoorden en commentaren van de jongeren op de thema's die in het interview aan bod kwamen (zie bijlage 4).

B. INTERVIEWS MET PARTICIPANTEN DIE AFHAAKTEN

In de loop van het traject haakten 7 jongeren af: 3 omdat ze getransfereerd werden, 4 om andere redenen. De jongeren die om andere redenen afhaakten, werden in de loop van de maand augustus door de onderzoeker gecontacteerd met de vraag of ze bereid waren een interview te doen. 3 van de 4 jongeren gingen in op deze vraag, de vierde wilde dit liever niet. Dit interview had betrekking op de **huidige leefsituatie** en eventuele veranderingen daarin sinds het begin van het project, de **evaluatie** van het deel van het project waaraan ze deelnamen, de **redenen voor hun afhaken**, de manier waarop ze naar hun competenties kijken en hun toekomstperspectieven op vlak van onderwijs en beroep. Zie bijlage 5 voor het volledige interview. De interviews werden in het Frans afgenomen, daar ging de voorkeur van de jongeren naar uit.

Het ging ook hier om kwalitatieve, semigestructureerde interviews die gelijklopend met de andere interviews werden **geanalyseerd**. Zie bijlage 6 voor de boomstructuur die bekomen werd na analyse van deze interviews.

2.2.7 Participerende observaties

De onderzoekers **observeerden en participeerden** ook binnen het zomerproject. Wekelijks werden zo'n twee à drie activiteiten (maatschappelijke oriëntatie, Nederlandse les, activiteiten bij JES) gevolgd door één van de onderzoekers. Deze methode is een belangrijke aanvulling op de vragenlijsten en de interviews, omdat ze zicht kan bieden op wat er feitelijk gebeurt tijdens het project. Via participerende observatie kunnen bepaalde aspecten van het handelen en denken zichtbaar worden, waartoe men door interviews, vragenlijsten en documenten (bijvoorbeeld programma's of doelstellingen van het project) geen toegang kan krijgen (Lüders, 2003). De onderzoekers hielden **veldnotities** bij van deze momenten (Baarda et al., 2009). Ook deze veldnotities werden ingevoerd in het computerprogramma NVivo (Mortelmans, 2009). De onderzoekster selecteerde ook hier **relevante tekstfragmenten** (Baarda et al., 2009). Tekstfragmenten zijn relevant als ze meer informatie geven over het sociaal-emotioneel welzijn van de jongeren, de manier waarop ze over hun competenties denken, hun toekomstperspectieven en hun verwachtingen en evaluatie van het project. Deze relevante tekstfragmenten werden gelabeld en geordend in een **boomstructuur** (Baarda et al., 2009), die

een overzicht geeft van de extra informatie die de participerende observatie opleverde.

Bovendien biedt de regelmatige aanwezigheid en deelname van de onderzoekers tijdens het project ook aan de jongeren en de onderzoekers de kans om **vertrouwd** te geraken met elkaar. Jongeren grepen deze momenten ook regelmatig aan om extra informatie te vragen over het onderzoek, de doelen en het verloop daarvan.

2.3 Trajectbegeleiders

Aan de trajectbegeleiders werd in de helft en op het einde van het project gevraagd om een vragenlijst in te vullen voor elk van de jongeren die zij begeleidde. Op die manier kon ook hun perspectief in het onderzoek opgenomen worden. In totaal vulden ze voor **50 van de 53** jongeren die het volledige traject doorliepen een vragenlijst in. Eén jongere wenste niet deel te nemen aan het onderzoek, voor de andere twee jongeren vulde de trajectbegeleider in de helft van het project nog geen vragenlijst in (de trajectbegeleider oordeelde dat hij de jongeren op dat moment onvoldoende kende, omdat ze nog maar net waren ingestapt in het traject of nog te weinig gesprekken hadden gehad met de trajectbegeleider). De vragenlijsten van de trajectbegeleiders werden ook op individueel niveau vergeleken met de vragenlijst over competenties die de jongeren invulden. In de analyse konden daarom enkel de vragenlijsten opgenomen worden die betrekking hadden tot jongeren die de vragenlijst over competenties bij elk meetmoment invulden. Het gaat hier over **36 jongeren**.

De vragenlijst werd opgesteld door de onderzoeker. Ze bevat open vragen met betrekking tot de **competenties van de jongeren** (bijvoorbeeld 'hier is de jongere goed in') en gesloten vragen met betrekking tot de **werkrelatie** tussen de jongere en de trajectbegeleider (bijvoorbeeld 'de jongere steekt veel op van de gesprekken met mij'). De gesloten vragen werden beantwoord op een 5-punts ratingschaal (van 'helemaal oneens' tot 'helemaal eens'). De vragenlijst werd opgesteld en ingevuld in het Nederlands. Zie bijlage 7 voor de volledige versie.

De vragen rond competenties zijn 'free listing'-taken, die op dezelfde manier **geanalyseerd** werden als de 'free listing'-taken van de jongeren (zie 2.2.5.). Er werd gekeken naar verschillen en gelijkenissen tussen de twee afnames van de vragenlijst en naar gelijkenissen en verschillen met het perspectief van de jongeren.

2.4 Docenten maatschappelijke oriëntatie (M0)

De M0-docenten vulden in de loop van de maand augustus een vragenlijst in voor elk van hun cursisten. Op die manier kon ook hun perspectief in het onderzoek opgenomen worden. Ze vulden **52 vragenlijsten** in, dus één voor elke jongere die het traject tot op het einde volgde, met uitzondering van één jongere die niet aan het onderzoek wenste deel te nemen.

De vragenlijst werd opgesteld door de onderzoeker en bevatte een algemene vraag, met name 'Zag u doorheen het project **voortgang/evoluties** bij de jongere? Zo ja, op welke vlakken?' en een aantal vragen rond de **attitudes** van de jongere in de klas (bijvoorbeeld: 'De jongere is actief'). De vragen rond attitudes zijn gesloten vragen waarop de leerkracht op een 5-punts-ratingschaal kunnen antwoorden, van 'helemaal oneens' tot 'helemaal eens'. Verder was er nog ruimte voorzien voor eventuele andere opmerkingen. De vragenlijst werd opgesteld en ingevuld in het Nederlands en het Frans. Zie bijlage 8 voor de volledige vragenlijst.

De open vragen werden op dezelfde manier geanalyseerd als de 'free listing'-taken van de jongeren (zie 2.2.5.).

2.5 Docenten Nederlands als tweede taal (NT2)

Na afloop van de NT2-lessen, in de loop van de maand augustus, vulden de NT2-docenten een vragenlijst in voor elk van hun cursisten. Op die manier kon ook hun perspectief in het onderzoek opgenomen worden. Ze vulden **52 vragenlijsten** in, dus één voor elk van de jongeren die het traject tot op het einde volgde, met uitzondering van één jongere die niet aan het onderzoek wenste deel te nemen.

De vragenlijst werd opgesteld door de onderzoeker en bevat, net zoals bij de M0-docenten, gesloten vragen rond de **attitudes** van de jongere in de klas. Verder werd aan de docent gevraagd om de **slaagkansen** van de jongeren in het Belgische onderwijs in te schatten ('welke onderwijsvorm acht u het meeste geschikt voor deze jongere', 'hoe hoog schat u de kansen in van de jongere om in deze richting te slagen', 'wat zijn de troeven en de barrières van de jongere in verband met slagen op schools vlak?'). Tot slot was er ook, net zoals bij de M0-docenten, een algemene open vraag rond **evoluties** bij de jongere doorheen het project en werd er ruimte voorzien voor algemene opmerkingen. Zie bijlage 9 voor de volledige vragenlijst.

De vragenlijst werd op dezelfde manier **geanalyseerd** als die van de M0-docenten (zie 2.4.).

2.6 Sociaal werkers

Voor elke jongere die bij afloop van het project nog steeds op dezelfde plaats verbleef als voor de aanvang van het project, werd aan de sociaal assistent/opvoeder/begeleider van zijn/haar wooncontext (asielcentrum, begeleid zelfstandig wonen,...) gevraagd om een vragenlijst in te vullen. **34 jongeren** verbleven voor, tijdens en na het project op dezelfde verblijfplaats. Voor elk van hen werd een vragenlijst ingevuld door hun sociaal assistent en/of begeleider.

De vragenlijst werd opgesteld door de onderzoeker (Frans en Nederlands) en heeft betrekking op de evaluatie van het project door de sociaal werker (bijvoorbeeld: 'Vond u het positief/negatief dat de jongere dit project volgde? Waarom positief/negatief?') en de mate waarin hij/zij de jongere doorheen het project zag evolueren (bijvoorbeeld 'In welke mate heeft u doorheen het project de jongere positieve evoluties/veranderingen zien doormaken? Op welke terreinen vooral?'). Zie bijlage 10 voor de volledige vragenlijst.

De vragen werden op dezelfde manier geanalyseerd als de 'free listing'-taken van de jongeren (zie 2.2.5.).

2.7 Leerkrachten

Voor elke jongere die na afloop van het project terugkeerde naar de school waar hij/zij ook school liep voor de aanvang van het project, werd aan de school gevraagd om een vragenlijst in te vullen. 10 jongeren gaven op het einde van de zomervakantie aan dat ze naar dezelfde school zouden terugkeren als die waar ze voor de vakantie school liepen. **4 jongeren** kwamen terecht bij dezelfde leerkracht (op drie verschillende scholen) en voor hen vulde de leerkracht een vragenlijst. De 3 andere jongeren gingen wel naar dezelfde school, maar geen enkele van de leerkrachten van het voorbije schooljaar ging opnieuw aan de slag in die school. Voor deze jongeren kon de vragenlijst om die reden niet worden ingevuld. Voor nog 3 anderen ging de school niet in op onze vraag.

De vragenlijst werd opgesteld door de onderzoeker (Frans en Nederlands) en bevat gesloten vragen die peilen naar de impact van het project op de **schoolse attitudes** van de jongere (bijvoorbeeld 'inzet tijdens de les') en een open vraag naar **eventuele veranderingen** die de leerkrachten bij de jongeren opmerkten. Er is ook ruimte voor eventuele andere opmerkingen. Zie bijlage 11 voor de volledige vragenlijst.

Omwille van het kleine aantal vragenlijsten dat door leerkrachten ingevuld werd, was het niet mogelijk om hier kwantitatieve, vergelijkende analyses op uit te voeren. In het hoofdstuk 'verwachtingen voor en evaluatie van het project' zijn wel een aantal interessante elementen uit deze vragenlijsten opgenomen.

Bronnen

Baarda, D.B. de Goede, M.P.M., & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese.

Bean, T., Eurelings-Bontekoe, L., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004a). *Hopkins Symptom Checklist-37A (HSCL-37A)*. Handleiding. Oegstgeest: Stichting Centrum '45.

Bean, T., Eurelings-Bontekoe, L., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004b). *Reacties van Adolescenten op Traumatische Stress vragenlijst (RATS)*. Handleiding. Oegstgeest: Stichting Centrum '45.

Bean, T., Eurelings-Bontekoe, L., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004c). *Stressful Life Events (SLE)*. Handleiding. Oegstgeest: Stichting Centrum '45.

Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., Spinhoven, P. (2006). Validation of the Multiple Language Versions of the Reactions of Adolescents to Traumatic Stress Questionnaire. *Journal of Traumatic Stress, 19*(2), 241-255.

Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., & Spinhoven, P. (2007). Validation of the multiple language versions of the Hopkins Symptom Checklist-37 for refugee adolescents. *Adolescence, 42*, 51-71.

Betancour, T.S., Speelman, L., Onyango, G., Bolton, P. (2009). A Qualitative Study of Mental Health Problems among Children Displaced by War in Northern Uganda. *Transcultural Psychiatry, 46*, 238-256.

Boeije, H. (2009). Kwalitatief onderzoek. In H. Boeije, H. 't Hart, & Hox, J (Eds.), *Onderzoeksmethoden* (pp.246-281). Amsterdam/Meppel: Boom. Achtste, geheel herziene druk.

Bolton, P., & Tang, A.M. (2002). An alternative approach to cross-cultural function assessment. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, 37*, 537-543.

Cheng, S. T., & Chan A. C. M. (2003). Factorial Structure of the Kidcope in Hong Kong Adolescents. *The Journal of Genetic Psychology, 164*(3), 261-266.

Derluyn, I., Mels, C., & Broekaert, E. (2009). Mental Health Problems in Separated Refugee Adolescents. *Journal of Adolescent Health, 44*, 291-297.

Ghesquière, P., & Staessens, K. (1999). Kwalitatieve gevalsstudies. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 192-213). Amsterdam: Boom.

Kvale, S. (1996). *Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.

Kuczynski, L. (2003). Beyond bidirectionality: bilateral conceptual frameworks for understanding dynamics in parent-child relations. In L. Kuczynski (Ed.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (pp. 3-24). Thousand Oaks: Sage Publications.

Lüders, C. (2003). Teilnehmende Beobachtung. In R. Bohnsack, W. Marotzki & M. Meuser (Eds.), *Hauptbegriffe Qualitativer Sozialforschung* (pp. 151-153). Opladen: Leske und Budrich.

Maso, I. & Smaling, A. (1998, 2004). *Kwalitatief onderzoek. Praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.

McCubbin, H. I., Olson, D. H., & Larson, A. S. (1991). FCOPEs: Family crisis oriented personal evaluation scales. In H.I. McCubbin & A. I. Thompson (Eds.), *Family assessment inventories for research and practice* (pp.193-207). Madison, WI: University of Wisconsin-Madison.

Mels, C. (2010). Psychosocial wellbeing in war-affected Eastern Congolese adolescents. Proefschrift ingediend tot het behalen van de academische graad van Doctor in de Pedagogische Wetenschappen. Universiteit Gent: Gent.

Miller, K.E., Fernando, G.A., & Berger, D.E. (2009). Daily stressors in the lives of Sri Lankan youth : a mixed methods approach to assessment in a context of war and natural disaster. *Intervention, 7*(3), 187-203.

Mortelmans, D. (2009). *NVivo (Versie 8): Een inleiding*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Vakgroep Politieke en sociale wetenschappen.

Rosseel, Y. (2010). *Cursus onderzoeksmethoden II*. Gent: Universiteit Gent.

Spirito, A. (1996). Commentary: pitfalls in the use of brief screening measures of coping. *Journal of Pediatric Psychology, 21*(4), 573-575.

Spirito, A., Stark, L. J., & Williams, C. (1988). Development of a brief coping checklist for use with pediatric populations. *Journal of Pediatric Psychology, 13*(4), 555-574.

Van Hove, G., & Claes, L. (Eds.) (2011). *Qualitative Research and Educational Sciences: A Reader about Useful Strategies and Tools*. Harlow: Pearson Custom Publishing.

Vervliet, M. (2009). *Moederschap bij niet-begeleide buitenlandse minderjarigen: een belevingsonderzoek*. Gent: Universiteit Gent.

Vervliet, M., Broekaert, E., & Derluyn, I. (2010). *Agency vragenlijst*. Gent: Universiteit Gent.

Vervliet, M., Derluyn, I., & Broekaert, E. (2012). *Longitudinale opvolging van het psychosociaal welzijn van niet-begeleide minderjarigen. Tussentijds rapport onderzoeksproject – maart 2012*. Gent, Universiteit Gent.

Weiss, W., & Bolton, P. (2000). *Training in qualitative research methods for PVOs and NGOs. Sessions 4.1.-4.3*. Geraadpleegd op 7 november, op http://www.jhsph.edu/research/centers-and-institutes/center-for-refugee-and-disaster-response/publications_tools/publications/_pdf/pr_section_4.PDF

Bijlagen

1. Informed consent
2. Vragenlijsten + verwachtingen (1), evaluatie (3), evaluatie (4)
3. Interview
4. Boomstructuur participanten
5. Interview afhakers
6. Boomstructuur jongeren die afhaakten
7. Vragenlijsten TB
8. Vragenlijsten MO
9. Vragenlijst NT2
10. Vragenlijst SA
11. Vragenlijst LK

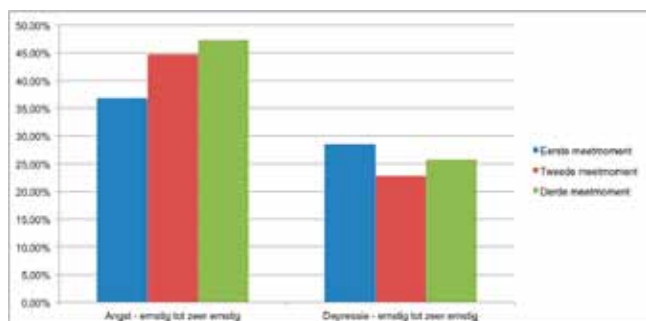
Emotionele problemen, coping, agency en welbevinden

In dit hoofdstuk worden de resultaten rond emotionele problemen, coping en agency gebundeld. Het is gebaseerd op de vragenlijsten HSCL-37A, de RATS, de vragenlijst rond agency en de Kidcope¹. Er wordt telkens geschetst hoe het emotioneel welzijn, de copingstrategieën, het gevoel van agency en het welbevinden bij de deelnemers van bon evolueert doorheen de drie meetmomenten. Er is ook aandacht voor eventuele associaties met leeftijd, het aantal traumatische ervaringen (gemeten met de SLE) en taalgroep (Poular/Frans/Pashto/Dari)². Daarna worden de evoluties tussen meetmomenten één en drie bij de bon-deelnemers vergeleken met de evoluties in de controlegroep. De mogelijke associaties met leeftijd, aantal traumatische ervaringen en taalgroep worden ook hier bekeken.

1. HSCL-37A

In wat volgt beschouwen we twee subschalen van de HSCL, namelijk angst en depressie. We beschouwen de evoluties binnen de groep van bon-deelnemers en gaan eventuele verschillen na tussen de groep bon-deelnemers en de controlegroep, telkens met aandacht voor mogelijke associaties met leeftijd, aantal traumatische ervaringen en taalgroep.

1.1 Deelnemers bon

Grafiek 1 HSCL-37A: percentage ernstige tot zeer ernstige scores angst en depressie bon-deelnemers

De scores op de subschaal angst nemen toe bij meetmoment twee, om daarna weer lichtjes te dalen bij meetmoment drie. De scores op de subschaal depressie dalen lichtjes bij het tweede meetmoment en stijgen dan weer bij meetmoment drie.

Er werd nagegaan of de **tijd** een significante invloed heeft op de evoluties in de symptomen, met andere woorden of jongeren zich na het zomerproject beter voelen als ervoor en of deze effecten behouden blijven twee maanden na het einde van het project. De tijd blijkt echter **geen significante invloed** te hebben op de angstschaal ($F(1,632, 60.394) = 0,65, p = .906$) of op de depressieschaal ($F(2,68) = .189, p = .828$).

De leeftijd en de taalgroep zijn niet statistisch significant geassocieerd met de scores. Het **aantal traumatische ervaringen** dat jongeren meemaakten (gemeten met de SLE), is wel statistisch significant geassocieerd met de depressieschaal ($F(1,26) = 4,856, p = .037$). Hoe meer traumatische ervaringen een jongere meemaakte, hoe hoger zijn of haar score op deze schaal.

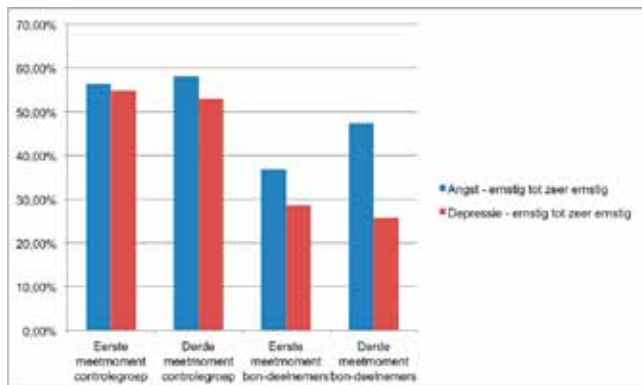
	Meetmoment 1	Meetmoment 2	Meetmoment 3
Angst 38 jongeren	1.84 (SD .51)	1.86 (SD .43)	1.86 (SD .55)
Depressie 35 jongeren	1.81 (SD .42)	1.77 (SD .38)	1.82 (SD .60)

Tabel 1: gemiddelde scores HSCL-37A angst en depressie deelnemers bon

1 Voor meer informatie over de vragenlijsten, zie hoofdstuk 'onderzoeksvragen en methodologie - 2.2.5. Vragenlijsten)

2 De associatie met geslacht werd niet nagegaan, omwille van het kleine aantal meisjes dat deze vragenlijsten tijdens alle meetmoment invulde (controlegroep 7, deelnemers bon 5).

1.2 Controlegroep

Grafiek 2 HSCL-37A: percentage ernstige en zeer ernstige scores angst en depressie controlegroep t.o.v. bon-deelnemers

	Meetmoment 1	Meetmoment 3
Angst bon 38 jongeren controle 55 jongeren	1.84 (SD .51) 1,96 (SD .54)	1.86 (SD .55) 1.93 (SD .42)
Depressie bon 35 jongeren controle 51 jongeren	1.81 (SD .42) 2.15 (SD .56)	1.82 (SD .60) 2.12 (SD .41)

Tabel 2: gemiddelde scores HSCL-37A angst en depressie deelnemers bon en controlegroep

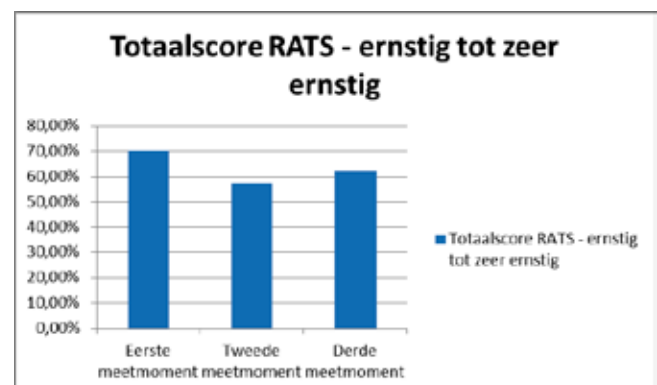
Voor de subschalen angst ($F(1,92)=.14$, $p=.71$) en depressie ($F(1, 84)=.13$, $p=.72$) blijkt er **geen significant verschil te zijn tussen de evoluties** bij de deelnemers van bon en de controlegroep.

De leeftijd is niet statistisch significant geassocieerd met de scores op deze subschalen. Het **aantal traumatische ervaringen** dat jongeren meemaakte (gemeten met de SLE), is wel statistisch significant geassocieerd met de scores op de angstschaal ($F(1,80)=8.679$, $p=.004$). Hoe meer traumatische ervaringen een jongere meemaakte, hoe hoger zijn of haar score op deze schaal. De resultaten voor de associatie tussen taalgroep, aantal traumatische ervaringen en de depressieschaal zijn moeilijk te interpreteren gezien niet aan de statistische voorwaarden voldaan is.

2. RATS

In wat volgt beschouwen we de drie subschalen van de rats (intrusie, vermijding en hyper-arousal) en de totale score ervan. We beschouwen de evoluties binnen de groep van bon-deelnemers en gaan eventuele verschillen na tussen de groep bon-deelnemers en de controlegroep, telkens met aandacht voor mogelijke associaties met leeftijd, aantal traumatische ervaringen en taalgroep.

2.1 Deelnemers bon

Grafiek 3 RATS: percentage ernstige en zeer ernstige scores angst en depressie bon-deelnemers

	Meetmoment 1	Meetmoment 2	Meetmoment 3
Intrusie 41 jongeren	2.26 (SD .67)	2.17 (SD .62)	2.18 (SD .67)
Vermijding 39 jongeren	2.40 (SD .88)	2.17 (SD .52)	2.19 (SD .53)
Hyper-arousal 41 jongeren	2.25 (SD .47)	2.07 (SD .46)	2.11 (SD .49)
Totaalscore 40 jongeren	2.31 (SD .55)	2.13 (SD .41)	2.16 (SD .44)

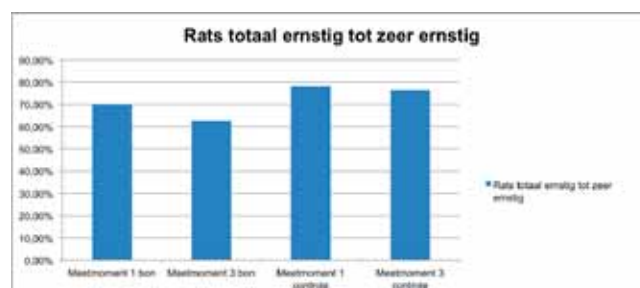
Tabel 3: gemiddelde scores RATS bon-deelnemers

Zowel de totale score van de RATS, maar ook de subschalen intrusie, vermijding en hyper-arousal dalen tussen het eerste en het tweede meetmoment en stijgen dan weer lichtjes tussen het tweede en het derde meetmoment.

We zien een **marginiaal effect van de tijd** op de totaalscore van de RATS ($F(1,699, 66.265) = 2,819, p = .075$) en op de subschaal hyper-arousal ($F(2,80) = 3.094, p = .051$). Een analyse van de contrasten tussen de verschillende meetmomenten toont aan dat de scores van in het tweede meetmoment significant gedaald zijn ten opzichte van het eerste meetmoment ($F(1,39) = 4,469, p < .05$ voor de totale score en $F(1,40) = 4,904, p < .05$ voor hyperarousal). Tussen het tweede en het derde moment is er geen statistisch significant effect meer. Dit betekent dat de bon-deelnemers een lichte daling rapporteren van symptomen van hyper-arousal en van algemene posttraumatische stresssymptomen (totaalscores) na het project en dat deze dalingen twee maanden na het einde van het project nog steeds worden gerapporteerd.

De leeftijd en de taalgroep van de jongeren zijn niet statistisch significant geassocieerd met de scores. Er is wel een statistisch significante associatie tussen het **aantal traumatische gebeurtenissen** (gemeten met de SLE) en alle subschalen (intrusie: $F(1,34) = 12.426, p = .001$; vermijding: $F(1,32) = 8.280, p = 0.007$ en hyper-arousal: $F(1,34) = 9.569, p = .004$) en de totaalscore van de RATS ($F(1,33) = 16.253, p = .000$). Hoe meer traumatische ervaringen een jongere meemaakte, hoe hoger zijn of haar score op de totaalscore van de RATS en op alle subschalen.

2.2 Controlegroep

Grafiek 4: percentage ernstige en zeer ernstige scores angst en depressie bon-deelnemers en controlegroep

	Meetmoment 1	Meetmoment 3
Intrusie bon 41 jongeren controle 56 jongeren	2.26 (SD .67) 2.59 (SD .57)	2.18 (SD .67) 2.38 (SD .52)
Vermijding bon 39 jongeren controle 55 jongeren	2.40 (SD .88) 2.40 (SD .54)	2.19 (SD .53) 2.36 (SD .52)
Hyper-arousal bon 41 jongeren controle 58 jongeren	2.25 (SD .47) 2.37 (SD .53)	2.11 (SD .49) 2.20 (SD .53)
Totaalscore bon 40 jongeren controle 55 jongeren	2.31 (SD .55) 2.42 (SD .46)	2.16 (SD .44) 2.31 (SD .44)

Tabel 4: gemiddelde scores RATS bon-deelnemers en controlegroep

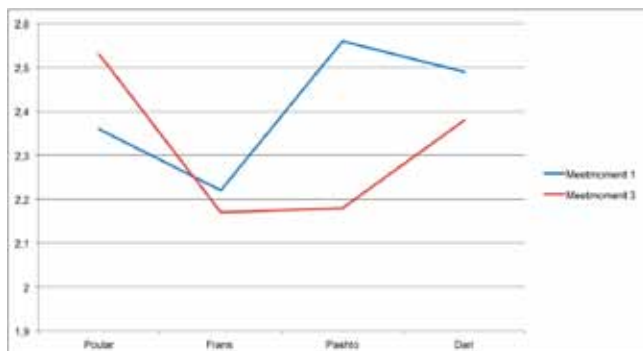
Er is een significant verschil tussen de bon-deelnemers en de controlegroep op de schaal intrusie ($F(1,95)=5.92, p=.02$). De controlegroep scoort op deze schaal al van bij het begin (meetmoment 1) hoger dan de bon-deelnemers en dit verschil verdwijnt niet. Voor de totaalscore van de RATS (totaal aantal symptomen van posttraumatische stress), maar ook voor de subschalen, zijn echter er **geen statistisch significante verschillen tussen evoluties** bij de controlegroep en die bij de deelnemers van bon (totaalscore: $F(1,93)=.18, p=.68$, intrusie: $F(1,95)=1.22, p=.27$, vermijding: $F(1,92)=1.23, p=.27$ en hyperarousal: $F(1,97)=.07, p=.79$).

Er is wel een significant hoofdeffect van **tijd** op de schaal intrusie ($F(1,95)=5.31, p=.02$), de schaal hyperarousal ($F(1,97)=8.97, p=.00$) en op de totaalscore ($F(1,93)=6.37, p=.01$). Dit betekent dat de scores op deze schalen bij alle jongeren (controlegroep en deelnemers bon) dalen tussen beide meetmomenten.

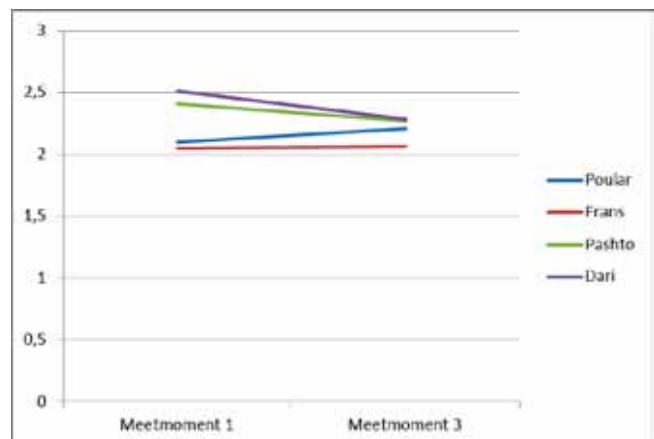
Er zijn geen statistisch significante associaties tussen leeftijd en de scores. Het **aantal traumatische ervaringen** dat een jongere meemaakte (gemeten met de SLE) is wel statistisch significant geassocieerd met de scores op de intrusieschaal ($F(1,85)=8.205, p=.005$) en op de totale score van de RATS ($F(1,83)=6.975, p=.010$). Jongeren die meer traumatische ervaringen meegemaakt hebben, scoren daar hoger op.

Er is een statistisch significante associatie tussen de **taal-groep** en de scores op de subschaal vermijding ($F(3,82)=4.241, p=.008$). Afghaanse jongeren scoren hoger op deze subschaal dan Afrikaanse jongeren.

Tot slot is er een significante interactie tussen **tijd en taal-groep** voor de subschalen intrusie ($F(3,85)=2.742, p=.048$) en hyperarousal ($F(3,87)=4.409, p=.006$). Voor wat betreft intrusie dalen de scores van de jongeren die Pashto spreken sterker dan die van de andere jongeren. Voor hyperarousal dalen de scores van de Afghaanse jongeren, terwijl de scores van de Afrikaanse jongeren lichtjes stijgen.

Grafiek 5: intrusie: interactie tijd en taalgroep

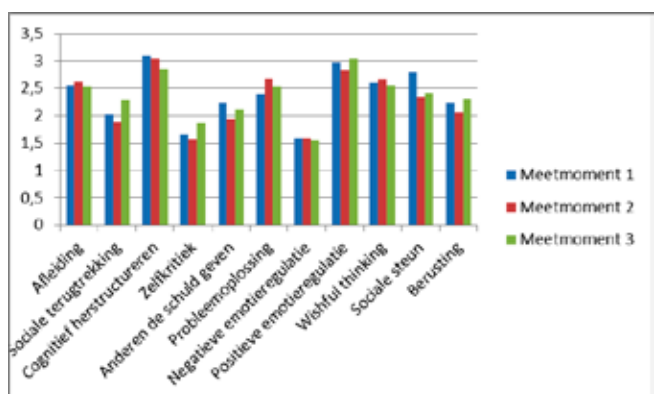
Grafiek 6: hyper-arousal: interactie tijd en taalgroep

3. Coping

In wat volgt beschouwen we de Kidcope en de open vraag naar coping die werd gesteld ('Wie/wat helpt jou om te gaan met ingrijpende gebeurtenissen in je leven?'). We beschouwen de evoluties binnen de groep van bon-deelnemers en gaan eventuele verschillen na tussen de groep bon-deelnemers en de controlegroep, telkens met aandacht voor mogelijke associaties met leeftijd, aantal traumatische ervaringen en taalgroep.

3.1 Deelnemers bon

Kidcope

Grafiek 7: Kidcope bon-deelnemers

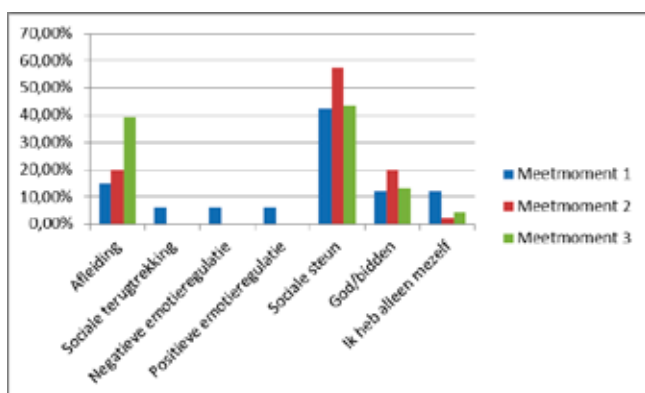
De copingstrategieën 'afleiding' en 'probleemoplossing' stijgen lichtjes na afloop van het project, maar dalen opnieuw bij meetmoment drie. De copingstrategieën 'sociale terugtrekking' 'zelfkritiek' en 'anderen de schuld geven' dalen lichtjes na afloop van het project, maar stijgen dan opnieuw bij meetmoment drie. 'Afleiding' betekent dat de jongere probeert om niet meer aan het probleem te denken of iets anders gaat doen om er niet meer aan te hoeven denken, 'probleemoplossing' betekent dat de jongere probeert om het probleem op te lossen of met anderen erover gaat praten, 'sociale terugtrekking' betekent dat de jongere uit de buurt blijft van anderen en zijn

gevoelens voor zichzelf houdt, 'zelfkritiek' betekent dat de jongere zichzelf de schuld geeft voor zijn problemen, 'anderen de schuld geven' betekent dat hij/zij³ daar anderen de schuld voor geeft. We zouden hieruit dus kunnen interpreteren dat de bondeelnemers na het project *meer 'positieve' copingstrategieën gaan gebruiken en minder 'negatieve'*, maar dat dit effect niet langdurend is.

Er is statistisch significante associatie tussen **tijd** en het gebruik van de copingstrategie 'anderen de schuld geven' ($F(2,54)=4,783, p=.012$). Tussen meetmoment een en twee daalt het gebruik van deze copingstrategie significant. Bovendien is er voor deze copingstrategie ook een significante interactie tussen **tijd en leeftijd**, wat betekent dat de evolutie tussen meetmoment een en twee anders verloopt voor jongeren met een verschillende leeftijd: bij de vijftienjarigen stijgt het gebruik van deze copingstrategie, bij de zestien- en zeventienjarigen is er een daling. Verder is er, ook voor deze copingstrategie, een significante interactie tussen **tijd en taalgroep**: tussen het tweede en derde meetmoment stijgt het gebruik van deze copingstrategie meer bij de Pashto groep dan bij de andere groepen.

Het **aantal traumatische ervaringen** dat een jongere meemaakte, is statistisch significant geassocieerd met cognitief herstructureren ($F(1,32)=4.221, p=.048$) en op negatieve emotieregulatie ($F(1,33)=5.459, p=.026$). Jongeren met meer traumatische ervaringen gaan vaker cognitief herstructureren en doen vaker aan negatieve emotieregulatie. 'Cognitief herstructureren' betekent dat de jongere toch de goede kant van een probleem probeert te zien, 'negatieve emotieregulatie' betekent dat de jongere zijn emoties probeert te reguleren door te roepen of ergens op te slaan.

Wie/wat helpt jou om te gaan met ingrijpende gebeurtenissen in je leven?

Grafiek 8: open vraag coping bon-deelnemers

Bij de **open vraag naar coping** ('wie/wat helpt jou om te gaan met ingrijpende gebeurtenissen in je leven') vermelden jongeren in het **eerste meetmoment** vooral sociale steun (14 van 33 gegeven antwoorden of 42,42%). De meest vermelde personen daarbij zijn: vrienden (6), sociaal assistenten/opvoe-
3 In wat volgt wordt telkens 'hij' gebruikt, dit kan zowel jongens als meisjes betreffen.

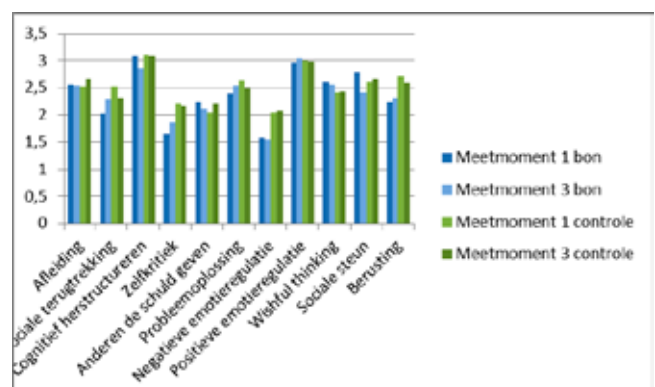
ders/begeleiders (4) en familie (3). 'Afleiding' wordt ook vaak vermeld (5/33 of 15, 15%), met hierbij als meest genoemde dingen sporten (2) en muziek beluisteren (2). Een deel van de jongeren schrijft ook dat niemand hen kan helpen, dat ze alleen zichzelf hebben (4/33 of 12.12%). Verder schrijven sommige jongeren nog dat God hen helpt of dat ze bidden (4 of 12.12%), dat ze zichzelf kalmeren (2 of 6.06%), dat ze wenen (6.06%) of dat ze zich isoleren (2 of 6.06%).

In het **tweede meetmoment** stijgt het aandeel van sociale steun (23 van 40 gegeven antwoorden of 57.50%), afleiding (8/40 of 20.00%) en religieuze coping (8/40 of 20.00%) als zaken die de jongeren als 'helpend' vermelden. Het aantal jongeren dat schrijft dat ze alleen zichzelf hebben en niet door iemand geholpen kunnen worden daalt (1/40 of 2.50%). Zichzelf kalmeren, wenen of zich isoleren worden niet meer genoemd. Een mogelijke interpretatie hiervan is dat het project zorgt dat jongeren zich meer door anderen ondersteund voelen en ze ervaren hebben dat afleiding een goede copingstrategie kan zijn. Uit de interviews blijkt dat de afleiding die het project biedt, voor de jongeren een zeer belangrijk aspect ervan is (zie 'verwachtingen voor en evaluatie van het project - 1.2.1. Troeven - iets te doen hebben en afleiding vinden').

In het **derde meetmoment** daalt sociale steun weer lichtjes (20 van 46 gegeven antwoorden 43.48%), afleiding stijgt (18/46 of 39.13%), religieuze coping blijft ongeveer stabiel (6/46 of 13.04%) en het aantal jongeren dat schrijft dat ze alleen zichzelf hebben stijgt opnieuw (2/46 of 4.34%). Hieruit zouden we opnieuw kunnen interpreteren dat de impact van het project op het gebruik van deze copingstrategieën niet langdurend is. Daar is een uitzondering op: 'afleiding' blijft sterk stijgen, anders dan in de resultaten van de Kidcope. We verwijzen ook hier naar 'verwachtingen voor en evaluatie van het project - 1.2.1. Troeven - iets te doen hebben en afleiding vinden'.

3.2 Controlegroep

Kidcope

Grafiek 9: Kidcope bon-deelnemers en controlegroep

($F(1,84)=3,988$, $p=.020$) en 'wishful thinking' ($F(1,77)=12,123$, $p=.026$). Al deze copingstrategieën worden vaker gebruikt door jongeren die meer traumatische ervaringen meemaakten.

De **taalgroep** is statistisch significant geassocieerd met het gebruik van de copingstrategie 'social withdrawal' ($F(3,84)=3.484$, $p=.019$). Afghaanse jongeren (niet Pashtun) gebruiken deze copingstrategie significant vaker dan de andere groepen.

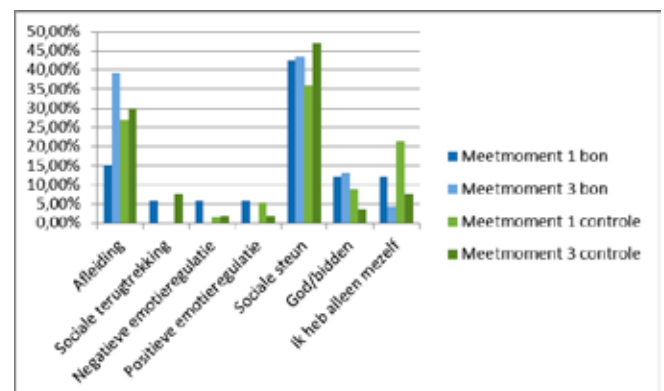
Bij de bon-deelnemers stijgt het gebruik van de copingstrategieën 'sociale terugtrekking', 'zelfkritiek', 'probleemoplossing' en 'positieve emotieregulatie' terwijl dat bij de controlegroep daalt. Het gebruik van de copingstrategieën 'anderen de schuld geven' en 'sociale steun' daalt bij de bon-deelnemers en stijgt bij de controlegroep. 'Positieve emotieregulatie' betekent dat de jongere zijn gevoelens probeert te reguleren door zichzelf te kalmeren. 'Sociale steun' betekent dat de jongere zich tot anderen (vrienden, familie, andere volwassenen) richt om zich beter te voelen. De andere copingstrategieën werden onder 3.1. uitgelegd. De bon-deelnemers maken dus meer gebruik van strategieën in zichzelf ('sociale terugtrekking', 'zelfkritiek', 'probleemoplossing' en 'positieve emotieregulatie') en minder van strategieën waarbij anderen betrokken zijn ('anderen de schuld geven' en 'sociale steun'). Het zou kunnen dat de bon-deelnemers sterker vertrouwen op zichzelf en hun eigen mogelijkheden tot coping.

Er zijn echter **geen statistisch significante verschillen in de evoluties** in het gebruik van copingstrategieën tussen de controlegroep en de deelnemers van bon.

De **tijd** heeft wel een significante invloed op het gebruik van de copingstrategieën 'probleemoplossing' ($F(1,84)=3.988$, $p=.049$) en 'wishful thinking' ($F(1,77)=11,793$, $p=.001$). Beide strategieën door alle jongeren (zowel bon-deelnemers als controlegroep) minder gebruikt bij meetmoment drie dan bij meetmoment een.

Het **aantal traumatische gebeurtenissen** dat een jongere meemaakte (gemeten met de SLE) is statistisch significant geassocieerd met het gebruik van de copingstrategieën 'cognitief herstructureren' ($F(1,83)=5.335$, $p=.023$), 'zelfkritiek' ($F(1,84)=8.708$, $p=.004$), 'anderen de schuld geven'

Wie/wat helpt jou om te gaan met ingrijpende gebeurtenissen in je leven?

Grafiek 10: open vraag coping bon-deelnemers en controlegroep

In deze grafiek wordt nogmaals duidelijk dat de copingstrategie 'afleiding' sterk stijgt bij de bon-deelnemers, nog sterker dan bij de controlegroep. Dit in tegenstelling tot de resultaten van de Kidcope (zie grafiek 9). We verwijzen hier opnieuw naar 'verwachtingen voor en evaluatie van het project - 1.2.1. Troeven - iets te doen hebben en afleiding vinden' voor meer uitleg over het belang van afleiding.

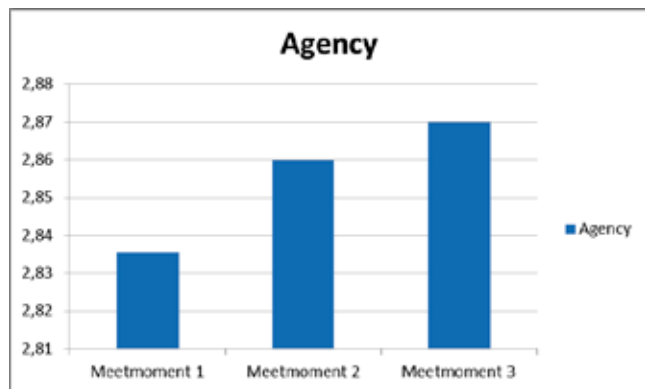
Verder zien we dat 8 van de 52 jongeren in de controlegroep bij meetmoment drie schrijven dat ze *zich isoleren*. In de groep deelnemers zegt geen enkele jongere dit bij het derde meetmoment. Dit komt overeen met bevindingen van trajectbegeleiders en sociaal werkers die schrijven dat ze vinden dat jongeren meer open zijn naar begeleiders en andere jongeren toe (zie deel 'competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven' - 1.1. - C. en deel 'verwachtingen voor en evaluatie van het project - 3.).

4. Agency

Hierbij beschouwen we de vragenlijst agency. We beschouwen de evoluties binnen de groep van bon-deelnemers en gaan eventuele verschillen na tussen de groep bon-deelnemers en de controlegroep, telkens met aandacht voor mogelijke associaties met leeftijd, aantal traumatische ervaringen en taalgroep.

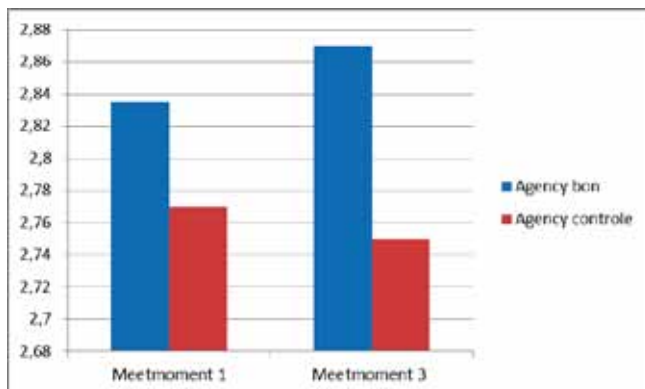
4.1 Deelnemers bon

Grafiek 11: Agency bon-deelnemers

Het gevoel van agency stijgt lichtjes doorheen de meetmomenten, maar er is geen statistisch significant effect van tijd ($F(2,80)=.034$, $p=.966$). Er zijn geen statistisch significante associaties met leeftijd ($F(1,34)=2.44$, $p=.13$), taalgroep ($F(3,34)=2.13$, $p=.11$) of aantal traumatische gebeurtenissen ($F(1,34)=.01$, $p=.93$).

4.2 Controlegroep

Grafiek 12: agency bon-deelnemers en controlegroep

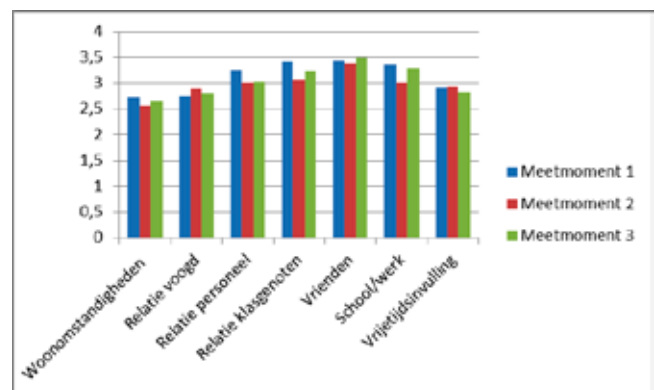
Er zijn geen statistisch significante verschillen in de evoluties op vlak van agency tussen de controlegroep en de deelnemers van bon ($F(1,98)=.12$, $p=.73$). Er zijn geen statistisch significante associaties met leeftijd ($F(1,88)=1.40$, $p=.24$), taalgroep ($F(3,83)=1.08$, $p=.36$) of aantal traumatische gebeurtenissen ($F(1,88)=.01$, $p=.94$).

5. Welbevinden

Hierbij beschouwen we de eerste zeven vragen van de vragenlijst rond agency, die een indicatie geven van het welbevinden van de jongere op verschillende terreinen. De achtste vraag, waarbij jongeren zelf iets konden aanvullen wat hen een goed gevoel geeft, is weggelaten uit de analyse wegens het kleine aantal jongeren dat deze vraag invulde.

5.1 Deelnemers bon

In welke mate voel je je goed over....?

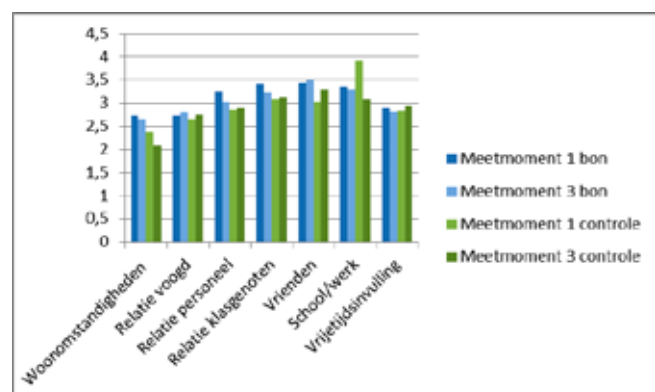

Grafiek 13: welbevinden bon-deelnemers

Woonomstandigheden, relatie met het personeel, relatie met klasgenoten, vrienden en school/werk dalen (licht) tussen meetmoment een en twee en stijgen dan weer tussen meetmoment twee en drie. De relatie met de voogd en de vrijetijdsinvulling stijgen (licht) tussen meetmoment een en twee en dalen opnieuw (licht) tussen meetmoment twee en drie. Voor geen enkel van deze aspecten is er een significante invloed van de **tijd**.

5.2 Controlegroep

In welke mate voel je je goed over....?

Grafiek 14: welbevinden bon-deelnemers en controle

Er zijn geen statistisch significante verschillen in de **evoluties** op vlak van agency tussen de controlegroep en de deelnemers van bon. Er is wel een statistisch significant verschil **tussen beide groepen** op vlak van tevredenheid over de woonomstandigheden ($F(1,96)=10.19$, $p=.00$). De bon-deelnemers zijn hier meer tevreden over dan de controlegroep, zowel bij meetmoment een als meetmoment drie. Dit is een belangrijk verschil, ook bij de interpretatie van de andere vragenlijsten rond emotionele problemen.

De **taalgroep** van de jongere is wel statistisch significant geassocieerd met de mate waarin hij/zij tevreden is over de relatie met zijn/haar voogd ($F(3,62)=4.611$, $p=.006$) en met zijn/haar sociaal assistenten, opvoeders of begeleiders ($F(3,84)=7.928$, $p=.0000$). De Afrikaanse jongeren zijn veel meer tevreden over de relatie met hun voogd dan Afghaanse jongeren, de jongeren die Pashto spreken zijn veel meer tevreden over de relatie met hun sociaal assistenten/opvoeders en begeleiders dan jongeren in andere groepen. Dit laatste moeten we nuanceren: de jongeren die Pashto spreken wonen bijna allemaal in een opvangcentrum, waar sociaal werkers en opvoeders hen opvolgen. In de andere groepen woonden meer jongeren aanvankelijk op hotel (zonder begeleiding) of kregen ze een negatieve beslissing en hebben ze geen vaste verblijfplaats (en worden ze dus ook niet opgevolgd door een sociaal werker).

Het **aantal traumatische ervaringen** dat een jongere meemaakte (gemeten met de SLE) is statistisch significant geassocieerd met de relatie met zijn/haar sociaal assistenten, opvoeders en begeleiders ($F(1,84)=9.529$, $p=.003$). Hoe hoger het aantal traumatische ervaringen een jongere meemaakte, hoe minder tevreden hij is over de relatie met zijn sociaal assistenten/opvoeders/begeleiders.

Competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven

In dit deel wordt weergegeven hoe de jongeren naar hun competenties kijken, welke visies ze op onderwijs hebben en welke dromen of plannen ze hebben voor hun toekomst. Voor de jongeren die deelnamen aan het zomerproject wordt telkens op groepsniveau beschreven wat de jongeren schrijven en welke evoluties daarin te zien zijn. Daarna worden de resultaten van de analyses per jongere weergegeven en worden eventuele evoluties toegelicht. Daarbij wordt telkens de mogelijke samenhang met het geslacht, de verblijfsituatie van de jongeren en het land van herkomst/taalgroep (Poular/Frans/Pashto/Dari) geëxploreerd. Voor alle analyses in dit hoofdstuk worden alleen de gegevens gebruikt van de **38 jongeren** die dit deel van de vragenlijst drie keer invulden.

Verder worden de resultaten van de deelnemers aan het zomerproject ook vergeleken met de controlegroep, zowel op groepsniveau als individueel. Hierbij worden enkel de gegevens gebruikt van de **59 jongeren** die dit deel van de vragenlijst twee keer invulden.

1. Competenties

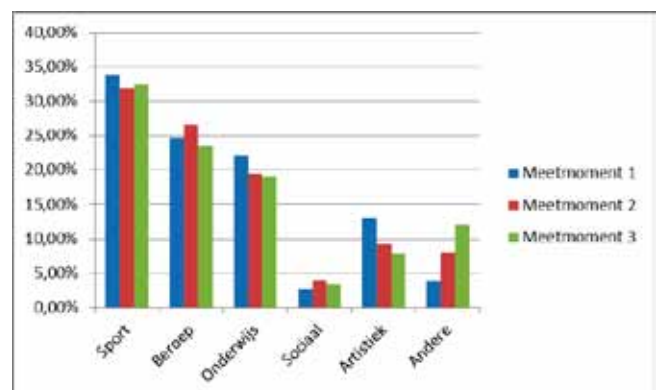
Om na te gaan wat de kijk van de jongeren op hun competenties is, werden volgende vragen gesteld: 'noem dingen die je goed kan', 'noem dingen waarvan anderen zeggen dat je die goed kan', 'noem dingen waarin je beter wil worden', 'noem dingen waar je niet zo goed in bent'. Ook aan de trajectbegeleiders werd gevraagd waar de jongeren volgens hen goed en minder goed in zijn en waaraan ze volgens hen nog kunnen werken. De antwoorden op al deze vragen worden geanalyseerd op groepsniveau en individueel voor de jongeren in bon, daarna worden ze naast de antwoorden van de controlegroep en die van de trajectbegeleiders, de docenten maatschappelijke oriëntatie en de docenten NT2 gelegd.

1.1 Waar ben je goed in?

Deze vraag werd als open vraag gesteld, waarnaast de jongeren hun antwoord(en) konden opschrijven. Jongeren konden dus geen, één of meerdere antwoorden geven per vraag. De antwoorden werden in ruime categorieën ingedeeld op basis van de meest voorkomende antwoorden van jongeren. De categorie '**beroepsgerelateerde competenties**' moet begrepen worden als competenties die met een beroep verbonden zijn, maar die niet artistiek zijn en niet sportief zijn. **Sportieve** en **artistieke competenties** kunnen uiteraard ook verbonden zijn met een (toekomstig beroep), maar dat is niet altijd zo, vandaar dat er geopteerd werd voor aparte categorieën. Er werd hier gekozen om competenties als koken, autorijden, opruimen/poetsen, kleermaken te vatten onder 'beroepsgerelateerde competenties', omdat het meestal zaken zijn die terugkomen in het beroep dat de jongere graag zou uitoefenen. Jongeren die koken als competentie opgeven, willen niet zelden professioneel kok worden later, net zoals jongeren die autorijden schrijven graag taxi- of truckchauffeur willen worden. Verder is er een groep '**andere competenties**', die niet verder gespecificeerd kon worden omdat het een groep van zeer

uiteenlopende competenties betreft (bijvoorbeeld 'moraliteit', 'grappig zijn' en 'het huishouden doen').

A. Deelnemers zomerproject

Grafiek 1 'Waar ben je goed in?' bon-deelnemers

Jongeren geven bij de drie meetmomenten vooral *sportgerelateerde competenties* aan (26 van 77 competenties bij meetmoment 1, 24/75 bij meetmoment 2 en 29/89 bij meetmoment 3). In het eerste meetmoment betreft dit voornamelijk voetbal (12) en sport in het algemeen (9), bij het tweede meetmoment sport in het algemeen (6), voetbal (5) en volleybal (4), bij het derde voetbal (10), sport in het algemeen (8) en zwemmen (4).

(Andere) *beroepsgerelateerde competenties* vormen in de drie meetmomenten de op één na grootste groep (19/77, 20/75 en 21/89). Bij het eerste meetmoment gaat het voornamelijk over koken (9), werken in het algemeen (4) en autorijden (2). In het tweede meetmoment is het opnieuw koken (10) en opruimen/poetsen (2). In het derde meetmoment vernoemen de jongeren ook koken (10), autorijden (3), opruimen/poetsen (2) en werken in het algemeen (2). Verder zijn er een hele reeks competenties die telkens door één jongere genoemd worden

(in één of verschillende meetmomenten) zoals bijvoorbeeld timmeren, kleermaken, mechanica en informatica.

Jongeren geven ook *schoolgerelateerde competenties* op (17/77, 15/75 en 17/89). In het eerste meetmoment voornamelijk studeren (12) en lezen en schrijven (4). In het tweede en derde meetmoment is dit gelijklopend; de aantallen wijzigen slechts minimaal (studeren 9 en 10, lezen en schrijven 4 en 3).

Het aantal *artistieke competenties* fluctueert doorheen de drie meetmomenten: in het eerste meetmoment geven jongeren er 10 (van 77) op, in het tweede meetmoment slechts 3 (van 75) en in het derde opnieuw 7 (van 89). In het eerste meetmoment komen dansen (5), tekenen (2) en knutselen (2) het meest voor, in het tweede dansen (2) en in het derde dansen (2), foto's nemen (2) en acteren (1). Die twee laatste zijn competenties die de jongeren niet eerder vernoemden en die aan bod kwamen in het zomerproject. Het is dus wellicht pas tijdens het project dat de betrokken jongeren ontdekten goed te zijn in deze specifieke competentie.

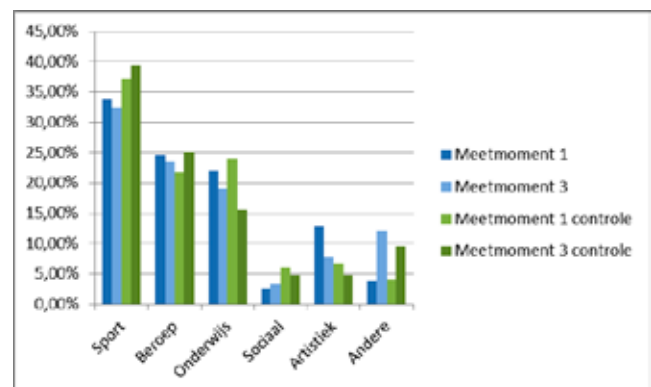
De *sociale competenties* fluctueren ook doorheen de meetmomenten: bij het eerste meetmoment zijn het er twee (van 77), met name respect hebben voor anderen (1) en samenwerken (1). In het tweede meetmoment zijn het er zeven (van 75), met name praten met anderen (3), respect hebben voor anderen (2), samenwerken met anderen en omgaan met mensen (1). In het laatste meetmoment zijn er nog drie (van 89), met name respect hebben voor anderen (2) en omgaan met mensen (1). Samenwerken is een competentie die centraal stond in het project, sociale vaardigheden (onder andere respectvol zijn naar anderen toe) kwamen ook aan bod in het project en werd bijvoorbeeld aan sommige jongeren meegegeven als werkpuntje door hun trajectbegeleider. Een mogelijke verklaring voor een stijging van de sociale competenties na de zomer, kan dus wellicht gelieerd worden aan het gegeven dat ze hierin doorheen het traject groeiden. Er zijn nog andere verklaringen mogelijk: trajectbegeleiders gaven bijvoorbeeld aan dat het voor jongeren nieuw was om competenties ruimer te zien dan enkel concrete vaardigheden (zoals koken en dansen) en dus ook sociale competenties in beschouwing te nemen.

Ten slotte is het opvallend dat ook de laatste groep van *andere, niet-beroepsgerelateerde, niet-onderwijsgerelateerde, niet-artistieke competenties* groter wordt (3/77, 6/75 en 12/89). Een opvallende nieuwe competentie in het tweede en derde meetmoment is bijvoorbeeld plannen en organiseren (2). Ook dit is een competentie die centraal stond in het project en waarvan sommige jongeren dus misschien gedurende het project ontdekten dat ze er sterk in zijn.

Bij het bekijken van **evoluties doorheen de competenties per jongere** valt op dat een aantal jongeren volledig *'nieuwe' competenties* opgeven bij het tweede en derde meetmoment. De meest opvallende zijn: met mensen omgaan/respect voor

anderen hebben (5), koken (4 Pashtun en een jongere die Dari spreekt), zwemmen (1 Pashtun en 2 jongeren die Dari spreken), spreken (2 Afrikaanse jongeren), rustig zijn (2 jongeren die Dari spreken) en de computer en/of het internet gebruiken (2 Afrikaanse jongeren). Hierin zien we ook de mogelijke weerspiegeling van een aantal activiteiten en klemtonen uit het zomerproject.

B. Controlegroep

Grafiek 2 'Waar ben je goed in?' - controlegroep

Als we de groep deelnemers vergelijken met de controlegroep dan valt op dat het aantal *onderwijsgerelateerde competenties* daalt in de controlegroep (van 24 naar 15,64%), terwijl deze aantallen ongeveer gelijk blijven in de experimentele groep. Het is vooral de competentie 'studeren in het algemeen' die een forse daling maakt (van 24 naar 11). Een verklaring hiervoor kan zijn dat het zomerproject een positief effect heeft op het vertrouwen in eigen kunnen inzake onderwijs. Een andere verklaring kan zijn dat de jongeren in bon de band met onderwijs vasthouden en om die reden die competenties blijven neerschrijven, terwijl de jongeren in de controlegroep dat minder doen. Het zou ook kunnen dat de jongeren het gevoel hebben dat ze bijleren in de zomer (zie deel 'verwachtingen voor en evaluatie van het project') en ze daardoor meer vertrouwen hebben in hun competenties of zich beter geëquipeerd voelen.

Bij het bekijken van **evoluties doorheen de competenties per jongere**, geven ook jongeren in de controlegroep voor hen *'nieuwe' competenties* op, zij het in mindere mate. Daarbij is er bovendien een verschil tussen jongeren van verschillende herkomst, dat minder uitgesproken is bij de deelnemers van bon. Peul jongeren geven voornamelijk nieuwe sporten aan: zwemmen (1), basketbal (1) en fietsen (1). Bij de andere Afrikaanse jongeren zijn er weinig opvallende nieuwe competenties. Net als in bon schrijven Pashtun voornamelijk nieuwe werkgerelateerde competenties op, zij het andere dan de experimentele groep. Voorbeelden zijn schilderen (2), sanitair (1), timmeren (1) en kleermaken (1). Twee andere Afghaanse jongeren noemen elk twee opvallende nieuwe competenties op: geduld hebben met mensen, respect hebben voor anderen, samenwerken en ruzies oplossen. We kunnen hieruit concluderen dat ook jongeren die niet deelnamen aan het zomerproject evolue-

ren in hun competenties en hun eigen kijk daarop. Toch kunnen we eveneens stellen dat deelname aan het project een invloed heeft op de zelfgepercipieerde competenties, gezien de toch verschillende aard van de competenties die worden aangegeven in beide groepen.

C. Trajectbegeleiders

Voor **36 van de 38** jongeren die alle vragenlijsten rond competenties invulden werd er ook door de trajectbegeleiders twee keer een vragenlijst ingevuld, een keer eind juli en een keer eind augustus. Alleen de vragenlijsten van de 36 jongeren voor wie de vragenlijst twee keer werd ingevuld, werden in de analyses opgenomen.

In het **algemeen** is er een opvallend verschil tussen de competenties die de jongeren aangeven en diegene die door de trajectbegeleiders worden opgenoemd: waar de jongeren voornamelijk zeer concrete vaardigheden aangegeven (autorijden, koken, voetbal, etc.), vullen trajectbegeleiders het begrip 'competentie' anders in: ze hebben het bijvoorbeeld over meer *abstracte vaardigheden* (38/92), zoals diegene die centraal staan in het project: doorzetten (7), plannen/organiseren (6), leervermogen (5), leergierigheid (5), samenwerken (4), zelfreflectie (4) motivatie (4) en initiatief nemen (3). Verder verwijzen ze naar *attitudes* (17/92), zoals op tijd zijn (4), regelmatig aanwezig zijn (4), respect tonen (3) en de regels volgen (3). Ten slotte hebben ze het bij verschillende jongeren over de *Nederlandse taal* (6). Er zijn weinig opvallende verschillen tussen de beide meetmomenten.

Bij 8 van de 38 jongeren zien we een **overeenkomst tussen de competenties die de jongeren aangeven** (vooral bij meetmoment 2 en 3)

en diegene die de trajectbegeleiders oplijsten. Bij 4 jongeren gaat het om *onderwijsgerelateerde* competenties: ze schrijven dat ze goed zijn in studeren, hun trajectbegeleiders schrijven dat ze leergierig zijn (2) of een groot leervermogen hebben (2). Twee jongeren schrijven dat ze goed zijn in *samenwerken*, hun trajectbegeleiders schrijven dat ze sociaal vaardig zijn. Twee trajectbegeleiders schrijven dat de jongere *technisch of praktisch sterk* is, waar de betrokken jongeren voorbeelden geven van technische (modelbouw, radio herstellen) en praktische (koken, autorijden) competenties.

Op de vraag waar de jongeren in **gegroeid** zijn sinds het begin van het project antwoorden trajectbegeleiders vooral met zaken die aan bod kwamen in het project. Elementen daaruit komen overeen met de evoluties die we bij de jongeren zien in de competenties die zij opgeven, maar vooral met wat de jongeren schrijven in hun evaluaties van het project (zie deel 'verwachtingen voor en evaluaties van het project'). In het eerste meetmoment hebben de trajectbegeleiders het bijvoorbeeld vooral over elementen die in de lessen *maatschappelijke oriëntatie* van de eerste maand van het project aan bod kwamen (bv. openbaar vervoer, procedure en verblijfsstatuten)(12/43), dit wordt vooral benoemd als 'verhoogde zelfredzaamheid'. Kennis van het *Nederlands* wordt het op één na vaakst genoemd (6/43), ook koken (3/43) komt aan bod. Anders dan de jongeren benoemen trajectbegeleiders ook expliciet dat sommige jongeren *meer open* geworden zijn naar anderen toe (6/43).

Er zijn **twee verschillen tussen het eerste en het tweede meetmoment** (in verband met waar de jongeren in gegroeid zijn): *zelfredzaamheid* wordt minder genoemd (van 12/43 naar 4/47), wellicht omdat

hieraan gerelateerde vaardigheden, zoals kunnen reizen met het openbaar vervoer vooral in de eerste projectmaand aan bod kwamen en minder prominent in de tweede; *opener zijn naar anderen* toe wordt meer vernoemd (van 6/43 naar 9/47), wat misschien te maken heeft met het feit dat sommige jongeren wat tijd nodig hebben om zich open te stellen naar anderen toe en dat bij een aantal jongeren dit dus pas gebeurt in de tweede helft van het project.

D. Docenten maatschappelijke oriëntatie

De MO-docenten vulden in de loop van de maand augustus een vragenlijst in voor **52 jongeren**, dus één voor elk van de jongeren die het traject tot op het einde volgde, met uitzondering van één jongere die niet aan het onderzoek wenste deel te nemen.

Het perspectief van de docenten maatschappelijke oriëntatie **sluit grotendeels aan bij wat de jongeren** in hun evaluaties van het project opschrijven (zie hoofdstuk 'verwachtingen voor en evaluatie van het project'): ze vinden vooral dat jongeren *veel geleerd* hebben, met als voorbeeld het stratenplan en het openbaar vervoer leren gebruiken (10/27). Verder vermelden ze dat jongeren *gemotiveerder zijn* (3/27), *minder opvliegend* geworden zijn (2/27), *meer contact* hebben met andere jongeren (2/27) en *actiever participeren* in de klas (1/27).

E. Docenten NT2

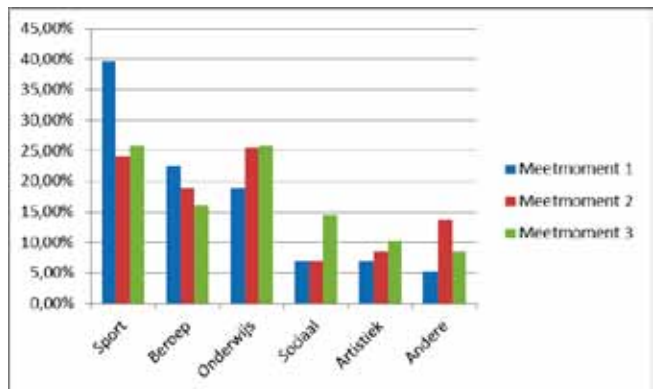
De NT2-docenten vulden eenmalig, na afloop van de NT2-les- sen, voor **52 jongeren** een vragenlijst in, dus één voor elk van de jongeren die het traject tot op het einde volgde, met uitzondering van één jongere die niet aan het onderzoek wenste deel te nemen.

De **evoluties** die de jongeren doormaakten doorheen het traject NT2 zien deze docenten vooral in evoluties in de *Nederlandse taal* (33/48). Bij beginners gaat het dan vooral om het verwerven van een basiskennis Nederlands, bij gevorderden om vorderingen op het vlak van durf om te spreken, woordenschat en zinsconstructies. Verder vermelden NT2-docenten nog 10 elementen die meer gelieerd zijn aan andere *vaardigheden en attitudes* (15/48), zoals bijvoorbeeld meer respect tonen in de klas (3) en samenwerken (2).

Als hen gevraagd wordt naar **de troeven** van de jongeren om te slagen op schools vlak, vernoemen docenten NT2 zeer vaak de *hoge motivatie en inzet* van jongeren (61/107) en hun *snelle leerproces* (19/107). Bij de **barrières** noemen ze vooral moeilijkheden om zich te *concentreren* (9/46), een *trager leerproces* (8/46) en een niet helemaal doordachte *studiekeuze* (4/46). Verder hebben ze het over attitudes zoals zich soms minder inzetten (5) of soms minder respectvol zijn (3).

1.2 Waar ben je goed in volgens anderen?

A. Deelnemers bon

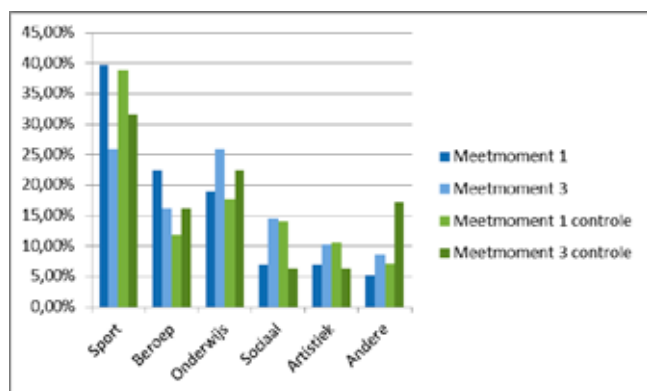

Grafiek 3 'Waar ben je goed in volgens anderen?' bon-deelnemers

Ook op deze vraag antwoorden de jongeren doorheen de drie meetmomenten voornamelijk met *sportgerelateerde* competenties (23/58, 14/58 en 16/62). Het aantal daalt wel doorheen de drie meetmomenten. Voetbal wordt ook hier het vaakst genoemd. De *beroepsgerelateerde* competenties dalen lichtjes in aantal doorheen de drie meetmomenten (13/58, 11/58, 10/62). Koken komt in de drie meetmomenten het vaakst aan bod. Het aantal *onderwijsgerelateerde* competenties stijgt (11/58, 16/58 en 16/58), studeren in het algemeen wordt hierbij het vaakst genoemd. De groep *artistieke* competenties stijgt weinig (4/58, 5/58, 6/62), fotografie is wel een 'nieuwe' competentie (1 jongere in meetmoment 2). De opvallendste stijging doet zich voor bij de *sociale* competenties (4/58, 4/58, 9/58). Bij meetmoment 1 gaat het voornamelijk om in groep werken (3), bij de twee andere meetmomenten worden meer diverse competenties opgegeven, zoals anderen respecteren (1-2), mensen aanmoedigen (1-2) en kritiek aanvaarden (0-1).

Bij het bekijken van de **evoluties doorheen de tijd per jongere** duikt er een aantal *nieuwe competenties* op in meetmomenten twee en drie, bijvoorbeeld: koken (5), lezen en schrijven (4), omgaan met mensen (3), poetsen (3), Nederlands (3), anderen respecteren (2), mij goed gedragen (2) en mensen aanmoedigen (2). Ook hier komen accenten die in het project gelegd werden duidelijk naar voor.

B. Controlegroep

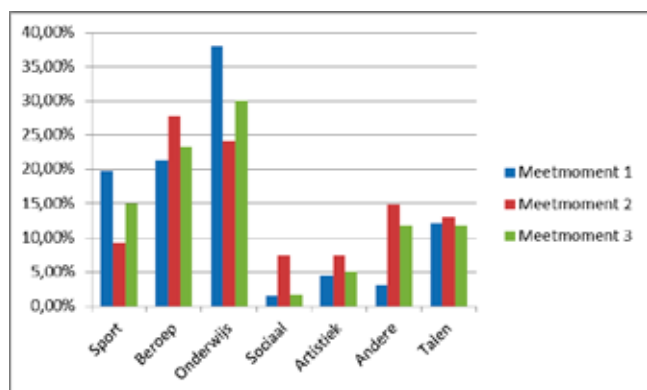

Grafiek 4 'Waar ben je goed in volgens anderen?' controle-groep

Als we de controlegroep met de experimentele groep vergelijken zien we dat het aantal *sociale competenties* evolueert: in de experimentele groep stijgt het aandeel daarvan in het totale aantal competenties (van 6,90 naar 14,52%, van), in de controlegroep daalt dat (14,11 naar 6,31%). Zoals hierboven vermeld, kan dit te maken hebben met het feit dat de deelnemers aan 'Masir Avenir' zich na het project competentier voelen op dat vlak of zich meer realiseren dat ook dergelijke zaken tot het brede domein van competenties kunnen behoren.

1.3 Waar wil je graag beter in worden?

A. Deelnemers bon

Grafiek 5 'Waar wil je graag beter in worden?' bon-deelnemers

De deelnemers vermelden over de hele lijn het meest *onderwijsgerelateerde competenties* (25/66, 13/54 en 18/60), met studeren in het algemeen als meest vermeldde. Bij de jongeren in de Pashto en Dari groep wordt meer verwezen naar onderwijsgerelateerde competenties dan in de Poular en de Frans-talige groep. Het aantal keer dat deze competenties genoemd worden, daalt wel, wat zou kunnen wijzen op een verhoogd vertrouwen in het eigen kunnen op dit terrein terreinen, of op het feit dat jongeren zich beter geëquipeerd voelen door hetgeen ze bijleren tijdens het zomerproject. Verder hebben ze het

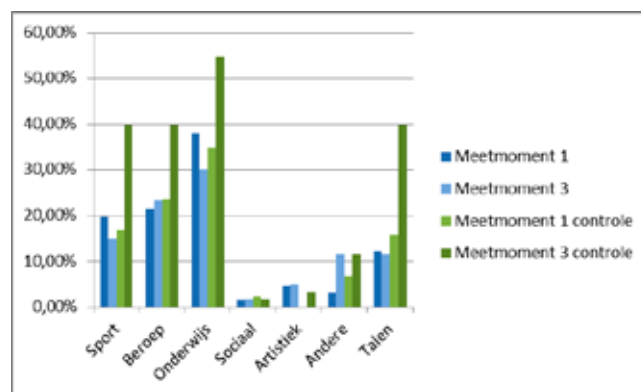
over *beroeps- en sportgerelateerde competenties*. Jongeren willen ook graag beter worden in *talen* (Nederlands, Frans en/of Engels)(8/66, 7/54, 7/54), wat sommigen ook toelichten tijdens de interviews:

Ik wil graag Frans leren om mijn leven hier makkelijker te maken. Ik heb soms problemen om dingen te vragen. Anderen helpen me nu. Maar het is handig om zelf Frans te leren. (Mohammed¹, 17, Afghanistan)

Als we kijken naar de **evoluties** per jongere dan zien dat koken een *nieuwe competentie* is bij acht jongeren – vooral Pashtun (4) en Peul (3) – in het tweede en derde meetmoment.

B. Controlegroep

Grafiek 6 'Waar wil je graag beter in worden?' controlegroep

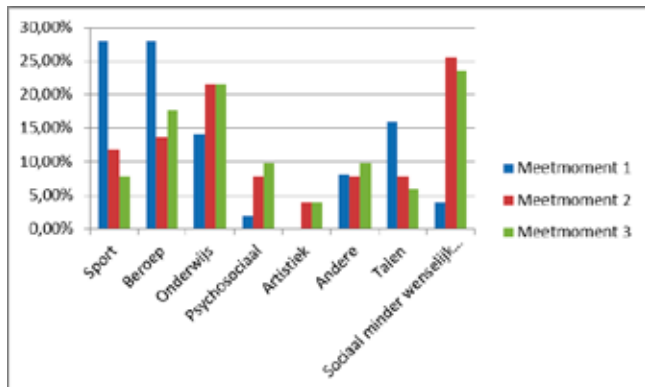
Het **gemiddeld aantal vermelde competenties per jongere** (en per meetmoment) daalt bij de deelnemers van Masir Avenir (1,89 (SD 0.80, 1-3) naar 1,71 ((SD 0.83, 1-3)), maar stijgt in de controlegroep (1,71 (SD 0.69, 1-3) naar 2,00 (SD 0.79,1-3)). Dit zou er op kunnen wijzen dat het zelfvertrouwen bij de deelnemers algemeen verhoogt.

De **categorieën competenties die het meeste stijgen** zijn *talen* (van 34,83 naar 39,84% van het totale aantal antwoorden dat werd gegeven) en *onderwijsgerelateerde competenties* (van 34,83 naar 54,78%), dit in tegenstelling tot de daling bij de deelnemers aan het zomerproject (zie boven). Een mogelijke interpretatie is opnieuw dat het project een positieve invloed heeft op het vertrouwen in het eigen kunnen op vlak van talen en onderwijsgerelateerde competenties in het algemeen. Een andere mogelijke interpretatie is dat jongeren bij meetmoment drie opnieuw in een schoolse context zitten en dus meer competenties die daaraan gerelateerd zijn noteren.

1 Alle namen die gebruikt worden, zijn fictief.

1.4 Zaken waar je niet zo goed in bent

A. Deelnemers bon

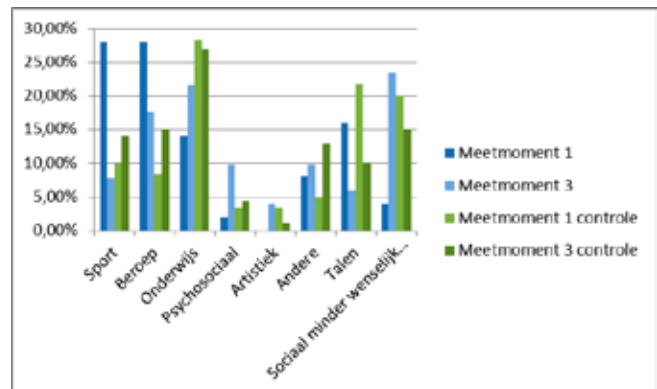

Grafiek 7 'Waar wil je graag beter in worden' bon-deelnemers

Deze vraag bleek voor jongeren (zowel de deelnemers als de controlegroep, zie verder) **geen eenvoudige vraag** te zijn. Dat bleek bij de afnames, waarbij jongeren zeer veel moeite hadden om (een) antwoord(en) te bedenken, maar ook uit het gemiddeld aantal antwoorden per jongere per meetmoment. Voor de deelnemers van BON is het gemiddelde bij het eerste meetmoment bijvoorbeeld 1,66 (SD:0.67, 1-3), wat laag is ten opzichte van 2.14 (SD:0.80,1-3) bij de vraag 'wat kan je wel goed?' bij het eerste meetmoment.

Bij het **eerste meetmoment** geven jongeren vooral *beroepsgerelateerde competenties* (14/50 competenties), zoals koken (6) of met de auto rijden (5). Ze geven ook *sportieve competenties* aan (14/50), zoals voetbal (5) of sport in het algemeen (3). Verder hebben ze het over *talen* (8/50) en *onderwijsgerelateerde competenties* (7/50). Tot slot vermelden ze ook 'sociaal minder wenselijk gedrag' zoals stelen of liegen (2/50). Bij het **tweede meetmoment** stijgt die laatste categorie sterk en wordt ze zelfs het meeste genoemd (13/51), gevolgd door *onderwijsgerelateerde competenties* (11/51), *beroepsgerelateerde* (7/51) en *sportieve competenties* (6/51). Ook in het **derde meetmoment** wordt 'sociaal minder wenselijk gedrag' het vaakst opgenoemd (12/51), gevolgd door *onderwijsgerelateerde* (11/51) en *beroepsgerelateerde competenties* (9/51). Sociaal wenselijk gedrag omvat in het derde meetmoment naast stelen en liegen (2) bijvoorbeeld ook vechten (3) en roken of alcohol drinken (4). Mogelijks verwijst dit naar de aandacht die in project besteed werd aan attitudes (zie 1.4. Waar ben je goed in? – C. Trajectbegeleiders, D. MO-docenten, E. NT2-docenten).

B. Controlegroep

Grafiek 8

Ook de controlegroep geeft **gemiddeld minder antwoorden** op deze vraag dan op de vraag waar ze wel goed in zijn (1,30 (SD:0.63, 1-3) en 1,63 (SD 0.75, 1-3) ten opzichte van 2,31 (SD:0.74, 1-3) en 2,51 (SD:0.73,1-3)). Over het algemeen vulden jongeren weinig in of lieten veel jongeren de vraag open, vooral in het eerste meetmoment (13 jongeren lieten de vraag open). 'Talen' daalt - net als bij de deelnemers van bon, ook bij de controlegroep - (van 21.71 naar 10.08%), dit kan ons erop wijzen dat ook jongeren in de controlegroep meer vertrouwen hebben of zich bijvoorbeeld beter geëquipeerd voelen op dat vlak. Misschien hebben zij ook het gevoel dat op dat vlak vooruitgegaan zijn, ze komen in hun omgeving (opvangcentrum, vakantiecampen, etc.) uiteraard ook in contact met de Nederlandse of Franse taal en kunnen die inoefenen. Ook *sportieve en beroepsgerelateerde* competenties dalen bij de deelnemers van bon, terwijl ze stijgen bij de controlegroep.

C. Trajectbegeleiders

Bij de trajectbegeleiders komen ook hier de **competenties** terug die centraal stonden in het traject (21/39): initiatief nemen (7), samenwerken (6), leervermogen (4) en plannen en organiseren (3) en doorzetten (1). Een andere veel vermelde competentie waar jongeren nog niet zo goed in zijn volgens de trajectbegeleiders is Nederlands (3). **Werkpunten** die de trajectbegeleider voor de jongeren zien, sluiten hierbij aan: Nederlands (15/37), initiatief nemen (5/37), leervermogen (3/37) en plannen en organiseren (3/37) zijn de meest genoemde.

In het algemeen zijn er vrij veel **verschillen** tussen de zaken waar jongeren zichzelf nog niet zo goed in beschouwen en die competenties die door de trajectbegeleiders genoemd worden als minder goed bij de jongeren, vooral omdat de twee groepen het over een ander type competenties hebben (zie 1.1.). Bij 5 van de 38 jongeren zijn er toch in een aantal competenties duidelijk **overeenkomsten** te vinden tussen de eigen beoordeling en die van de trajectbegeleider. Anderzijds is er een aantal interessante verschillen tussen wat de trajectbegeleider en de jongere schrijven die meer lijken te wijzen op een **verschillende interpretatie van eenzelfde gedrag of gegeven**:

zo schrijft een jongere dat hij niet goed is in Nederlands, waar de trajectbegeleider aangeeft dat deze jongere niet goed is in luisteren. Een jongere schrijft dat het voor hem moeilijk is om zijn indrukken te verbergen, de trajectbegeleider geeft aan dat de jongere soms onbeleefd is. Een andere jongere vermeldt dat het moeilijk is om gelukkig te zijn, waar de trajectbegeleider de jongere als afstandelijk en terughoudend ervaart. Ten slotte is er bij één jongere een verschillende beoordeling: enkel bij het derde meetmoment geeft deze jonger aan dat communiceren met anderen moeilijk is, terwijl de trajectbegeleider dit aangeeft eind juli, maar anderzijds eind augustus dit al merkbaar verbeterd vindt.

Tussen de twee meetmomenten (eind juli en eind augustus) is er slechts één opvallend verschil tussen de beide meetmomenten, met name dat de trajectbegeleiders voor vier jongeren 'beleefdheid/regels naleven' wordt aangegeven als iets waar de jongere niet zo goed in is en dat dit bij deze vier jongeren wegvalt in de tweede vragenlijst. Ook de NT2-docent geeft bij deze jongeren aan dat ze zich aanvankelijk minder respectvol of beleefd gedroegen in de klas.

2. Visie op onderwijs

Hieronder wordt de visie van de jongeren op onderwijs belicht. Aan de jongeren werd gevraagd om redenen op te noemen die het belang van school wel of juist niet ondersteunen. De antwoorden worden op groepsniveau en individueel geanalyseerd en vergeleken met die van de controlegroep.

2.1 Belang van onderwijs

De jongeren vinden **studeren allemaal belangrijk**, zowel de deelnemers van BON als de jongeren in de controlegroep. De redenen die ze daarvoor opgeven verschillen weinig tussen beide groepen en kunnen telkens herleid worden tot het gegeven dat onderwijs kansen biedt. Jongeren spreken over kansen om te kunnen leren (over het algemeen of specifiek de taal of een beroep), om een diploma te behalen, om te werken, om zelf in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien, om gerespecteerd te worden en om een beter leven te hebben. Een jongere vertelt in het interview:

Parce que moi j'ai un ami (...) il n'avait pas de diplôme, il m'a dit le travail c'est un problème pour lui (...). Sans diplôme, je peux pas travailler. J'aimerais apprendre quelque chose pour ne pas rester sans rien faire. (Hector, 17, Ivoorkust)

De deelnemers van bon geven bij het tweede en het derde meetmoment wel een aantal 'nieuwe redenen' op die je onder de noemer 'zelfredzaamheid' zou kunnen plaatsen, zoals onderwijs helpt mij om 'mijn doelen te bereiken' (5 jongeren), 'onafhankelijk te kunnen zijn van anderen' (1), 'mijn rechten en plichten te leren kennen' (1) en 'mijn capaciteiten te ontdekken' (1).

Ook naar **school gaan vinden alle jongeren belangrijk**, grotendeels om dezelfde redenen zoals hierboven genoemd. Een aantal jongeren geeft in de verschillende meetmomenten nog een extra reden, namelijk vrienden maken (2 bij de deelnemers van bon, 7 tot 9 in de controlegroep).

2.2 Reden waarom onderwijs minder belangrijk is

Veel jongeren in de groep **deelnemers** lieten deze vraag bij de drie meetmomenten open (16 tot 19 keer), anderen schrijven hier expliciet op dat de school wel belangrijk is en ze dus **geen antwoord** op deze vraag hebben (19 tot 22). Een jongere schrijft enkel bij meetmoment 1 dat school niet altijd belangrijk is, omdat je 'je leven ook op een andere manier kan verdie-

nen'. Bij het tweede en derde meetmoment geeft geen enkele jongere een reden aan waarom studeren en school voor hen niet belangrijk zou zijn.

Ook in de **controlegroep** wordt deze vraag door veel jongeren open gelaten (23 tot 36 keer) en schrijven anderen expliciet wel dat de school belangrijk is (21 tot 30 keer). In de controlegroep zijn er 9 jongeren die redenen geven waarom de school soms niet/minder belangrijk is (telkens slechts in één van beide meetmomenten). Voorbeelden uit meetmoment één, telkens aangehaald door één jongere: het interesseert me niet, soms tekenen en kleuren we er alleen maar, soms zitten de anderen er alleen maar grapjes te maken. Voorbeelden uit meetmoment drie, telkens aangehaald door één jongere: geen tijd om te studeren, soms is het moeilijk, in slechte omstandigheden is het niet belangrijk.

3. Toekomstperspectieven

In dit deel wordt nagegaan welke plannen of dromen de jongeren hebben voor hun toekomst, welk beroep ze graag zouden uitoefenen, hoe ze dat zullen bereiken en wie hen daarbij kan helpen. Antwoorden worden telkens op groepsniveau en individueel geanalyseerd en dan naast de controlegroep gelegd.

3.1 Plannen/dromen voor de toekomst

Alle jongeren, zowel de deelnemers van bon als de controlegroep hebben het in alle meetmomenten vooral over *studeren* en over de *beroepen* die ze later willen uitoefenen. In de controlegroep is het aandeel van dromen die met studeren en een beroep te maken hebben iets lager (68,40 % en 64,74%) dan in bij de deelnemers aan het zomerproject (83,16 en 80,5%). De controlegroep antwoordt meer algemeen dat ze dromen van 'een beter leven' (16,80 en 14,94% ten opzichte van 6,16 en 8,05% bij de bon-deelnemers). Dromen in verband met *familie* (zowel het gezin waartoe ze nu behoren opnieuw samenbrengen als zelf een eigen gezin stichten) worden ook geschreven, iets meer bij de controlegroep (7,20 en 13,80 %) dan bij de deelnemers aan het zomerproject (3,08 en 4,92%). Tot slot hebben sommige jongeren het ook over het bekomen van *verblijfsdocumenten* (4,62 en 1,61% bij de deelnemers, 2,40 en 4,15% in de controlegroep).

Als we naar de **evolutie per jongere** kijken, zien we een aantal **verschillen tussen de deelnemers van bon en de controlegroep**.

- Bij de bon-deelnemers schrijven 11 jongeren (28,94%) in het eerste meetmoment een meer algemene droom op (studeren/een beter leven hebben), waar dit **in de laatste meetmomenten een concreet beroep** wordt. Zes van die elf jongeren zijn Pashtun. De meest voorkomende beroepen zijn: kok (4), advocaat (3) en arts (2). In de controlegroep zijn er

verhoudingsgewijs minder jongeren waarbij die evolutie van algemeen naar concreet te zien is (13 jongeren of 22,03%). Ook hier zijn zeven van de dertien jongeren Pashtun. Voetballer (3), verkoper (3), leerkracht (2) en verpleegkundige (2) zijn de populairste beroepen.

- Verder zien we dat er in de controlegroep veel meer jongeren zijn die doorheen alle meetmomenten **algemene dromen** opgeven (22 of 37,29%) dan in de experimentele groep (8 of 21,05%).
- Tien andere deelnemers (26, 32%) geven één of meer concrete beroepen op die **niet veranderen** doorheen de drie meetmomenten. Daarbij valt op dat zeven van die tien jongeren in de Franstalige groep zitten. De meest voorkomende droomberoepen zijn: kok (4), informaticus (3), voetballer (2) en elektricien (2). In de controlegroep zijn er ook hier verhoudingsgewijs minder jongeren die hun droomberoep niet veranderen doorheen beide meetmomenten (11 jongeren of 18,64%). Zes van hen dromen van een carrière als profsporter (voornamelijk voetballer).

In het algemeen geven de deelnemers in bon aan het einde van de rit dus vaker een concreet beroep op dan de jongeren in de controlegroep. Het zou dus kunnen dat het zomerproject de jongeren stimuleert om na te denken over het beroep dat ze graag zouden willen uitoefenen.

3.2 Beroep

Er werd de jongeren ook expliciet gevraagd welk beroep ze later wilden doen. De antwoorden zijn vrij gelijkaardig aan wat hierboven al beschreven is, op een paar verschillen na.

A. Deelnemers bon

Bij het **eerste meetmoment** schrijven 36 jongeren samen 22 verschillende beroepen op, 2 jongeren schrijven dat ze nog niet weten welk beroep ze later willen doen. De beroepen die door meer dan één jongere gekozen worden zijn: kok (4), informaticus (4), arts (3), automechanicus (3), ingenieur (2), leerkracht (2), sociaal werker (2) en elektricien (2).

Bij het **tweede meetmoment** schrijven 36 jongeren samen 17 verschillende beroepen op, 2 jongeren schrijven dat ze later een goede job willen, maar speciëren niet verder. De lijst beroepen die het meest gekozen worden is lichtjes gewijzigd: ingenieur (5), kok (5), arts (4), automechanicus (4), informaticus (3), elektricien (3) en sociaal werker (2).

Bij het **derde meetmoment** schrijven 37 jongeren samen 16 verschillende beroepen op. 2 jongeren schrijven dat ze nog niet weten welk beroep ze later willen doen, 2 jongeren schrijven dat ze later een goede job willen, maar speciëren niet verder. Volgende beroepen worden het meest aangegeven: kok (9), ingenieur (5), informaticus (3), elektricien (3) en advocaat (2). De andere beroepen worden telkens slechts door één jongere gekozen.

In de interviews motiveren de jongeren ook hun beroepskeuze:

Ik heb hiervoor gekozen omdat ik in mijn land al als kleermaker werkte. Verkoper worden wil ik worden zodat ik mijn eigen baas kan zijn. (...). Als je bij iemand anders werkt en je komt te laat of je voelt je niet goed, dan moet je dat altijd uitleggen. Als je je eigen baas bent hoeft dat niet. (Hasmatullah, 17, Afghanistan)

Ik hou van mensen helpen die in nood zijn. Mijn vader is ziek, als ik verpleegster was, kon ik hem helpen. (Aissatou, 17, Guinée)

We zien dus dat sommige beroepen winnen aan populariteit, vooral kok stijgt opvallend. De vier jongeren die voor kok kiezen in het derde meetmoment en dat in de vorige twee meetmomenten niet deden, zijn allemaal jongeren die in JES het kooktraject volgden. Er is een aantal kleine **verschillen** tussen de antwoorden die jongeren geven op de vraag rond toekomst-dromen en de vraag naar welk beroep ze later willen uitoefenen: een paar jongeren geven bijvoorbeeld als droomberoep voetballer, advocaat, bedrijfsleider, waar ze als beroep dat ze later willen uitoefenen elektriciën, sociaal werker en loodgieter vermelden.

Mijn droom is om voetballer te worden. Maar misschien lukt dat niet en dan kies ik een beroep. Ik wil ook elektriciën studeren en later een job hebben. (Roman, 16, Afghanistan)

B. Controlegroep

Bij het **eerste meetmoment** schrijven 58 jongeren samen 25 verschillende beroepen op. 8 jongeren schrijven dat ze nog

niet weten welk beroep ze willen doen. De populairste beroepen zijn: arts (5), automechanicus (5), kok (4), voetballer/topsporter (4), verpleegkundige (3), leerkracht (3) en bouwvakker (3).

Bij het **derde meetmoment** antwoorden 4 jongeren dat ze nog niet weten welk beroep ze later willen uitoefenen, 1 jongere schrijft dat hij/zij later een goede job wil hebben. De populairste beroepen zijn: verpleegkundige (6), automechanicus (5), ingenieur (4), verkoper (4), voetballer/topsporter (4), kok (3), leerkracht (3), chauffeur (3) en bouwvakker (3).

We zien dat een aantal beroepen aan populariteit wint (ingenieur, verkoper, chauffeur). Van de 5 jongeren die in meetmoment 1 arts willen worden, schrijven er twee in meetmoment 2 dat ze graag verpleegkundige willen worden. Het beroep kok wint niet zo sterk aan populariteit als in de groep bond deelnemers. Verder is er net zoals in de groep bond deelnemers een aantal verschillen tussen wat jongeren als droom voor de toekomst benoemen en welk beroep ze daadwerkelijk willen uitvoeren.

3.3 Hoe wil je dat bereiken?

Als er aan de jongeren gevraagd wordt hoe ze dit kunnen bereiken, dan antwoorden ze voornamelijk dat ze (vooral op school) *zelf inspanningen* zullen moeten doen. Zowel jongeren in de deelnemersgroep (90,00 % - 84,78%) als in de experimentele groep (96,29% - 87,18%) zeggen dat ze goed zullen moeten studeren, hard zullen moeten werken en hun best zullen moeten doen. In beide groepen daalt het percentage van antwoorden in deze categorie in meetmoment 3, terwijl de categorie 'kansen krijgen' stijgt in beide groepen (8,00 naar 13,04 % in de deelnemersgroep, 3,70 naar 12,00 % in de controlegroep). Deze categorie omvat voornamelijk antwoorden die te maken hebben met het verkrijgen van verblijfsdocumenten en het toegelaten worden tot onderwijs. Uit gesprekken met jongeren kunnen we afleiden dat deze verschuivingen vermoedelijk te maken hebben met een groeiend besef dat slechts een minderheid van de jongeren uiteindelijk verblijfsdocumenten zal krijgen en met het feit dat (vooral Afrikaanse jongeren) meerderjarig verklaard werden, bijgevolg niet meer leerplichtig zijn en het voor hen minder vanzelfsprekend is dat

ze aan opleiding kunnen starten (én dat bijgevolg duidelijker wordt dat dit niet alleen van hun eigen inspanningen afhangt).

Et là caissière, quand j'étais petite, quand maman venait du marché, elle commence à compter. Donc je m'approchais d'elle, je l'ai dite que j'aime beaucoup compter. Elle dit tu dois aller à l'école, beaucoup apprendre, étudier. Depuis j'ai ça dans ma tête. (Aisha, 17, Guinée)

Ik heb heel veel interesse in koken en ik weet van mezelf dat het wel zal lukken. Als je de handen uit de mouwen steekt, krijg je het wel voor elkaar. (Wazir, 17, Afghanistan)

3.4 Wie/wat helpt je om die droom te realiseren?

Zowel de jongeren in de controlegroep als de bon-deelnemers antwoorden over alle meetmomenten heen **in dezelfde lijn**: school/ leerkrachten worden het vaakst genoemd (van 18.75 tot 31.75%), het antwoord dat het tweede meest genoemd wordt is 'ik moet het zelf doen' (16.67 tot 23.84%), verder ook vrienden (5.67 tot 16.00%), sociaal assistent/opvoeder/begeleider (8.94 tot 14.58%), familie (6.00% tot 7.56%), Allah/God (2.00 tot 11.92%) en de voogd (2.00 tot 8.94%).

Bij de deelnemers van bon valt op dat vooral de jongeren die Pashto spreken vaak de sociaal assistent vernoemen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat in die groep het grootste aantal jongeren al van bij het begin van het project in een opvangcentrum verbleef en dus ook begeleid werd door een sociaal assistent. In de andere groepen verbleef een deel van de jongeren bij het begin van het project nog op hotel of wonden ze bij familie. Bij de controlegroep bestaat dit verschil niet, het verschil in woonsituaties bij de verschillende groepen was minder uitgesproken.

Verwachtingen voor en evaluatie van het project

Dit deel geeft vooreerst een overzicht van de verwachtingen die de deelnemers hadden ten aanzien van het zomerproject en hun evaluatie ervan. We baseerden ons hiervoor op gegevens uit de vragenlijsten, de interviews en de participerende observaties. In een tweede luik bespreken we de visies van de leerkrachten en de sociaal werkers rond de mogelijke impact van het project op de betrokken jongeren en de veranderingen die zij al dan niet gemerkt hebben bij de deelnemers.

1. Verwachtingen bij en evaluatie door de deelnemers aan het project

De vragenlijst rond verwachtingen ten aanzien van het bonproject (meetmoment 1) is ingevuld door 44 jongeren; een eerste evaluatievragenlijst (meetmoment 2, aan het einde van het project) door 51 jongeren en een tweede evaluatievragenlijst (meetmoment 3) door 49 jongeren. Daarnaast werden eind juli in totaal eveneens 50 interviews gedaan (46 van jongeren die het volledige traject meevolgden, 4 van jongeren die afhaakten in de loop van het traject).

1.1 Verwachtingen van jongeren ten aanzien van het project

Jongeren schrijven vooral dat ze **deelnemen aan het project omdat** ze willen leren (28 van 44 jongeren): ze hebben het daarbij vooral over leren in het algemeen (kennis opdoen, informatie verkrijgen, ik wil dingen ontdekken) (17), leren over België (11 jongeren) en Nederlands leren (6). Bij de interviews halverwege het project blijven dit de belangrijkste verwachtingen: ze willen verder leren over België (bijvoorbeeld over hoe je een huis, een vakantiejob, een huisarts kan vinden en informatie over studeren in België) (17 jongeren) en verder Nederlands leren (15). Daarnaast willen ze ook verder leren koken (11) en verder leren over film en fotografie (hoe maak je een mooie foto, hoe monteer je een film?) (8). Ze vertellen daarnaast vooral dat het project in de tweede helft precies zo kan verderlopen als in de eerste helft:

Bon, j'attends beaucoup hé, parce que ce que j'ai gagné d'abord de ce mois, c'est beaucoup. J'attends beaucoup, je suis impatient quand-même. (Amadou, 17, Guinée)

Als ze gevraagd worden naar **wat ze concreet willen doen tijdens het project** geeft een groot deel van de jongeren eveneens aan dat ze graag willen leren (21 van 38 jongeren): ze verwijzen daarbij naar leren in het algemeen (interessante dingen leren, les volgen) (11), Nederlands leren (9) en leren over België (5). Ze hebben het ook over de activiteiten bij JES: ze willen graag fotograferen en filmen (5) of koken (3). Vijf jongeren verwijzen naar attitudes: ze willen aanwezig zijn (2), respect tonen voor de leerkracht (1), zich goed gedragen (1)

en aandachtig zijn (1). In de interviews halverwege komen dezelfde thema's terug, jongeren willen eigenlijk vooral verdergaan met het project zoals het nu is. Ze vertellen ook dat ze graag hun films in JES en hun film in de Nederlandse les willen afwerken. Tijdens de Nederlandse les werd namelijk ook een filmproject opgestart, waarbij het de bedoeling was dat de jongeren samen een filmpje maakten. Een aantal jongeren stelt ook nieuwe activiteiten voor (zie '3. Tips voor een nieuw bonproject in de toekomst').

Veel jongeren laten de vraag '**wat wil je liever niet doen tijdens het project?**' open (17 van 44) of schrijven dat ze eigenlijk alles willen doen (7 van 37 die de vraag invulden). 13 jongeren verwijzen naar attitudes: ze willen niet afwezig zijn (5), niet ongeconcentreerd zijn (2), niet vechten (2), niet storen tijdens de lessen (1), niet onbeleefd zijn (1), niet te laat komen (1) of niet op een slechte manier praten (1). Drie jongeren verwijzen hier naar een aantal specifieke activiteiten die ze liever niet willen doen (fietsen, klimmen en wandelen). In de interviews halverwege hebben jongeren het ook voornamelijk over het gegeven dat ze niet (meer) afwezig willen zijn (2) of te laat willen komen (2).

Als expliciet gevraagd wordt naar **wat de jongeren graag willen leren**, dan zeggen jongeren dat ze graag meer willen leren over België (en bij uitbreiding Europa) (17 van 36), Nederlands willen leren (11), meer willen leren over film en fotografie (5) of willen leren koken (3).

1.2 Evaluatie van het project door de deelnemende jongeren

In dit deel wordt de evaluatie van het project door de jongeren besproken. Eerst worden de troeven van het project volgens de jongeren belicht, daarna wat de jongeren minder leuk vonden en tot slot welke tips ze hebben voor een eventuele volgende editie van het project.

1.2.1 Troeven

Over het algemeen waren de jongeren **zeer enthousiast** over het project. Uit de vragenlijsten, participerende observaties en interviews komt een aantal belangrijke troeven van een

dergelijk initiatief duidelijk naar voor: een kans om te leren en om nieuwe ervaringen op te doen, iets te doen hebben en afgeleid worden, de ondersteuning die door trajectbegeleiders en docenten geboden wordt, de sociale contacten en de leuke activiteiten. Elk van deze aspecten wordt hierna diepgaander besproken.

A. Leren

De vele kansen om te leren is voor de jongeren een bijzonder belangrijk aspect van het zomerproject. In de vragenlijsten verwijzen de jongeren daarbij vooral naar de lessen maatschappelijke oriëntatie (30/51), de lessen NT2 (14) en de kooksessies bij JES (11). Dit zijn dezelfde elementen die in de vragenlijsten naar voor komen bij de vraag naar wat deze jongeren belangrijk vinden voor hun toekomst. In de interviews voegen vier jongeren uit de Poular groep er nog aan toe dat ze het fijn vinden dat ze de kans krijgen om **Frans** te leren. Een interessante vaststelling is hier dat, hoewel de lessen maatschappelijke oriëntatie normaal gezien in de contacttaal van de jongeren worden gegeven (hier dus Poular), deze jongeren toch afspraken met de leerkracht dat de lessen zoveel mogelijk in het Frans zouden gegeven worden, met vertaling naar Poular waar nodig. De jongeren zagen dit dus blijkbaar als een extra kans om Frans te leren.

Voorbeelden van wat de jongeren interessant vonden in de lessen **maatschappelijke oriëntatie** zijn: het bezoek aan het parlement (7), de les over het zoeken van een woning (4), leren over de geschiedenis en de geografie van België (4), hoe het openbaar vervoer gebruiken (3). In de interviews is ook wetten en regels in België een belangrijk thema: hoe moeten we ons gedragen en hoe verloopt bijvoorbeeld de asielprocedure.

On allait aussi au parlement aussi. C'était intéressant, comme j'ai vu des choses que je n'avais jamais vues et que je ne connaissais pas. Ce jour-là, j'ai vu. (Binta, 17, Guinée)

Pouvoir me déplacer sans aller demander à quelqu'un, comment doit-y faire pour arriver à tel endroit (...). Tous les informations qu'elle nous a donné, là nous on peut se déplacer, en sécurité quoi. (Hervé, 17, Congo)

We zijn ook naar de computerklas gegaan. Hoewel ik niet weet om te gaan met internet hebben ze me getoond hoe ik een woning kan vinden. Dat was wel leuk. (Rahim, 16, Afghanistan)

Ik wil in België wonen en daarom moet ik over België leren. Ik wil zoveel mogelijk weten. Ik wil weten over vroeger enzo. (Hasmatullah, 16, Afghanistan)

I also needed to learn the rules in this country. One day I threw away a paper on the street and the police gave me a fine. But later on in the integration courses I learned the reason for that. (Aminollah, 16, Afghanistan)

Ça nous aide, les cours d'intégration. Ça m'aide à savoir sur ma demande d'asile, sur la procédure d'asile que j'ai demandé. (...) C'est des questions que je déjà connais maintenant. (Amadou, 17, Guinée)

Ook de kans om **Nederlands** te leren vinden de jongeren belangrijk, zowel de Afghaanse jongeren van wie de meesten al over een basiskennis Nederlands beschikken als de Afrikanen voor wie Nederlands veelal een nieuwe taal is (de meeste van hen volgen Franstalig onderwijs). In de vragenlijsten wordt door 2 van de 14 jongeren het filmproject tijdens de Nederlandse les vermeld.

La rentrée c'est bientôt! Si je dois (...) suivre des cours de Néerlandais, ça va beaucoup m'arranger, pour avoir des bonnes notes en classes. Parce que... l'année passée ça n'a pas marché pour moi, cette année je crois que ça va aller. (Hector, 17, Ivoorkust)

De film helpt ons bij het leren van Nederlands door de activiteiten die we doen. We komen nieuwe dingen tegen en dan leren we de naam ervan. (Rahatullah, 16, Afghanistan)

Tot slot vinden de jongeren de kans om te leren **koken** ook een belangrijke troef van het project. Sommige jongeren willen het leren om het te kunnen gebruiken in het dagelijkse leven (een aantal van hen gaat binnenkort alleen wonen), anderen willen er graag beroepsmatig iets mee doen.

Là-bas en Guinée je voulais faire la formation de cuisine (...). Et aussi à JES, là-j'ai appris comment cuisiner, c'était une grande chose pour moi. (Abdoulaye, 17, Guinée).

Ik heb van de anderen vernomen dat ze naar het parlement geweest zijn. Het is verbazend dat ze zomaar toelaten dat iemand zonder papieren hier zomaar naar het parlement mag trekken. (Wazir, 17, Afghanistan)

Verschillende jongeren zijn in hun land van herkomst niet of weinig naar **school** geweest. Les krijgen is voor hen een geheel nieuwe ervaring:

For me this was a great change. (...). When I was in Afghanistan I did not leave my house. That is completely different here. Here I can go to school and we make trips. (Aminollah, 16, Afghanistan).

B. Nieuwe ervaringen kunnen opdoen

Het is opvallend hoe vaak de jongeren in de interviews vermelden (nog meer dan in de vragenlijsten) hoe bijzonder het voor hen was om tijdens het project **nieuwe dingen** te leren, nieuwe dingen te ervaren, nieuwe activiteiten te doen: fietsen, klimmen, een weekend aan zee zijn, een film kunnen maken van hun eigen verhaal en nog zoveel andere dingen waren nieuw voor de jongeren:

Je me suis promené dans les quartiers que je ne connais pas. J'ai vu aussi beaucoup de choses dont je n'avais pas vu. J'ai eu encore la connaissance de beaucoup de gens, donc je n'avais pas ces connaissances, donc ça aussi c'est beaucoup de choses.
(Hervé, 17)

Het was erg plezierig dat we voor een kleine vakantie naar zee zijn gegaan. Dat hadden wij nog nooit gedaan in België. (Rahim, 16, Afghanistan)

Wij hebben een verhaal geschreven en in augustus gaan we een film maken over dit verhaal. Dat vind ik interessant omdat ik mijn eigen verhaal in een film kan omzetten. In Afghanistan heb ik dat nooit gedaan. (Jafar, 15, Afghanistan)

Het bezoek aan het **parlement** was voor veel jongeren heel bijzonder, een groot deel van hen had nooit gedacht dat een bezoek aan een dergelijke belangrijke plaats mogelijk zou zijn. Tijdens het bezoek aan het parlement stellen ze veel vragen en leggen ze aan de onderzoeker ook uit dat zoiets in hun land niet zou kunnen. Dat de meeste jongeren een (nog) onzekere verblijfssituatie hebben, maakt het voor hen nog meer bijzonder dat ook zij deze plaats 'mogen' bezoeken:

C. Iets te doen hebben en afleiding vinden

De jongeren benadrukken hoe belangrijk het voor hen is om iets te doen te hebben: het project zorgt ervoor dat ze iets kunnen doen wat ze zinvol vinden, biedt hen de kans om even te ontsnappen aan het leven in het opvangcentrum, **leidt hen even** af van hun zorgen en zorgt er op die manier voor dat ze zich ook beter voelen:

Non, tout ce que j'ai vu ici (...) ça me plaît, ça me rend encore heureux quoi. (...). Parce que ça m'occupe, c'est ça quoi, ça me rend encore une vie normale. (Mouctar, 17, Guinée)

Ici franchement, je crois que j'aime bien parce que rester au centre, ne pas sortir, c'est pas bon. (...). Tu sais au centre dormir, regarder la télé, manger, c'est pas une vie, c'est pas une vie. (Hector, 17, Ivoorkust)

Het **weekend aan zee** speelde daar voor jongeren een zeer belangrijke rol in:

Het weekend aan zee was voor mij ontspannend en bevrijdend. Voor het eerst sinds mijn verblijf in België had ik het gevoel geen zorgen te hebben. Ik kreeg zin in het leven, het gaf mij de kracht om verder te gaan en de zekerheid dat het alleen leven zal lukken. (Aisatou, 17, Guinée)

D. Ondersteuning door docenten en trajectbegeleiders

De jongeren waarderen over het algemeen zeer sterk dat ze op een **vriendelijke, geduldige** manier bejegend worden, door docenten en trajectbegeleiders, zowel in als buiten de klas. Ook na afloop van het zomerproject, zo blijkt in oktober, hebben verschillende jongeren nog contact met personeelsleden van bon, voornamelijk dan met hun trajectbegeleider.

De warmte van de mensen bij bon ga ik niet vergeten. (Jules, 17, Congo)

Alles was leuk. Dat ze zoveel moeite doen om ons alles te leren. (Hasmatullah, 17, Afghanistan)

Je l'aime très bien comme prof. Il est toujours à notre disposition, il a toujours un grand sourire. (Nasir, 17, Bénin)

Het was leuk. Er was altijd wel iemand die ons hielp bij het koken. Omdat ik al wat kan koken en omdat er steeds was iemand die me steeds aanmoedigde en complimenten gaf (Wazir, 17, Afghanistan).

Jongeren appreciëren ten slotte ook de ondersteuning die geboden wordt bij bepaalde specifieke **praktische problemen**. Deze jongere vertelt over een probleem met het verkrijgen van een maaltijd tijdens de Ramadan:

Mon accompagnateur ici, c'est lui qui fait tout pour moi. (...). Par exemple avant on m'avait pas donné à manger au centre, c'est lui qui a appelé au centre pour leur dire. (Karamo, 17, Guinée)

E. Sociale contacten

Alle jongeren schrijven op de vragenlijst dat ze **vrienden gemaakt** hebben tijdens het project. Ook tijdens de interviews zeggen alle jongeren dat ze vrienden hebben gemaakt tijdens het project en/of de jongeren die in hetzelfde centrum als zijzelf verblijven beter hebben leren kennen.

Ook hier speelt het **weekend aan zee** een cruciale rol:

Ik was op hotel, ik had stress, voelde mij opgesloten. Op het weekend leerde ik heel veel nieuwe mensen kennen en maakte ik vrienden. In het weekend gaan we veel samen wandelen door Brussel. (Maliki, 17, Guinée)

Voor sommige jongeren gaat het eerder over **goede contacten** van wie ze niet zeker weten of ze hen na het project nog zullen zien, maar met wie ze nu een fijne tijd beleven. Voor anderen zijn het **echte vrienden** geworden, waarmee ze ook na het project nog contact hebben:

Ce sont les trois-là qui sont mes meilleurs amis. Tout le reste sont des amis, mais on parle pas de l'avenir, on se conseil pas. C'est les trois là on parle, on se conseil. Surtout [naam jongere], c'est lui qui est mon meilleur ami, c'est lui qui j'aime, j'explique mes problèmes, lui il explique son problème. (Karamo, 17, Guinée)

Afghaanse jongeren zijn vooral bevriend met andere Afghaanse jongeren en Afrikaanse met Afrikaanse. Er zijn uitzonderingen, zeker jongeren die in hetzelfde opvangcentrum wonen hebben soms een iets nauwer contact. Ze geven wel aan dat het niet eenvoudig is om contact te maken met iemand die een andere taal spreekt:

Les Afghans aussi parce que même celui que je faisais la cuisine avec, A, je les connais maintenant. (...). Vous pouvez voir, même si vous ne parlez pas la même langue, au moins il y a de la fraternité entre vous, vous vous saluez et tout ça. (Amadou, 17, Guinée).

Zowel uit de vragenlijsten als uit de interviews blijkt ook dat de vriendschappen en de sociale contacten die ontstaan zijn tijdens het bon-project de jongeren een **goed gevoel** geven. Ze schrijven bijvoorbeeld in de vragenlijsten 'dat heeft me echt goed gedaan' of 'ik ben blij dat we elkaar nu kennen'. Een meisje verwoordt het als volgt:

Ça m'a beaucoup aidé quand même, les mois qui sont passés. Parce que maintenant je pense plus, avant je pensais trop à ma vie, mais je vais à bon, je me suis faite des amis, on s'appelle tout le temps. (Nancy, 17, Guinée)

F. Leuke activiteiten doen

Zowel in de vragenlijsten als in de interviews verwijzen de jongeren naar activiteiten die ze heel leuk vonden om te doen. Naast het feit dat ze hen de kans boden om te leren, nieuwe dingen te ontdekken en hen een goed gevoel gaven, waren ze ook gewoon leuk en hebben de jongeren ervan genoten. Met stip op één staat het weekend aan zee, voor veel jongeren een absolute topper. Verder vertellen ze ook nog over de activiteiten rond film en fotografie bij JES, het filmproject in de Nederlandse les en de sportieve activiteiten bij JES.

G. Uitstap naar zee

Hierboven werd al meermaals verwezen naar het weekend aan zee: het weekend op zich en ook de activiteiten daar waren voor veel jongeren een geheel nieuwe ervaring, het was voor de jongeren een moment om even hun zorgen te vergeten en om de andere jongeren (en begeleiders) te leren kennen. De jongeren genoten ook gewoon van het weekend en alle activiteiten aan de zee, voor eentje was het zelfs een heel belangrijke motivator om verder te blijven deelnemen aan het project:

fijn dat ze de kans kregen om in JES met computers en andere technologie bezig te zijn:

Parce que j'aime bien tout ce qui est ordinaire, électronique, j'aime les trucs comme ça. C'est pour ça je veux même faire l'informatique. (Hervé, 17, Congo)

Nog andere jongeren zeggen dat ze het leuk vinden om een filmpje te maken over hun eigen verhaal: een verhaal dat **echt van hen** is, waarin zij bepalen wat er gezegd wordt en welke beelden er getoond worden, waarin zij ook zelf de camera vasthouden om te filmen, waarmee ze zelf hun eigen boodschap kunnen geven:

Dans le film j'aimerais passer un message. Parce que moi, j'ai un rêve. Je sais pas si je vais le réaliser, mais franchement je veux arriver à le réaliser. C'est ce message que je veux passer. (Hector, 17, Ivoorkust)

Tot slot zijn er twee jongeren die geïnteresseerd zijn in fotografie en film op zich: ze dromen van een **carrière als acteur en/of fotograferen graag**.

I. Filmproject NT2

Ten eerste geven een paar jongeren aan dat het filmproject een **leuke manier is om Nederlands te leren**: in de communicatie over het maken van de film en het uitwisselen van ideeën kunnen ze het Nederlands gebruiken en inoefenen (zie boven). Ten tweede vertrok de film vanuit hun eigen interesses, bij vrijwel alle groepen werd er **zeer veel muziek** gebruikt, werd er gezongen en gedanst. Ook dat vonden de jongeren een zeer fijn element.

J. Sportieve activiteiten JES

De activiteiten zoals klimmen en fietsen worden in de vragenlijst door twee jongeren genoemd, in de interviews vertellen zeven jongeren hier iets over. Ze vonden deze fijn omdat de activiteiten **nieuw** waren voor hen (zie boven) of omdat ze **houden van sport**. De fietstocht door Brussel vonden verschillende jongeren fijn omdat ze op die manier **verschillende plaatsen in Brussel ontdekten** die ze nog niet kenden.

Het was heel erg leuk om samen met alle vrienden daar te zijn en alles samen te doen. Voetballen, wandelen, vliegeren. Dat vond ik het allerleukste. In Afghanistan maakte ik ook altijd vliegers. (Rahim, 16, Afghanistan).

Je n'étais pas trop enthousiaste pour faire le projet mais après le weekend partant à la plage, et avec les amis que j'ai rencontré à la plage, ça m'a bien donné envie de continuer. (Hector, 17, Ivoorkust).

H. Fotografie en film

De activiteiten rond film en fotografie werden omwille van uiteenlopende redenen erg geapprecieerd door de jongeren, in het bijzonder dan door de jongens (meisjes schreven hier niets over en dit werd door hen ook niet vermeld tijdens de interviews).

Wat bijzonder in de smaak viel, waren de workshops rond **trucage, special effects en collages** maken van foto's van zichzelf en (zelfgetekende) decors. Jongeren vonden het geweldig om foto's van zichzelf voor verschillende achtergronden te zetten waardoor het lijkt alsof ze op de gekste plaatsen zijn, te leren hoe je met licht kan spelen, optische illusies te creëren, enz.:

On reconstitue les images aussi, comme par exemple moi j'ai fait le 'moonwalk' de Michael Jackson. Donc nous avons reconstitué et en voyant il semblait que je l'ai fait réellement. C'était chouette quoi, j'ai aimé ça. (Nasir, 17, Congo)

Een aantal jongeren is erg geïnteresseerd in **technologie en informatica** (zie deel competenties). Zij vonden het bijzonder

1.2.2 Wat vonden jongeren minder leuk?

In de vragenlijsten laten veel jongeren deze vraag open (18/51) of schrijven ze dat ze alles interessant of leuk vonden (22). In de interviews antwoordden iets meer jongeren wel op deze vraag (14/50), waarschijnlijk vooral omdat deze vragen op verschillende (meer voorzichtige) wijze gesteld werden (bv. 'Wat zou er misschien anders of beter kunnen?').

Het grootste deel van de jongeren die in de vragenlijsten een antwoord geeft op deze vraag (8 van 11) verwijst naar bepaalde **activiteiten** die ze niet leuk vonden. In de interviews lichten ze toe waarom ze dat zeggen:

- Fotografie en film: een viertal jongeren geven in de vragenlijsten en in de interviews aan dat ze de fotografie- en filmactiviteiten niet leuk vinden en daarom voor koken kozen.
- Koken: bij één jongere geldt dat in de omgekeerde richting: hij/zij vond koken saai en het multimediatraject niet en koos dus voor dat laatste.
- Klimmen: twee jongeren vertellen dat ze het klimmen niet fijn vonden omdat ze bang waren. Voor andere jongeren was dit spannende element net een belangrijke troef.

Een paar jongeren vragen om nog meer te kunnen **leren**:

- Eén jongere wil bijvoorbeeld de lessen maatschappelijke oriëntatie graag ook in het Nederlands in plaats van in de contacttaal, op die manier zou er nog meer geleerd worden.
- Eén jongere wil tijdens de kooksessies meer, sneller en gericht leren. Een andere jongere vertelt dat hij niet alleen wil leren koken, maar ook wil leren serveren.
- Eén jongere zegt dat het soms wat chaotisch was in de klas. Soms vond hij dat niet zo erg, op andere momenten wilde hij graag echt leren (wat moeilijk is in een chaotische omgeving).

- Eén jongere wil de Nederlandse taal liever niet spelenderwijs leren. De cursus Nederlands startte bijvoorbeeld met een (spel)activiteit waarbij jongeren de stad introkken en het de bedoeling was dat ze mensen aanspraken. De jongere wil liever eerst in de klas woorden en grammatica leren en pas daarna het geleerde in de praktijk omzetten.
- Eén jongere wil graag toetsen maken over hetgeen ze geleerd hebben. Verschillende jongeren vertellen bovendien dat ze in een schriftje opschrijven wat ze geleerd hebben en dat thuis regelmatig herhalen. Op het einde van het project werd er voor de Afghaanse jongeren een quiz georganiseerd, waarbij alle leerstof uit de lessen maatschappelijke oriëntatie aan bod kwam. Jongeren kwamen daarvoor in bon aan met hun schriftjes in de hand, nog een laatste keer herhalend wat ze geleerd hadden, spraken over de quiz als een 'toets' en wilden absoluut goed scoren.

De **Ramadan** was voor sommige jongeren niet gemakkelijk in combinatie met het zomerproject. Een jongere haakte om die reden zelfs af, de vermoeidheid die met de Ramadan gepaard gaat maakte het voor hem onmogelijk om het project verder te zetten. Andere jongeren bleven wel komen, al hadden zij ook te kampen met vermoeidheid. Iemand stelt voor om een pauze in te lassen in het project tijdens de Ramadan, twee andere jongeren zeggen dat ze het tijdens die periode moeilijk vonden om veel te wandelen. Nog een andere jongere vindt dat alles tijdens de Ramadan gewoon moet doorgaan, ook de kooksessies die hij heel belangrijk vindt.

Ik denk dat het JES-gedeelte nu stopgezet is wegens de Ramadan. Het is niet belangrijk dat wij daar niet kunnen eten. We kunnen het altijd meenemen naar huis. Het is belangrijk dat we kunnen blijven bijleren.
(Wazir, 17, Afghanistan)

De jongeren die afhaakten (drie van de vier werden geïnterviewd), vonden het allemaal jammer dat ze (moesten) **afhaken**. Een jongere kwam niet meer omdat dat wegens de Ramadan te lastig voor hem was, een jongere kwam niet meer omdat hij moest werken en hij de werkuren niet zodanig kon regelen dat het te combineren was met het project (wat hij aanvankelijk wel probeerde) en een jongere was net aangesloten bij een voetbalploeg (zijn grote droom) en wilde graag al zijn energie daarvoor gebruiken. Ze hadden dezelfde verwachtingen van het project als de jongeren die wel het volledige traject volgden (Nederlands leren (3), naar de zee gaan (2), leren over België (1), een multimediatraject (1) of een kooktraject volgen in JES (1), enz.). De paar dagen waarop ze aanwezig waren, evalueren ze op dezelfde manier als de jongeren die het volledige traject afwerkten: ze vonden het fijn om te leren over België (2), om Nederlands te leren (2), apprecieerden de warme ondersteuning van docenten en trajectbegeleiders, koken ernaar uit om de videoworkshop te volgen (1) en genoten van de kans om sociale contacten te leggen (1). Als ze nog een keer de kans zouden krijgen om het project te volgen – en ze

hopen dat die kans er komt – dan zouden ze graag opnieuw meedoen.

Oui, oui oui, je le ferais (...). C'est important parce qu'on est dans un pays que nous connaissons pas très bien, on est là comme des étrangers, il faut qu'on apprenne à nous intégrer dans la société. Pour ne pas qu'on demande tout le monde 'madame, pardon, ici c'est où, ici c'est...', c'est vraiment pas la peine quoi. Vraiment la langue, c'est plus important, moi je trouve. Parce que quand on est dans un pays, il faut forcément qu'on comprenne quelque chose de la langue. (Diaraye, 17, Guinée)

1.2.3 Tips voor een nieuw bon-project in de toekomst

De deelnemende jongeren hebben een aantal ideeën voor **aanvullingen op het programma en voor nieuwe activiteiten**:

- Meer uitstapjes: jongeren willen meer op stap, ze willen plaatsen ontdekken in België die ze nog niet kennen ('zoals toeristen op bezoek gaan'), belangrijke plaatsen leren kennen en musea bezoeken.
- Meer sportieve activiteiten: sommige jongeren vragen om nog eens te gaan fietsen of om eens een namiddag te kunnen voetballen. Op het einde van het project werd er een voetbaltornooi georganiseerd, wat bijzonder in de smaak viel bij de jongeren.
- Computerles: de jongeren willen met de computer en vooral met het internet leren omgaan.
- Franse les: zoals hierboven al beschreven is, zijn de jongeren in de Poular groep zeer tevreden met de mogelijkheid die ze hebben om naast Nederlands, ook meer Frans te leren, omdat een groot deel van de lessen maatschappelijke oriëntatie in het Frans gegeven wordt. Een aantal Afghaanse jongeren is meer geïnteresseerd in Frans dan in Nederlands: zij spreken al Frans of willen die taal graag leren en zijn ook meer georiënteerd op het Franstalige onderwijs. Zij zouden graag zien dat de Franse taal meer aandacht krijgt.

Verder beklemtonen de jongeren dat het voor hen zeer belangrijk is dat het project **verder gezet wordt**. 39 jongeren zouden er zelf graag opnieuw willen deelnemen, als dat zou kunnen. Alle jongeren zouden het project aanraden aan anderen, om de hierboven vermelde redenen.

2. Evaluatie van de impact van het project op jongeren door leerkrachten

10 jongeren gaven op het einde van de zomervakantie aan dat ze naar dezelfde school zouden terugkeren als die waar ze voor de vakantie school liepen. **Vier jongeren** kwamen terecht bij dezelfde leerkracht (op drie verschillende scholen) en voor hen vulde de leerkracht een vragenlijst in waarin gepeild wordt naar de impact van het project op de schoolse attitudes van de jongere. De drie andere jongeren gingen wel naar dezelfde school, maar geen enkele van de leerkrachten van het voorbije schooljaar ging opnieuw aan de slag in die school. Voor deze jongeren kon de vragenlijst om die reden niet worden ingevuld. Voor nog drie anderen ging de school niet in op onze vraag.

Er werd aan de leerkrachten gevraagd op welke vlakken ze evoluties opmerkten bij de jongeren (voor de zomer in vergelijking met erna). Hoewel we bijzonder voorzichtig moeten zijn met het vaststellen van algemene tendensen uit dit kleine aantal vragenlijsten, kunnen de reacties op de vier ingevulde vragenlijsten ons enig beeld geven van **mogelijke veranderingen** op schools vlak ten gevolge van het bon-project:

- Twee leerkrachten rapporteren kleine veranderingen op vlak van beroepskeuze, studiekeuze en een meer realistisch toekomstperspectief. Er wordt niet toegelicht over welke veranderingen het dan precies gaat.
- Eén leerkracht rapporteert dat de jongere meer gemotiveerd is en zich beter inzet.
- Eén leerkracht rapporteert dat de vaardigheden en kennis inzake Nederlands bij de jongere vooruit gegaan zijn.
- Eén leerkracht rapporteert dat de leerhouding van de jongere verbeterd is.

3. Evaluatie van de impact van het project op jongeren door sociaal werkers

Van de 54 jongeren die het traject tot op het einde doorliepen, verbleven er **34¹** zowel voor als na de zomer in dezelfde opvangstructuur (hetzelfde opvangcentrum, nog steeds in begeleid zelfstandig wonen bij dezelfde organisatie). Voor elke jongere vulde hun sociaal werker/opvoeder/begeleider een vragenlijst in.

Op de vraag 'vond u het positief/negatief dat de jongere aan dit project meedeed?', wordt voor 32 van de 34 jongeren '**positief**' geantwoord, bij 2 anderen wordt de vraag niet beant-

1 De andere jongeren jongeren verhuisden in de loop van de zomermaanden (voornamelijk uit het hotel naar een centrum of van een centrum naar een lokaal opvanginitiatief) (12), wonen bij hun ouders en niet in een opvangcentrum (4) of waren pas aangekomen in het opvangcentrum toen ze met het zomertraject startten (4).

landse taal (13), het uitbreiden van het sociaal netwerk (11), integratie (3), schoolkeuze (2) en zelfvertrouwen (2). In het opvangcentrum zijn **deze veranderingen vooral zichtbaar** in meer openheid naar begeleider en/of andere jongeren toe (8), op vlak van schoolkeuze, motivatie voor school en schoolse attitudes (een jongere maakt bijvoorbeeld een meer bewuste schoolkeuze met de informatie die hij in bon kreeg) (3) en in een meer zelfzekere houding (2):

woord. Argumenten die het meeste worden aangehaald zijn: het project biedt de jongeren een intensieve bezigheid en biedt de kans om ook in de zomermaanden even aan het leven in het opvangcentrum te ontsnappen (9 keer), geeft de kans om België/Brussel te ontdekken (9 keer), biedt de kans om de Nederlandse taal te blijven oefenen (7 keer), de jongere geniet ervan/is enthousiast over het project (4 keer), het project leidt tot een vergroting van het sociaal netwerk (4 keer) en de extra begeleiding die de jongere er krijgt wordt eveneens als positief ervaren (3 keer).

“*Aïsha heeft nu meer contacten buiten het opvangcentrum. Ook binnen het opvangcentrum vindt ze sterker aansluiting in de groep, niet alleen met andere Afrikanen, maar ook met Afghanen. In het algemeen had het project een positieve invloed op de groepssfeer.*’ (Lien, begeleidster leefgroep)

Sommige jongeren (14) **vertelden af en toe iets over het project** aan hun sociaal werker. Ze hadden het dan vooral over de activiteiten die ze gedaan hadden (8) of over de Nederlandse les (4). 18 jongeren vertelden niets of weinig, maar de sociaal werkers schrijven er bijvoorbeeld bij dat de jongeren wel enthousiast terugkeerden naar het centrum na een dag in bon (7), dat het jongeren zijn die sowieso weinig vertellen in het centrum (3) of dat hij/zij niet zo vaak contact heeft met de jongere (2).

Er werd gevraagd om op een schaal van 0 tot 10 aan te duiden **in welke mate de jongere zichtbaar positieve evoluties doormaakte**. De meeste scores variëren van 4 tot 8, de scores 0 en 9 worden elk 1 keer ingevuld. De score 0 heeft betrekking op een jongere die vaak afwezig is geweest. De sociaal werkers zien evoluties vooral op volgende terreinen: Neder-

Très à l'aise dans le centre, il vient facilement nous voir pour l'une ou l'autre chose et pour exprimer ce qu'il ressent, comme il se sent... (Isa, begeleidster leefgroep)

Op de vraag of deze **veranderingen van lange duur** zullen zijn, wordt 8 keer ja geantwoord, voor de andere jongeren wordt de vraag opengelaten. Sociaal werkers duiden voornamelijk de veranderingen op sociaal vlak (groter netwerk/minder gesloten (5) aan als verandering die een blijvende verandering met zich kunnen meebrengen.

Verder schrijven de sociaal werkers als **opmerking** nogmaals bijkomende positieve elementen neer (bijvoorbeeld ‘het deed de jongere deugd naar bon te ‘mogen’ komen’). Drie keer wordt wel geduid op het belang van een goede communicatie van verschillende personen rond de jongere (bon, het opvangcentrum en eventueel de voogd) en een goede afstemming op elkaar: goede afspraken maken en de verschillende partners op de hoogte houden van stappen die met de jongeren gezet worden vinden de sociaal werkers noodzakelijk. Twee sociaal werkers verwijzen ook naar de Ramadan, die het soms moeilijk maakte om jongeren te motiveren op tijd naar bon te vertrekken (zie ook interviews jongeren).

Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk bundelen we de voornaamste conclusies van het onderzoek. Daaraan koppelen we enkele aanbevelingen voor beleid en praktijk.

1. Conclusies

Hier bundelen we de voornaamste conclusies. We baseren ons hierbij op hoofdstukken ‘emotionele problemen, coping, agency en welbevinden’, ‘competenties, visie op onderwijs en toekomstperspectieven’ en ‘verwachtingen voor en evaluatie van het project’. We gaan daarbij op zoek naar dwarsverbanden tussen die verschillende hoofdstukken en de verschillende perspectieven (jongere/trajectbegeleider/MO-docent/NT2-docent/sociaal werker/leerkracht)

1.1 Leren

‘Leren’ is een belangrijk aspect in het zomerproject: vooral voor jongeren, maar ook voor de andere betrokkenen. Het betreft zowel concrete kennis en vaardigheden als abstractere competenties en attitudes.

1.1.1 Concrete kennis en vaardigheden

Jongeren geven vooraf aan dat ze vooral deelnemen aan het project omdat ze graag **willen** leren. In hun evaluatie van het project komt dit ook naar voor als grootste troef ervan. Ze hebben het daarbij vooral over ‘**leren over België**’, **Nederlands, koken**, maar ook over **Frans** (vooral in de Poular groep, waar een groot deel van de maatschappelijke oriëntatielessen ook in het Frans gegeven werd). Ze stellen bovendien de vraag naar nog meer mogelijkheden om te leren: sommigen willen Frans leren, willen de lessen MO in het Nederlands, willen sneller en gericht leren, etc.

Trajectbegeleiders, MO-docenten, NT2-docenten en sociaal werkers rapporteren eveneens dat jongeren veel geleerd hebben. Trajectbegeleiders schrijven dat jongeren voornamelijk vooruitgegaan zijn op vlak van **zelfredzaamheid** (en verwijzen daarbij naar elementen uit de lessen maatschappelijke oriëntatie, zoals het openbaar vervoer gebruiken), de **Nederlandse taal** en **koken**. Ook de MO-docenten geven aan dat ze vinden dat de jongeren vooral veel geleerd hebben, waarbij ze in eerste instantie het voorbeeld rond het gebruik van het openbaar vervoer aanhalen. NT2-docenten zien vooral evoluties op het vlak van de **Nederlandse taal**, zowel voor beginners als gevorderden. Sociaal werkers geven vooral aan dat de jongeren hun kennis van het **Nederlands** onderhielden of bijleerden op dat vlak.

Verder zien we dat bon-deelnemers na afloop van het project ongeveer evenveel **onderwijsgerelateerde competenties** blijven rapporteren als ervoor, in tegenstelling tot de controlegroep waar dit aantal terugvalt. Op de vraag waar ze graag beter in willen worden, antwoorden de jongeren in bon na afloop van het project minder met onderwijsgerelateerde competenties dan bij aanvang van het project, in tegenstelling tot de controlegroep die net meer onderwijsgerelateerde competenties rapporteert. Dit zou op verschillende zaken kunnen duiden:

- het project heeft een positieve invloed op het zelfvertrouwen ten aanzien van onderwijsgerelateerde competenties
- bon-deelnemers behouden een sterkere band met onderwijs tijdens de zomermaanden en blijven om die reden evenveel onderwijsgerelateerde competenties zien
- bon-deelnemers hebben het gevoel dat ze meer leren tijdens de zomer en voelen zich hierdoor beter geëquipeerd op school vlak.

Sociaal werkers rapporteren ook dat ze veranderingen zien op vlak van **schoolkeuze, schoolse motivatie en schoolse attitudes**. Ook de leerkrachten uit het reguliere onderwijs die de vragenlijst beantwoordden rapporteren bij de bon-deelnemers positieve veranderingen op vlak van schoolse vaardigheden en schoolse motivatie.

1.1.2 Abstractere competenties en attitudes

Het zijn in eerste instantie vooral de trajectbegeleiders die meer abstracte competenties en attitudes vermelden, met name de **competenties die centraal stonden in dit project** (doorzetten, plannen en organiseren, leervermogen, enz.) en een aantal **attitudes**, zoals regelmatig aanwezig zijn, op tijd zijn en respect tonen voor anderen. MO- en NT2-docenten schrijven eveneens dat jongeren tijdens het project gegroeid zijn op vlak van bepaalde **attitudes**, zoals regelmatig aanwezig zijn, op tijd zijn en respect tonen voor anderen.

Jongeren rapporteren in het tweede en het derde meetmoment ook een aantal van deze **competenties** bij de vraag waar ze goed in zijn (met name omgaan met mensen, respect hebben voor anderen). Bij de vraag ‘noem dingen waar je niet zo goed in bent’ stijgt de antwoordcategorie ‘ **sociaal minder wenselijk gedrag**’ sterk op het einde van het project en die stijging blijft behouden bij het follow-up. Dit heeft wellicht te maken met de aandacht die in het project aan deze specifieke attitudes werd besteed.

Opvallend is eveneens dat zowel trajectbegeleiders als sociaal werkers rapporteren dat jongeren **meer open** zijn geworden naar begeleiders en naar andere jongeren toe. We zien dit weerspiegeld in de vragen rond coping: in de Kidcope zien we hoe de copingstrategie 'sociale terugtrekking' minder gebruikt wordt na afloop van het project. Twee maanden na het einde van het zomerproject zien we dat het gebruik van deze copingstrategie opnieuw gestegen is, maar toch iets minder gebruikt wordt door de bon-deelnemers als door de controlegroep. In de open vraag rond coping rapporteert geen enkele bon-deelnemer bij het tweede of derde meetmoment nog dat hij zich isoleert als het moeilijk gaat (bij het eerste meetmoment deed een aantal jongeren dat wel, door de controlegroep wordt dit ook bij de follow-up nog aangegeven).

1.2 Emotionele problemen, coping, agency en welbevinden

De jongeren leggen uit hoe het project hen op verschillende manieren ook op emotioneel vlak helpt: ze hebben iets te doen en worden even **afgeleid** van hun zorgen, ze worden op een warme en geduldige manier **ondersteund door docenten en trajectbegeleiders** en ze leggen er **sociale contacten** die hen een goed gevoel geven. Deze drie elementen worden eveneens door de sociaal werkers gerapporteerd: ze vinden het positief dat jongeren iets te doen hebben tijdens de zomer en even aan het centrum kunnen ontsnappen, dat de jongeren extra begeleiding krijgen en dat ze hun sociaal netwerk kunnen vergroten. Jongeren die deelnamen aan het zomerproject rapporteren na afloop van het project een lichte daling in symptomen van **hyper-alertheid** (een deelcluster van posttraumatische stress) en ook een daling van de globale score van **posttraumatische stressstoornissen**. Deze dalingen worden ook twee maanden na het einde van het project nog gerapporteerd. Verder waren er weinig verschillen in de evoluties op vlak van emotionele problemen (gemeten met de HSCL-37A en de RATS).

Dat **'afleiding'** zo'n centraal aspect is voor de jongeren zien we ook terugkomen in een stijging van het gebruik van die specifieke copingstrategie 'afleiding' na afloop van het project. Afgaande op de resultaten van de Kidcope lijkt deze verandering zich niet te bestendigen na de zomer en lijken de bon-deelnemers deze strategie ook niet méér in te zetten dan de jongeren in de controlegroep. Anderzijds tonen de resultaten van de open vraag rond coping een ander beeld: het gebruik van afleiding als copingstrategie blijft fors stijgen bij de bon-deelnemers en wordt veel vaker vernoemd dan in de controlegroep.

1.3 Nieuwe ervaringen kunnen opdoen en leuke activiteiten

Voor de jongeren is het heel belangrijk dat het project hen de kans biedt om **nieuwe ervaringen op te doen en leuke activiteiten te beleven**. Ze vernoemen daarbij het weekend aan zee (dat ook belangrijk was om sociale contacten te leggen en afleiding te bieden), sportieve activiteiten, zoals fietsen en klimmen, een film kunnen maken, het parlement 'mogen' bezoeken, enz. Jongeren zijn vragende partij voor meer uitstapjes om Brussel/België te ontdekken en ook voor meer sportieve activiteiten. Sociaal werkers vertellen ook dat jongeren zichtbaar genieten van het project en er enthousiast over zijn en dat het positief is dat jongeren in het zomerproject de kans krijgen om Brussel/België te ontdekken.

Dat ze nieuwe ervaringen opdoen, komt ook naar voor in de vragenlijst rond competenties. Verschillende **activiteiten en accenten van het project** worden daarin weerspiegeld. Zo rapporteren jongeren na afloop van het project bij de vraag 'noem dingen waar je goed in bent' en 'noem dingen waarvan anderen zeggen dat je die goed kan' een aantal nieuwe competenties zoals koken, foto's maken en zwemmen. Op de vraag waar ze beter in willen worden, is 'koken' ook een belangrijke nieuwe competentie. We zien ook dat het beroep 'kok' in de meetmomenten na het project stijgt in populariteit bij de bon-deelnemers.

De bon-deelnemers geven in het tweede en het derde meetmoment vaker een concreet **beroep** aan dan jongeren in de controlegroep. Het zou dus kunnen dat jongeren tijdens het project gestimuleerd worden om na te denken over wat ze goed kunnen en welk beroep ze graag zouden doen, door nieuwe activiteiten en nieuwe informatie die ze krijgen.

werkers vinden dat dit een meerwaarde biedt, mits er goed gecommuniceerd wordt.

3. Nieuwe ervaringen kunnen op-

doen: veel van de zaken die in bon aangeboden worden, zijn nieuw voor de jongeren. Het zijn dingen waar ze op andere plaatsen ook zelden de kans toe krijgen om ze te doen of te beleven. Volgend, reeds bestaand element van het zomerproject is daarom onontbeerlijk:

- De 'andere' activiteiten: het weekend aan zee was voor de jongeren van kapitaal belang, zowel op het vlak van emotioneel welzijn, van sociale contacten als het opdoen van een nieuwe en leuke ervaring. Het bezoek aan het parlement was voor de jongeren zeer bijzonder; van de andere sportieve activiteiten hebben jongeren eveneens erg genoten.

Een aantal elementen zou aan het project toegevoegd kunnen worden, om bovenstaande aspecten nog te versterken:

2. Aanbevelingen

Er is een zeer positieve evaluatie van het project door de jongeren, hun sociaal werkers, de trajectbegeleiders en docenten bij bon. Elementen uit de vragenlijsten rond emotioneel welzijn, coping, competenties en toekomstperspectieven staven het belang van het project. Het is dus aan te bevelen het project verder te zetten omwille van volgende redenen:

1. **De mogelijkheid om te leren:** voor jongeren, maar ook vanuit het perspectief van de andere betrokkenen, vormt dit één van de belangrijkste aspecten van het zomerproject. Volgende, reeds bestaande elementen van het project zijn daarom onontbeerlijk:
  - Maatschappelijke oriëntatie: het is voor jongeren zeer belangrijk om te 'leren over België'. Vooral de uitstappen om allerlei zaken in Brussel/België te ontdekken worden daarbij bijzonder gewaardeerd, door de jongeren zelf en door hun sociaal werkers.
  - Nederlandse les: is voor jongeren zeer belangrijk en zowel jongeren, trajectbegeleiders als sociaal werkers vinden dat ze Nederlands leren tijdens het project.
  - Traject koken: sloot aan bij de interesses van sommige jongeren, of wekte nieuwe interesses op bij anderen.
2. **Emotionele ondersteuning:** jongeren voelen zich goed in het zomerproject, omdat het hen afleiding biedt, ze vrienden kunnen maken en ze ondersteund worden door docenten en trajectbegeleiders. Volgende, reeds bestaande elementen zijn daarom onontbeerlijk:
  - Warme en geduldige manier van omgaan met de jongeren, zowel door docenten als trajectbegeleiders in bon.
  - Ondersteuning door trajectbegeleiders: de jongeren waarderen deze individuele begeleiding, ook sociaal
4. De mogelijkheid om te leren:
  - Gezien de Brusselse context, meer aandacht voor *de Franse taal*: dit wordt nu al geapprecieerd door de jongeren bij wie er in de les MO aandacht voor is, maar wordt ook gevraagd door een aantal andere jongeren (vooral Afghaanse) voor wie Frans een volledig nieuwe taal is die ze aan het leren zijn. Deze jongeren zijn ook meer gericht op het Franstalige onderwijs en hebben minder boodschap aan de Nederlandse lessen. Bovendien zijn de meeste andere jongeren zowel in Frans als Nederlands geïnteresseerd.
  - Meer aandacht voor *expliciet leren*, ook in de JES-trajecten. Jongeren die het kooktraject volgden, zijn vragende partij om daar meer te leren. Ze willen diepgaander leren (zoals dat in een opleiding koken gebeurt) of breder leren (niet alleen koken, maar ook bijvoorbeeld opdiene). De jongeren in het multimediatraject vonden dit wel fijn en sommigen vertellen ook dat ze er dingen leerden waar ze geïnteresseerd in zijn, maar dit geldt niet voor de meerderheid van de jongeren. Misschien kan daar gezocht worden naar iets wat meer aansluit bij de interesses van de jongeren of kan gezocht worden naar manieren om het 'leren' ook daar meer aan bod te laten komen (zie ook volgende puntje).

- Meer aandacht voor het werken met een *computer en met internet*. Voor veel jongeren is dit een nieuw en interessant gegeven, waar ze dan ook graag willen leren mee werken. Het is ook een centraal aspect in wat sommige jongeren aantrok in het multimediatraject in JES. Misschien kan op basis van dat raakpunt verder gewerkt worden.
5. Nieuwe ervaringen opdoen:
- Meer uitstappen en bezoeken: jongeren willen nog meer dingen ontdekken buiten het klaslokaal, ze willen op stap door Brussel/België.
  - Meer sportieve activiteiten: jongeren geven aan dat ze graag nog meer zaken zouden doen zoals de fietstocht of de uitstap naar zee. Zoals eerder al gezegd zijn deze activiteiten onder andere belangrijk omdat ze afleiding bieden, sociale contacten faciliteren en omdat jongeren ze fijn vinden.

Samenvatting

bon organiseerde dit jaar voor het derde jaar op rij het zomerproject 'Masir Avenir', een **inburgeringsprogramma voor jongvolwassen nieuwkomers**. Dit jaar werd er een onderzoeksluik aan het project gekoppeld, waarvoor bon in samenwerking met de UGent (vakgroep orthopedagogiek en vakgroep sociale agogiek) naging welke **betekenis** het bon-project heeft voor de deelnemende jongeren. De focus werd hierbij gelegd op (of veranderingen in) het emotioneel welzijn van de jongeren, de competenties die ze bij zichzelf zien (of nog niet zien), hun visie op onderwijs, hun toekomstperspectieven en de verwachtingen van de jongeren over het project en hun evaluatie ervan nadien.

Om de betekenis van het project na te gaan werden, en dit vanuit verschillende perspectieven, de **diverse betrokken actoren** bevestigd: de jongeren zelf, de trajectbegeleiders bij bon, de docenten maatschappelijke oriëntatie (MO) en Nederlands als tweede taal (NT2) bij bon, de sociaal werkers uit de centra waar de jongeren verblijven en een aantal leerkrachten uit het reguliere onderwijs. Bovendien werden er ook jongeren bevestigd die niet deelnamen aan het zomerproject; zij vormden de zogenaamde 'controlegroep'. Er werden **vragenlijsten** afgenomen bij alle betrokken, **interviews** gedaan met de jongeren en de onderzoekers **participeerden en observeerden** tijdens het project.

We trekken volgende **conclusies** uit het onderzoek:

- **Leren** is een zeer belangrijk aspect in het zomerproject. Het gaat dan zowel om concrete kennis en vaardigheden (zoals kennis omtrent België of koken) of abstractere kennis en attitudes (zoals omgaan met mensen en respect hebben voor anderen).
- Ook op **emotioneel vlak** betekent het project heel wat voor de jongeren: ze hebben iets te doen en worden even afgeleid van hun zorgen, ze worden op een warme en geduldige manier ondersteund door docenten en trajectbegeleiders en ze leggen er sociale contacten die hen een goed gevoel geven. We vinden dit ook terug in een daling van de globale score van posttraumatische stressstoornissen.
- **Nieuwe ervaringen opdoen en leuke activiteiten** beleven is een derde belangrijke pijler. Jongeren lijken te exploreren waar ze goed in zijn, krijgen daarin nieuwe elementen aangereikt en denken zo ook na over hun keuzes op vlak van school en beroep.

Uit de conclusies volgt dat het om verschillende redenen **aan te bevelen** is om het project verder te zetten, met behoud van een aantal **bestaande elementen** van centraal belang en met eventueel een aantal **nieuwe elementen**.

- **Mogelijkheid om te leren**: de MO-lessen, NT2- lessen en het kooktraject bij JES zijn daarbij onontbeerlijke elementen. Dit zou aangevuld kunnen worden met meer aandacht voor de Franse taal, voor expliciet leren en voor werken met de computer en het internet.

- **Emotionele ondersteuning**: de warme en geduldige manier van omgaan met jongeren en de individuele trajectbegeleiding zijn daarbij elementen van kapitaal belang.
- **Nieuwe ervaringen opdoen**: de uitstapjes en de 'andere (sportieve) activiteiten' zijn van groot belang. Deze uitstapjes en andere (sportieve) activiteiten zouden uitgebreid kunnen worden, zodat jongeren nog meer kunnen zien, ontdekken en beleven.

Résumé

Pour la troisième fois consécutive, bon a organisé, cette année, le projet d'été 'Masir avenir', un projet d'intégration civique pour jeunes adultes/mineurs qui viennent d'arriver (en Belgique).

Cette année un projet de recherche a été lié au projet même. Bon en collaboration avec UGand (unité d'enseignement et de recherche dans le domaine du travail socio-éducatif) a voulu mesurer la signification que le projet peut avoir les jeunes participants. On s'est focalisé (changements) sur le bien-être des jeunes, leurs compétences (déjà découvertes ou pas), leurs points de vue sur l'enseignement, leurs perspectives d'avenir et leurs attentes concernant le projet et l'évaluation du projet.

Afin de mesurer la signification du projet, on a essayé de mettre l'accent sur les différents points de vue des divers participants concernés: les jeunes mêmes, les accompagnateurs pour le trajet chez bon, les enseignants en orientation sociale et en NT2 (néerlandais comme deuxième langue), les travailleurs sociaux des centres où les jeunes résident et un nombre d'enseignant du réseau d'enseignement régulier. En plus, un groupe de jeunes qui n'a pas participé au projet, a également été interrogé. Ce groupe forme le soi-disant groupe de contrôle. Tout au long du projet, tous les participants ont dû remplir des questionnaires, les jeunes ont dû passer des interviews pendant que les chercheurs les observaient.

- Faire de nouvelles expériences: les sorties et autres activités (sportives) sont très importantes. Ces activités pourraient être davantage développées afin que les jeunes puissent découvrir encore plus!

Les conclusions suivantes ont pu être tirées de la recherche:

- L'apprentissage est un aspect important du projet d'été. Aussi bien pour ce qui concerne la connaissance concrète et les aptitudes (comme la connaissance de la Belgique ou cuisiner), la connaissance abstraite et les comportements (comme la fréquentation des personnes et le respect d'autrui).
- Sur le plan émotionnel le projet signifie également beaucoup pour les jeunes: ils s'investissent et oublient un peu leurs soucis, ils sont soutenus par les enseignants et les accompagnateurs et ils nouent des liens, ce qui augmente leur bien-être. Nous retrouvons ces résultats dans une diminution des troubles de stress post-traumatique.
- Faire de nouvelles expériences et s'amuser lors des activités multiples est le troisième pilier important. Les jeunes s'explorent en cherchant leurs centres d'intérêts. En même temps ils réfléchissent à leur choix d'avenir en ce qui concerne l'apprentissage et leur futur métier.

Les conclusions nous apprennent qu'il est recommandable de continuer ce projet, tout en gardant certains éléments clefs et tout en y ajoutant certains nouveaux éléments.

- La possibilité d'apprendre: les cours MO, les cours NT2 et apprendre à cuisiner chez JES sont des éléments indispensables. Ceci pourrait être complété par une sensibilisation à la langue française et par une amélioration de l'emploi de l'ordinateur et de l'internet.
- Un soutien émotionnel: un contact en douceur et chaleureux avec les jeunes et l'accompagnement individuel sont des éléments fort importants.

Bijlagen

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN
PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

Vakgroep Orthopedagogiek

Datum
...../...../2012

Ik ben bereid om mee te werken aan het onderzoek van Floor Verhaeghe van de Universiteit Gent en het Brussels Onthaalbureau voor Inburgering (BON). Zij doet onderzoek bij de jongeren die deelnemen aan het zomerproject 'Masir Avenir' van BON. Ze wil nagaan wat dit project voor hen betekent. Dr. Ilse Derluyn is de promotor van dit onderzoek. Het onderzoek loopt van eind juni tot december.

- 0 Ik ben bereid om vier keer vragenlijsten in te vullen en een kort gesprek te doen met Floor.
- 0 Floor mag deze gesprekken opnemen, zodat zij deze thuis terug kan beluisteren. Ik weet dat niemand anders dan Floor het gesprek zal kunnen beluisteren en dat zij het gesprek nadien zal wissen. Ik kan haar steeds vragen een (stuk van een) gesprek niet op te nemen.
- 0 Floor mag ook contact opnemen met mijn trajectbegeleider van BON, de leerkrachten van BON, mijn sociaal assistent van het centrum en mijn leerkracht van de school. Zij mag hen ook vragen wat zij van het project 'Masir Avenir' vinden.

Ik weet dat Floor mijn naam nooit zal gebruiken en dat alle gegevens enkel door haar gebruikt zullen worden. De gegevens zullen aan niemand doorgegeven worden. Deelname aan dit onderzoek heeft geen invloed op de procedure om in België te kunnen verblijven. Ik kan altijd mijn deelname aan het onderzoek stopzetten als ik dat wens.

Indien ik vragen heb kan ik altijd terecht bij Floor. Als ik wil, kan ik achteraf informatie krijgen over de resultaten van het onderzoek. Ik kan Floor ook om bijkomende emotionele ondersteuning vragen indien nodig.

Als ik deelneem aan het volledige onderzoek, krijg ik een cadeaubon van 10 euro.

Contactgegevens:
Floor Verhaeghe
Vakgroep orthopedagogiek
Henri Dunantlaan 2
9000 Gent
Telefoonnummer: XXXX XXX XXX
E-mail: Floor.Verhaeghe@UGent.be

Hartelijk dank voor jouw medewerking aan dit onderzoek!

De participant,

De onderzoekster,

.....

.....

Datum: ..../../..

ID-nummer .....

Symptomen

HSCL-37A

Instructies: Hieronder staan voorbeelden van gedrag dat jongeren kunnen stellen en gevoelens die jongeren kunnen hebben. Geef aan hoe vaak je je zo gedroeg de voorbije maand en hoe vaak je deze gevoelens had, door het rondje **zwart** te kleuren dat best past bij jouw ervaringen.

	Hoe dikwijls maakte je dit al mee... ?	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1.	Zomaar bang worden	0	0	0	0
2.	Rusteloos voelen, kan niet stilzitten	0	0	0	0
3.	Snel boos worden	0	0	0	0
4.	Alcohol drinken als ik uitga in het weekend	0	0	0	0
5.	Angstig zijn	0	0	0	0
6.	Mezelf de schuld geven voor dingen	0	0	0	0
7.	Anderen pesten of bedriegen	0	0	0	0
8.	Sigaretten roken	0	0	0	0
9.	Duizeligheid of zwakte	0	0	0	0
10.	Snel gaan huilen	0	0	0	0
11.	Dingen van anderen vernielen of stuk maken	0	0	0	0
12.	Zenuwachtig of van binnen trillen	0	0	0	0
13.	Beginnen van vechtpartijen	0	0	0	0
14.	Weinig energie hebben	0	0	0	0
15.	Hartkloppingen	0	0	0	0
16.	Weinig zin hebben om te eten	0	0	0	0
17.	Iemand opzettelijk pijn doen	0	0	0	0
18.	Trillen	0	0	0	0
19.	Problemen om in slaap te vallen, of vaak wakker worden	0	0	0	0
20.	Vaak ruzie maken	0	0	0	0
21.	Gespannen voelen	0	0	0	0
22.	Hopeloos voelen over de toekomst	0	0	0	0
23.	Geen interesse in dingen hebben	0	0	0	0
24.	Alcohol drinken door de week	0	0	0	0
25.	Hoofdpijn	0	0	0	0
26.	Verdrietig voelen	0	0	0	0
27.	Slaapmiddelen of kalmeermiddelen gebruiken	0	0	0	0
28.	Aanvallen van angst of paniek	0	0	0	0
29.	Eenzaam voelen	0	0	0	0
30.	Gedachten over een eind aan mijn leven te maken	0	0	0	0
31.	Verstrik of gevangen voelen	0	0	0	0
32.	Te veel over dingen piekeren	0	0	0	0
33.	Dingen stelen	0	0	0	0
34.	Het gevoel hebben dat alles zo moeilijk is	0	0	0	0
35.	Gevoelens dat ik niks waard ben	0	0	0	0
36.	Drugs gebruiken (hasj, XTC, speed, coke, LSD)	0	0	0	0
37.	Gevoelens van wantrouwen	0	0	0	0
38.	Mezelf isoleren	0	0	0	0

Demografische informatie

ID-nummer: ..../../..

Datum: ..../../..

1.	Wat is je sexe?	0 Man 0 Vrouw ..... jaar oud ....
2.	Hoe oud ben je?	.....
3.	Wat is je land van herkomst? (Waar ben je geboren?)	.....
4.	Welke nationaliteit heb je?	.....
5.	Welke ethniciteit heb je?	.....
6.	Van welke provincie ben je afkomstig?	.....
7.	Weet je of je ouders nog in leven zijn?	0 ik weet het niet 0 Beide zijn in leven 0 Enkel mijn moeder is nog in leven 0 Enkel mijn vader is nog in leven 0 Geen van beide zijn nog in leven
8.	Hoeveel jaar ben je naar school geweest in je land van herkomst? Wat is het laatste jaar/niveau waarin je zat?	0 ..... jaar naar school geweest Jaar/niveau : ..... 0 Ik ben nooit naar school geweest
9.	Wanneer ben je vertrokken uit je land van herkomst?	.....
10.	Wanneer ben je aangekomen in België?	.....
11.	Met wie leef je momenteel samen?	0 broers/zussen 0 andere verwanten 0 echtgenoot/echtgenote 0 kinderen 0 alleen 0 met anderen: .....

Datum: ..J.J..

ID-nummer: .....

Reacties op stress

RATS + question on coping

Instructies

Soms hebben jonge mensen bepaalde klachten of problemen nadat ze ingrijpende gebeurtenissen hebben meegemaakt in hun leven. Lees onderstaande zinnen en bedenk of je de voorbije maand last had van dit probleem. Kleur dan het rondje zwart dat meest overeenkomt met jouw ervaringen.

In welke mate had je last van....?					
		Niet	Een beetje	Veel	Heel veel
1.	Ik denk aan de gebeurtenissen ook als ik het niet wil. (Bv.: beelden van de gebeurtenis schieten me te binnen).	0	0	0	0
2.	Ik heb enge dromen of nachtmerries over de gebeurtenissen.	0	0	0	0
3.	Ik heb het gevoel dat de gebeurtenissen weer opnieuw gebeuren.	0	0	0	0
4.	Ik voel me bang of verdrietig (raak overstuur) als ik aan de gebeurtenissen denk.	0	0	0	0
5.	Ik vind dat ik de dingen op dezelfde manier doe als tijdens de gebeurtenissen.	0	0	0	0
6.	Als ik aan de gebeurtenissen denk, roept het gevoelens in mijn lichaam op (bijvoorbeeld: hoofdpijn, buikpijn, hartkloppingen).	0	0	0	0
7.	Ik probeer niet over die gebeurtenissen te denken of praat erover.	0	0	0	0
8.	Ik probeer mijn gevoelens over de gebeurtenissen weg te stoppen.	0	0	0	0
9.	Ik probeer weg te blijven van mensen of plaatsen die me doen denken aan de gebeurtenissen.	0	0	0	0
10.	Ik ben belangrijke dingen vergeten over de gebeurtenissen.	0	0	0	0
11.	Ik voel me alleen.	0	0	0	0
12.	Ik voel dat ik geen contact met de mensen om me heen heb.	0	0	0	0
13.	Ik heb moeite mijn gevoelens te uiten.	0	0	0	0
14.	Ik ben niet geïnteresseerd in dingen zoals sport, vrienden, school.	0	0	0	0
15.	Ik ben niet positief over mijn toekomst. (Bijvoorbeeld: dat ik geen partner zal vinden, geen goede baan krijg)	0	0	0	0
16.	Ik heb problemen om in slaap te vallen.	0	0	0	0
17.	Ik word 's nachts vaak wakker of te vroeg wakker.	0	0	0	0
18.	Ik heb moeite met opletten, of mijn aandacht bij iets houden (op school, thuis).	0	0	0	0
19.	Ik ben vaakzaam (ik kijk altijd uit voor dingen waar ik bang voor ben, of ik ben op mijn hoede).	0	0	0	0
20.	Ik ben schrikachtig (bijvoorbeeld als ik harde geluiden hoor, of als er iets onverwachts gebeurt).	0	0	0	0
21.	Ik krijg vaak ruzie met anderen (bijvoorbeeld met familie, vrienden, leerkrachten).	0	0	0	0
22.	Ik heb woede-uitbarstingen (ik word soms zo boos dat ik met dingen ga gooien, ga slaan, ga schoppen of ga schreeuwen).	0	0	0	0

Wat of wie help/helpt je om te gaan met de ingrijpende gebeurtenissen in je leven?

.....
 .....

SLE

Stresserende levensgebeurtenissen

Instructies:

Hieronder een lijst van gebeurtenissen die een persoon tijdens zijn/haar leven kunnen overkomen. Als je een gebeurtenis hebt meegemaakt, kleur dat het rondje in de kolom onder "ja" zwart, indien je de gebeurtenis niet hebt meegemaakt, kleur dan het rondje in de kolom onder "nee" zwart.

Maakte je dit ooit al mee ?		Ja	Neen
1.	Waren er in jouw gezinssituatie het afgelopen jaar ingrijpende veranderingen?	0	0
2.	Ben je ooit tegen jouw wil door een vreemde (bijvoorbeeld politie, soldaten of onbekenden) gescheiden van jouw gezin of familie?	0	0
3.	Is er iemand overleden waar je veel van hield?	0	0
4.	Ben je levensbedreigend ziek geweest?	0	0
5.	Ben je betrokken geweest bij een erg ongeluk (bijvoorbeeld met een auto)?	0	0
6.	Heb je ooit een ramp meegemaakt (bijvoorbeeld een overstroming, orkaan, brand, aardbeving)?	0	0
7.	Heb je ooit een oorlog of een gewapend conflict meegemaakt in je geboorteland?	0	0
8.	Heeft iemand jou ooit heel hard geslagen, geschopt, beschoten of op een andere manier erg pijn gedaan?	0	0
9.	Heb je dit bij iemand anders zien gebeuren (dus in het 'echt', niet op de televisie of in een film)?	0	0
10.	Heeft iemand tegen je wil jouw geslachtsdelen aangeraakt, of ben je ooit gedwongen om seks met iemand te hebben?	0	0
11.	Heb je ooit een andere gebeurtenis meegemaakt waarbij je dacht dat jij gevaar liep?	0	0
12.	Heb je ooit een andere gebeurtenis meegemaakt waarbij je dacht dat iemand anders gevaar liep?	0	0
13.	Niet bovengenoemd, maar ook een beangstigende gebeurtenis voor jou :	0	0

De meest belangrijke gebeurtenis op dit moment = ... (nummer uit bovenstaande lijst)

Heb je nog verdere opmerkingen over deze gebeurtenissen?

.....
 .....

Agency

Foopes + Kidcope + "agency" (Kuczynsky, 2003)

Datum: ...../...../.....

ID nummer: ...../...../.....

Instructies: Hieronder kan je een lijst vinden van zaken (leefomstandigheden, gebeurtenissen en gevoelens) waover mensen tevreden kunnen zijn in hun dagelijks leven en die hen een goed gevoel kunnen geven. Geef aan in welke mate jij je nu goed voelt over deze zaken door het rondje zwart te kleuren dat meest overeenkomt met jouw ervaringen.

In welke mate voel je je goed over....?	Niet goed	Een beetje goed	Goed	Heel goed
1. Je woonomstandigheden (waar, hoe, met wie je woont).	0	0	0	0
2. De relatie met je voogd.	0	0	0	0
3. De relatie met het personeel in het centrum waar je woont.	0	0	0	0
4. De relatie met je klasgenoten.	0	0	0	0
5. Je vrienden (je relatie met hen, wat jullie samen doen....).	0	0	0	0
6. Hoe het gaat op school/ op het werk (studierichting, diploma, soort werk....)	0	0	0	0
7. Hoe je je vrije tijd invult (sport en andere hobby's)	0	0	0	0
8. Andere dingen waarover je je goed voelt :	0	0	0	0

In welke mate heb je dit gevoel?	Niet	Een beetje	Veel	Heel veel
1. Ik heb de kracht om problemen die ik tegenkom op te lossen.	0	0	0	0
2. Ik kan dingen veranderen in mijn leven.	0	0	0	0
3. Ik kan mijn eigen keuzes maken in mijn leven.	0	0	0	0
4. Ik kan mijn verwachtingen/dromen realiseren.	0	0	0	0

Coping

Kidcope

ID nummer: ...../...../.....

Datum: ...../...../.....

Instructies: Er zijn verschillende manieren om met problemen om te gaan. Wat doe jij als je problemen hebt? Duid het passende bolletje aan bij elke uitspraak.

Gebeurt het vaak dat je dit doet ?

	Nooit	Soms	Vaak	Bijna altijd
1 Ik dacht aan iets anders ; ik probeerde het te vergeten en/of ik ging iets anders doen om er niet meer aan te hoeven denken (bijvoorbeeld : televisie kijken, een spel spelen)	0	0	0	0
2 Ik bleef uit de buurt van mensen; ik hield mijn gevoelens voor mezelf	0	0	0	0
3 Ik probeerde de goede kant van de dingen te zien .	0	0	0	0
4 Ik realiseerde me dat ik het probleem zelf veroorzaakt heb en ik gaf mezelf de schuld daarvoor	0	0	0	0
5 Ik realiseerde me dat iemand anders het probleem veroorzaakt heeft en ik gaf hem/haar de schuld daarvoor	0	0	0	0
6 Ik bedacht manieren om het probleem op te lossen ; ik praatte erover met anderen en/of probeerde werkelijk het probleem op te lossen.	0	0	0	0
7a Ik praatte over hoe ik me voelde ; ik schreeuwde of sloeg ergens op.	0	0	0	0
7b Ik probeerde mijzelf te kalmeren .	0	0	0	0
8 Ik bleef de hele tijd denken en wensen dat dit nooit gebeurd was of dat ik kon veranderen wat er gebeurd was.	0	0	0	0
9 Ik richtte me tot mijn familie, mijn vrienden of andere volwassenen om me te helpen om mij beter te voelen.	0	0	0	0
10 Ik aanvaardde het probleem gewoon omdat ik wist dat ik er niets kon aan doen.	0	0	0	0

Competenties & toekomstperspectief		
Datum: .../.../...		
ID nummer: .../.../...		
1.	Noem dingen die je goed kan	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
2.	Noem dingen waarvan anderen zeggen dat je die goed kan	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
3.	Noem dingen waarin je beter wil worden	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

4.	Noem dingen waar je niet zo goed in bent	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
5.	Later wil ik..... (Welke plannen/dromen heb je voor je toekomst?)	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
6.	Studeren vind ik belangrijk omdat...	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

7.	School vind ik belangrijk omdat.....	....
8.	Studeren en school vind ik niet belangrijk omdat.....	....
9.	Weik beroep wil je later doen?	....
10.	Hoe kan je dit bereiken?	....
11.	Zijn er dingen die je al goed kan om dit beroep ook te kunnen uitoefenen?	....

12.	Wie/wat helpt je om die droom te realiseren?	....
-----	--	--

Andere dingen die je hier nog kwijt wil:

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

Verwachtingen project

Datum: .../.../... ID nummer: .../.../...

1. Waarom doe je mee aan het project?	....
2. Wat wil je graag doen tijdens het project?	....
3. Wat wil je liever niet doen tijdens het project?	....
4. Wat hoop je te leren/te ervaren tijdens het project?	....

Evaluatie project 'Masir Avenir'

Datum: .../.../... ID nummer: .../.../...

1. Noem dingen die je leuk/interessant vond tijdens 'Masir Avenir'	....
2. Noem dingen die je minder leuk/interessant vond tijdens 'Masir Avenir'	....
3. Noem dingen die je bij 'Masir Avenir' leerde of ervoer, die je belangrijk vindt voor je toekomst	....
4. Heb je tijdens 'Masir Avenir' vrienden gemaakt / goede contacten gelegd met andere jongeren?	....

	....
--	----------------

Andere dingen die je nog wil vertellen:

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

Evaluatie project 'Masir Avenir'

Datum: ...../...../..... ID nummer: ...../...../.....

1. Welke dingen die jeervoer/leerde in BON of JES heb je onthouden?	....
2. Welk dingen die jeervoer/leerde in BON of JES heb je al gebruikt/ nodig gehad in je dagelijkse leven?	....
3. Heb je nog contact met	....

jongeren en andere mensen die je in BON leerde kennen?	....
Zoja, met wie en op welke manier?	....
4. Als je opnieuw de kans kreeg om deel te nemen aan dit project, zou je dat dan doen?	....
5. Zou je aan anderen aanraden om deel te nemen aan dit project?	....
Waarom wel/niet?	....

Andere dingen die je nog wil vertellen:

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

Tussentijds interview

1. (Veranderingen in de) huidige leefsituatie
  - Hoe gaat het? (Wonen, procedure, school,....)
2. Verloop project (evaluatie en verwachtingen)
  - Hoe is het project tot nu toe voor jouw verlopen?
  - Wat vond je fijn?
  - Wat vond je minder fijn?
  - Wat vond je interessant (naar de toekomst toe/voor later)?
  - Welke dingen wil je zeker onthouden/meenemen naar je toekomst?
  - Heb je nieuwe vrienden gemaakt?
  - Welke dingen hoop je nog te doen tijdens het project?
  - Welke dingen hoop je niet meer te doen tijdens het project?
  - Wat hoop je nog bij te leren/te ervaren?
3. Competenties en toekomstperspectief
  - Naar welke school wil je gaan in september?
  - Waarom kies je voor die school?
  - Wie help je met die keuze?
  - Denk je dat het zal lukken?
  - Welk beroep wil je graag doen later?
  - Waarom kies je voor dat beroep?
  - Wie help je met die keuze?
  - Denk je dat het zal lukken?
4. Afsluiten
  - Is er nog iets anders dat je me wilt vertellen?
  - Wat denk je over dit interview? Hoe was het voor jou om op deze manier te praten over deze onderwerpen?

Tussentijds interview

1. (Veranderingen in de) huidige leefsituatie
  - Hoe gaat het? (Wonen, procedure, school,....)
2. Verloop project (evaluatie en verwachtingen)
  - Hoe is het project tot nu toe voor jouw verlopen?
  - Wat vond je fijn?
  - Wat vond je minder fijn?
  - Wat vond je interessant (naar de toekomst toe/voor later)?
  - Welke dingen wil je zeker onthouden/meenemen naar je toekomst?
  - Heb je nieuwe vrienden gemaakt?
  - Welke dingen hoop je nog te doen tijdens het project?
  - Welke dingen hoop je niet meer te doen tijdens het project?
  - Wat hoop je nog bij te leren/te ervaren?
3. Competenties en toekomstperspectief
  - Naar welke school wil je gaan in september?
  - Waarom kies je voor die school?
  - Wie help je met die keuze?
  - Denk je dat het zal lukken?
  - Welk beroep wil je graag doen later?
  - Waarom kies je voor dat beroep?
  - Wie help je met die keuze?
  - Denk je dat het zal lukken?
4. Afsluiten
  - Is er nog iets anders dat je me wilt vertellen?
  - Wat denk je over dit interview? Hoe was het voor jou om op deze manier te praten over deze onderwerpen?

Bijlage 4 Boomstructuur participanten

De getallen tussen haakjes duiden steeds aan hoe vaak iets over dit thema gezegd werd: het eerste getal toont aan hoeveel jongeren hier iets over gezegd hebben, het tweede hoeveel fragmenten over dit thema handelen.

Huidige leefsituatie

- Wonen (0:0)
- Niet verhuisd (32:32)
- Verhuisd (9:9)
- Verhuist binnenkort (4:6)
- Zou graag verhuizen (1:1)
- Tevredenheid (9:12)
- Procedure (0:0)
- Procedure loopt (34:36)
- Positieve beslissing (6:6)
- Beroepsprocedure loopt (1:1)
- Meerderjarig verklaard (2:2)
- Andere (2:2)
- Ouder (6:7)
- Ramadan (5:5)
- Geestelijke en lichamelijke gezondheid (3:6)

Evaluatie project

- Wat vond je fijn (8:9)
- Veel geleerd (25:35)
  - MO – leren over België (33:51)
  - Openbaar vervoer gebruiken (21:28)
  - Bezoek aan het parlement (22:24)
  - Geschiedenis België (14:17)
  - Wetten en regels in België (11:18)
    - Hoe zich te gedragen (5:7)
    - Woning vinden (5:10)
  - Kans om Nederlands te leren (18:25)
  - Koken (9:11)
  - Kans om Frans te leren (4:6)
  - Fotografie en film (1:1)
- Leuke activiteiten (3:3)
  - Uitstap naar zee (20:25)
  - Fotografie en film (16:21)
  - Koken (8:10)
  - Nederlandse les (8:8)
  - Filmproject NT2 (5:5)
  - Andere activiteiten (8:14)

Goed gevoel (0:0)

- Ondersteuning docenten en trajectbegeleiders (14:22)
- Iets te doen hebben, afleiding (13:24)

Interview

1. (Veranderingen in de) huidige leefsituatie
  - Hoe gaat het? (wonen, procedure, school,...)
2. Verloop project (evaluatie en verwachtingen)
  - Voor je aan het project begon, welke verwachtingen had je toen? Waarom schreef je je in?
  - Welke dingen hoopte je te doen?
  - Welke dingen wilde je liever niet doen?
  - Wat wilde je bijleren/ervaren?
  - Wat vond je van de dagen dat je aan het project deelnam?
  - Wat vond je fijn?
  - Wat vond je minder fijn?
  - Wat vond je interessant (naar de toekomst toe/voor later)?
  - Welke dingen wil je zeker onthouden/meenemen naar je toekomst?
  - Heb je nieuwe vrienden gemaakt?
  - Wat maakte dat je na een paar dagen/weken niet meer kwam?
  - Als je opnieuw de kans zou krijgen om zo'n programma te volgen, zou je dat dan doen? Waarom wel of niet?
3. Competenties en toekomstperspectief
  - Naar welke school wil je gaan in september?
  - Waarom kies je voor die school?
  - Wie help je met die keuze?
  - Denk je dat het zal lukken?
  - Welk beroep wil je graag doen later?
  - Waarom kies je voor dat beroep?
  - Wie help je met die keuze?
  - Denk je dat het zal lukken?
4. Afsluiten
  - Is er nog iets anders dat je me wilt vertellen?
  - Wat denk je over dit interview? Hoe was het voor jou om op deze manier te praten over deze onderwerpen?

Bijlage 6: boomstructuur jongeren die afhaakten

De getallen tussen haakjes duiden steeds aan hoe vaak iets over dit thema gezegd werd: het eerste getal toont aan hoeveel jongeren hier iets over gezegd hebben, het tweede hoeveel fragmenten over dit thema handelen.

- Huidige leefsituatie (0:0)
- Wonen (3:4)
- Procedure (3:3)
- BON (0:0)
  - Verwachtingen (1:1)
    - Nederlands leren (3:5)
    - Anderen activiteiten (2:3)
    - Leren over België (1:1)
  - Evaluatie (1:1)
    - Wat vond je fijn (1:1)
    - Ondersteuning docenten en trajectbegeleiders (2:5)
    - MO – leren over België (2:3)
    - Nederlands leren (2:2)
    - Sociale contacten (1:3)
    - Fotografie en film (1:2)
    - Wat vond je minder fijn (1:1)
  - Afhaken (0:0)
    - Redenen (3:7)
    - Zou je opnieuw deelnemen (3:3)
- Competenties en toekomstperspectief (0:0)
  - School (0:0)
    - Welke (3:4)
    - Waarom (3:4)
    - Wie hielp bij de keuze (2:2)
  - Beroep (0:0)
    - Welk (3:3)
    - Waarom (1:1)
- Andere (1:1)

Dit project bestaat dankzij de ondersteuning van het Europees Vervoelingsfonds (EVF)

Naam/code jongere:.....
 Groep:.....
 Naam trajectbegeleider: .....
 Datum: .....

A. Onderstaande vragen hebben betrekking op de vaardigheden, kennis en attitudes van de jongere. U kan dus bij elke vraag zowel verwijzen naar vaardigheden (bv. samenwerken), kennis (bv. woordenschat Nederlands) als attitudes (bv. beleefd zijn).

1. Hier is de jongere goed in	....
2. Hier is de jongere minder goed in	....
3. Hier is de jongere in vooruit gegaar sinds het begin van het project	....

Dit project bestaat dankzij de ondersteuning van het Europees Vuchtelingsfonds (EVF)

A. Zag u doorheen het project tot nu toe vooruitgang/evoluties bij de jongere? Zo ja, op welke vlakken (vaardigheden, attitudes, kennis,...)?

.....
 .....
 .....

B. Geelieve aan te duiden wat past.

	Helemaal oneens	Oneens	Noch mee eens, noch meeneens	Helemaal eens
1. De jongere is actief.	0	0	0	0
2. De jongere luistert.	0	0	0	0
3. De jongere neemt veel op.	0	0	0	0
4. De jongere vindt het moeilijk om zich te concentreren.	0	0	0	0
5. De jongere komt op tijd.	0	0	0	0
6. De jongere is beleefd.	0	0	0	0
7. De jongere geeft zinvolle commentaren/antwoorden in de les.	0	0	0	0
8. Voor de jongere is Nederlands leren belangrijk.	0	0	0	0

C. Andere opmerkingen:

.....
 .....
 .....

Dit project bestaat dankzij de ondersteuning van het Europees Vuchtelingsfonds (EVF)

A. Geelieve aan te duiden wat past.

	Helemaal oneens	Oneens	Noch mee eens, noch meeneens	Helemaal eens
1. De jongere is actief.	0	0	0	0
2. De jongere luistert.	0	0	0	0
3. De jongere neemt veel op.	0	0	0	0
4. De jongere vindt het moeilijk om zich te concentreren.	0	0	0	0
5. De jongere komt op tijd.	0	0	0	0
6. De jongere is beleefd.	0	0	0	0
7. De jongere is niet bang om Nederlands te spreken/te gebruiken in de klas.	0	0	0	0
8. Voor de jongere is Nederlands leren belangrijk.	0	0	0	0

B. Belgische school

1. Welke onderwijsvorm acht u het meest geschikt voor deze jongere?	0 OKAN 0 ASO 0 KSO 0 TSO 0 BSO 0 Deeltijds onderwijs
2. Hoe hoog schat u de kansen van de jongere in om in deze richting te slagen?	0 1 – laag 0 2 – eerder laag 0 3 - matig 0 4 – eerder hoog 0 5 – hoog
3. Wat zijn de troeven van deze jongere om op schoolsvlak te slagen?	....
4. Wat zijn barrières die zijn/haar slaagkansen bemoeilijken?	....

C. Zag u doorheen het project tot nu toe vooruitgang/evoluties bij de jongere? Zoja, op welke vlakken? U kan hierbij zowel verwijzen naar vaardigheden (vb. samenwerken), attitudes (vb. beleefd zijn), kennis (vb. woordenschat Nederlands).

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

D. Eventueel andere opmerkingen:

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

A. Vond je het positief/negatief dat de jongere dit project volgde? **Waarom positief/negatief?**

.....
 .....

B. Heeft de jongere aan u iets verteld over de betekenis van dit project voor hem/haar?

.....
 .....

C. In welke mate heeft u gedurende het project de jongere zien positieve evoluties/veranderingen zien doormaken?

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

D. Op welke terreinen vooral?

.....
 .....
 .....

E. Zijn deze veranderingen ook merkbaar in het centrum zelf (bijvoorbeeld in gedrag, gevoelens, communicatie, sociale omgang)?

.....
 .....

F. Zullen deze veranderingen/evoluties van lange duur zijn? **Waarom wel/niet?**

.....
 .....

Dit project bestaat dankzij de ondersteuning van het Europees Vluchtelingenfonds (EVF)

Naam jongere:.....
 School:.....
 Naam leerkracht: .....
 Vak(ken) die de leerkracht aan de jongere onderwijst: .....

A. Heeft u de indruk dat de leerling veranderd is op volgende vlakken? Gelieve aan te duiden in welke mate, op een schaal van 1 tot 5.

	Neen				Ja
1. Inzet tijdens de les	1	2	3	4	5
2. Inzet voor huiswerk	1	2	3	4	5
3. Nakomen van afspraken	1	2	3	4	5
4. Studiekeuze	1	2	3	4	5
5. Beroepskeuze	1	2	3	4	5
6. Realistisch toekomstperspectief	1	2	3	4	5

B. Merkte u bij de jongeren veranderingen tussen september dit jaar en juni vorig schooljaar? Zo ja, op welke vlakken (vaardigheden, attitudes, kennis,...)?

.....
 .....
 .....
 .....

C. Andere opmerkingen:

.....
 .....
 .....

Programma M0

Zomerplanning 'Inburgering voor jongvolwassenen' 2012				
Namiddag : 13 tot 17 uur				
Juli	Maandag	2	groep Dari	JES de Brock
	Dinsdag	3	groep Dari	MO (codificatie)
	Woensdag	4	groep Dari	JES keuze : intro koken / intro film
	Donderdag	5	groep Dari	MO België
	Vrijdag	6		
	Zaterdag	7		
	Zondag	8		
CADE gaat	Maandag	9	groep Dari	JES keuze : intro koken / intro film
	Dinsdag	10	groep Dari	Klimmen
	Woensdag	11	groep Dari	JES koken/film
	Donderdag	12	groep Dari	Fietsen
	Vrijdag	13		
	Zaterdag	14		
	Zondag	15		
	Maandag	16	groep Dari	JES koken/film
	Dinsdag	17	groep Dari	MO Transport en mobiliteit
	Woensdag	18	groep Dari	JES koken/film
	Donderdag	19	groep Dari	MP les bezoek FM Brussel
	Vrijdag	20		
	Zaterdag	21		
	Zondag	22		
	Maandag	23	groep Dari	NT2
	Dinsdag	24	groep Dari	MO bezoek parlement (ENG) om 14u: ok
	Woensdag	25	groep Dari	NT2
	Donderdag	26	groep Dari	MO huisvesting
	Vrijdag	27		
	Zaterdag	28		
	Zondag	29		
	Maandag	30	groep Dari	NT2
	Dinsdag	31	groep Dari	bezoek parlementarium
Augustus	Woensdag	1	groep Dari	NT2
	Donderdag	2	groep Dari	Computer lokaal
	Vrijdag	3		
	Zaterdag	4		
	Zondag	5		
	Maandag	6	groep Dari	NT2
	Dinsdag	7	groep Dari	Gezondheid
	Woensdag	8	groep Dari	NT2
	Donderdag	9	groep Dari	MO Verblijfsstatuten en Onderwijs België
	Vrijdag	10		
	Zaterdag	11		
	Zondag	12		
	Maandag	13	groep Dari	NT2
	Dinsdag	14	groep Dari	Sociale zekerheid
	Woensdag	15		geen les
	Donderdag	16		geen les
	Vrijdag	17		
	Zaterdag	18		
	Zondag	19		
	Maandag	20	groep Dari	JES koken/film
	Dinsdag	21	groep Dari	MO Tewerkstelling 16u infosessie leertijd
	Woensdag	22	groep Dari	JES koken/film
	Donderdag	23	groep Dari	MO infosessie actiris antenne sint-joost 14u-15u30 (NL)
	Vrijdag	24		
	Zaterdag	25		
	Zondag	26		
	Maandag	27	groep Dari	JES koken/film
	Dinsdag	28	groep Dari	MO Waarden en Normen - Diversiteit - Film DAENS
	Woensdag	29	groep Dari	JES koken/film
	Donderdag	30	groep Dari	MO infosessie CLB van 13u-14u + Brucovo 14u30 - 15u30
				Afsluitend feest

Programma NT2

activiteiten voor Bon 2012 door docent NT2 Hans Roels met groep Frans

jul/12		activiteit
23	maan	
24	dins	Kennismaking, zichzelf en elkaar voorstellen, stadsspel : in groepjes van 3 info in Nederlands verzamelen en vragen beantwoorden. Samenkomst op Muntplein : resultaten vergelijken
25	woens	
26	dond	overlopen alfabet in Nederlands, Hoe lees je Nederlands?
27	vrij	na de pauze : Voorstel van filmproject
28	za	
29	zo	
30	maan	
31	dins	Getallen schrijven tot 20, uitspraak en consolideren. Voorbereiden filmen in groepjes van 3.
		na de pauze : Filmen op de Grote Markt.
aug/12		
1	woens	
2	dond	visioneren van filmopnames, ideeën over vervolg, kennismaking in het Nederlands herh. en consolideren door dialoog met elke persoon in klas uit te voeren.
3	vrij	
4	za	
5	zo	
6	maan	
7	dins	NT2 1.1 : via vraag en antwoord zichzelf voorstellen in het Nederlands, getallen tot 100.
8	woens	
9	dond	NT2 1.1 : voorstellen vervolledigen, elke persoon interviewt 1 persoon van Pashtu-groep.
10	vrij	Erna stelt elkeen zijn geïnterviewde voor in hij-constructie, na de pauze : inleiding : uur in het Nederlands
11	za	
12	zo	
13	maan	
14	dins	Professionele filmopnames : voorbereiding : woordenschat ivm filmwereld, ieder krijgt een functie in ofwel camera, licht of geluid. Samenwerken om beoogde opnames te realiseren.

iedere ernstige honnepon kiest resoluut voor BON

